

Kleio

november 1986 27e jaargang nr. 9

Tijdschrift
van de vereniging
van docenten
in geschiedenis
en staatsinrichting
in Nederland
(V.G.N.)

HOE DE SOWETO-STRAAT ZIJN NAAM KREEG

Jan Schipper

Kleio-Didactica nr. 14

Shirley Jankelson

*Ik woon in Zuid-
Afrika. Mijn dorp
heette de zon. Overal
lange de kust is het
erg mooi.*

*Overal in ons land
vind je grote steden
met hoge flats en
prachtige winkels.*

*Ik woon in Pretoria
in een prachtige stad
hebben een huis in een
grote tuin. Alles wordt
schonegehouden door
onze bedienden.*

*Mijn school is vlakbij.
Het is daarbest leuk.
Later ga ik naar de
Universiteit. Als je
het mij vraagt is het
Eijn in Zuid-Afrika.
Maar er zijn ook veel
mensen die altijd wat
te klagen hebben.*

Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland

Algemeen Bestuur

N.J. Maarsen, *voorzitter*, Hazelaarstraat 38, 4131 AC Vianen. Tel. 03473-72749.

W.A. Kattenberg, *vice-voorzitter*, Aalsburg 2624, 6602 WG Wychen. Tel. 08894-14837.

W. Bouwman, *1e secretaris*, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-34709.

Mevr. J. Reitsma, *2e secretaris*, Sellekamp 48, 8014 DS Zwolle. Tel. 038-652951.

Mevr. H. Mulken-Harmeyer, *penningmeester*, Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen (Dr.). Tel. 05923-424.

H. van Duijsen, Jekerstraat 53^{III}, 1078 LZ Amsterdam. Tel. 020-733494.

T. van der Geugten, Bruggestraat 22, 2314 BB Leiden. Tel. 071-413925.

H.J.M. van der Geest, Kraaiersstraat 30, 2311 NS Leiden. Tel. 071-125325.

C.A.M.J. Bogaerts, Omloop West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576.

De lijst van commissies, besturen en afdelingen vind u achter in het blad.

U kunt zich opgeven als lid bij de administratie van de VGN, Vreeswijkstraat 329, 2546 AK Den Haag. Wilt u daarbij aangeven tot welke categorie van leraren u behoort en op welk schooltype u werkzaam bent.

Voor 1986 bedragen de contributies:

1. Docenten PA/PABO, Havo, Vwo en Tertiair onderwijs f 90,-
 2. Docenten Mavo/Lbo f 70,-
 3. Buitengewone leden (zij die niet meer werkzaam zijn in het onderwijs) f 65,-
 4. Studenten f 65,-
 5. Partnerlidmaatschap f 25,-
- Leden die minder dan 16 uur per week les geven kunnen in aanmerking komen voor een verminderde contributie. Hiertoe moet men jaarlijks vóór 1 december een schriftelijk verzoek indienen bij de penningmeester, met vermelding van naam, adres, naam van de school en de categorie waartoe men behoort.

Adreswijzigingen en opzegging dienen schriftelijk aan de administratie te geschieden.

kleio

Kleio is het blad van de VGN en verschijnt tien maal per jaar, incidenteel met (mini)didactica.

Redactie

C. Bogaerts, *voorzitter*
Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576.

A.C.M. Peek, Werkhoven.

A.J.L. van Hoof, Nijmegen.

Mevr. T. Bogaerts-Stoopman, IJsselstein.

C.W. Torremans, Alphen aan den Rijn.

Mevr. M. Blom, Werkhoven.

Mevr. J.G. van der Leeuw-Roord, 's-Gravenhage.

Secretariaat A.C.M. Peek, Krommekamp 16, 3985 PJ Werkhoven. Tel. 03437-1902.

Eindredactie: T. Bogaerts-Stoopman, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576.

Leden van de VGN ontvangen Kleio kosteloos. Niet-leden kunnen zich abonneren op Kleio, maar reglementair komen alleen diegenen in aanmerking voor een abonnement zonder lidmaatschap, die niet werkzaam zijn als leraar geschiedenis en staatsinrichting in

enigerlei categorie van onderwijs in Nederland. Over uitzonderingen beslist het bestuur.

Abonnementsprijs (incl. porto) f 75,-; buitenland (excl. België) f 95,-. Losse nummers kosten f 7,50.

De prijs van de Kleio-Didactica bedraagt f 5,50 voor 1 ex.; t/m 10 ex. f 4,50 per stuk en bij afname van meer dan 10 ex. f 3,50 per stuk.

De mini-didactica, leerlingenmateriaal met multiperforatie kost f 1,50 per stuk. Daar komen portokosten bij. Bij verzending van 1 t/m 5 exemplaren f 5,-, van 6 t/m 10 ex. f 7,50, van 11 en meer f 10,-.

U kunt bestellen door het overmaken van het betreffende bedrag op postgiro nr. 128701 t.n.v. penningmeester VGN te Den Haag. Wilt u op het biljet aangeven om welke nummers het gaat.

In Kleio kan geadverteerd worden. De prijs bedraagt, voor kant en klare opnamemodellen f 360,- voor een hele pagina, f 275,- voor een halve en f 175,- voor een kwart pagina. Voor informatie over inlevertermijnen en andere formaten kunt u zich wenden tot de eindredacteur.

Vormgeving: Grafisch Bureau Joop Bierling
Zetwerk: Zetterij Wil van Dam
Druk: Elinkwijk/Utrecht

Inhoud

- 3 Hoe de Sowetostraat aan zijn naam kwam
- 4 Suggesties voor het opzetten van de lessenserie
- 6 Vragen en opdrachten bij deel 1
- 7 Vragen bij deel 2 – Een opstand van scholieren
- 8 Vragen bij deel 2 – Wie voelt zich thuis in een thuisland

kleio

Deze Kleio bestaat grotendeels uit Kleio-Didactica 14, 'Hoe de Sowetostraat zijn naam kreeg'.

TIPJE VAN DE SLUIER

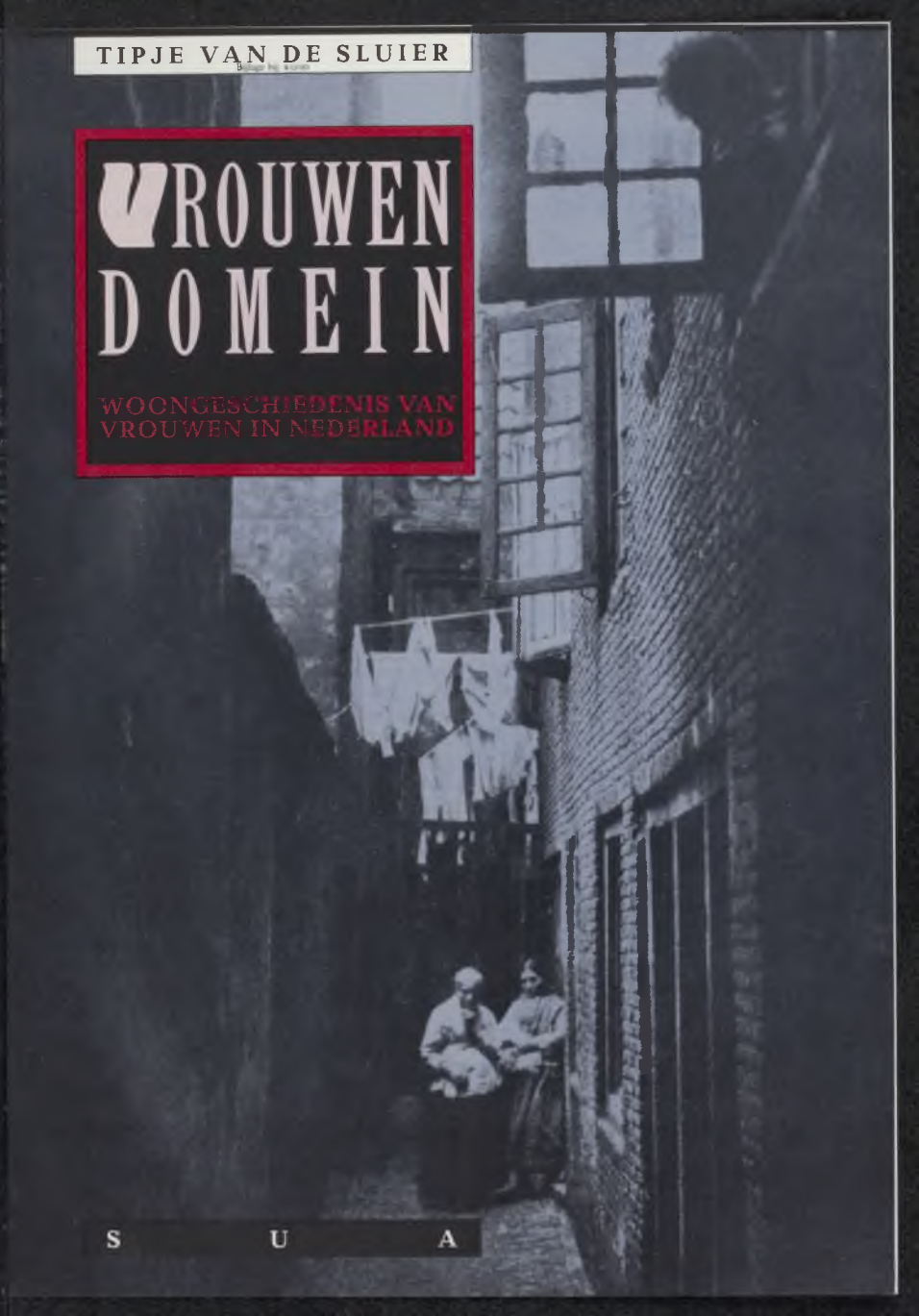
VROUWEN DOMEIN

WOONGESCHIEDENIS VAN
VROUWEN IN NEDERLAND

S

U

A

Maria Grever, Marieke Hilhorst, Henriëtte Lakmaker, Zonneke Matthee, Karen Peters,
Dineke Stam (redactie)

VROUWENDOMEIN

Woongeschiedenis van vrouwen in Nederland (in de reeks een Tipje van de Sluier)

208 pagina's, geïllustreerd, f 17,50

ISBN 90 6222 141 6

Vrouwen hebben door de eeuwen heen heel verschillend gewoond. Hoe divers die woonvormen zijn geweest komt naar voren in VROUWENDOMEIN. Dit blijkt treffend uit de inhoudsopgave.

Binnen de poorten, buiten de wereld?

Cisterciënserinnenkloosters vanaf de twaalfde eeuw

Met malkanderen als gesusters leven

Hofjes voor vrijsters en weduwen

Mejuffrouw en Co

Vrouwenhuishoudingen

Een bonte stoet

Ongehuwde vrouwen in het achttiende-eeuwse Delft

Huizen in een hoerenkast

Bordelen in de negentiende eeuw

Een lief vogelnestje

Volkshuisvesting en de bouw van Philipsdorp

Zóó eenvoudig, zóó tijdsbesparend

De rationele keuken

Huize Lydia

Alleenstaande vrouwen in het begin van deze eeuw

Op kostschool bij de nonnen

1920 – 1965

Wonen tussen twee culturen

Creools-surinaamse vrouwen in Nederland

Herinneringen aan een verpleegstersbarak

De St. Maartenskliniek in Nijmegen

Kerkgang van de burgerweesmeisjes (Amsterdam, ± 1900)

**STADSWANDELINGEN door AMSTERDAM, GRONINGEN,
's- HERTOGENBOSCH, HOORN en LEIDEN**

De vijf stadswandelingen in **VROUWENDOMEIN** bieden een andere kennismaking met de woongeschiedenis van vrouwen. Het vereist enige fantasie om wandelend door de drukke straten van een stad een voorstelling van het verleden te maken. Als het echter lukt om het geraas van auto's en brommers weg te denken, voeren gevelstenen, oude stegen en statige panden terug naar de tijd van dienstmeisjes die matten klopten, nonnen die in stadskloosters bevlogen hun gebeden zongen, dames die vriendinnenbezoek ontvingen... Achter de poorten van menig hofje lijkt de wereld wel twee eeuwen te hebben stilgestaan.

Het **ONDERWIJSKATERN** is bedoeld om **VROUWENDOMEIN** makkelijker te kunnen gebruiken in de geschiedenisles. Het katern bevat vragen en opdrachten voor ieder hoofdstuk en speuopdrachten bij de wandelingen. Het is gericht op de dagelijkse praktijk in het voortgezet onderwijs.

Een docentenhandleiding is afzonderlijk te bestellen.

Het boek is vanaf 1 november verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks te bestellen door f 17,50 (plus portokosten) over te maken op postrekening 2069977 ten name van uitgeverij SUA, Amsterdam onder vermelding van de titel.

Een groot deel van het leven van vrouwen heeft zich in en om het huis afgespeeld. In hoeverre hadden vrouwen het binnen 'hun' domein voor het zeggen? Welke invloed had hun burgerlijke staat en sociaal-economische positie op de manier van wonen? Binnen welke begrenzingsrichtten vrouwen in verschillende woonvormen hun leven in?

Dit vierde Tipje van de Sluier wil geen volledige geschiedenis van het wonen van vrouwen geven, maar via uiteenlopende voorbeelden inzicht verschaffen in de woon- en leefwijze van vrouwen van verschillende huize: rijk, arm, zelfstandig, afhankelijk, als echtgenote, als vriendin, als huisvrouw, als meisje voor dag en nacht. Hiertoe zijn bijdragen opgenomen over onder andere middeleeuwse vrouwenkloosters, negentiende-eeuwse prostituées, alleenstaande vrouwen aan het begin van deze eeuw, meisjes op kostscholen en surinaamse vrouwen in Nederland. De schrijfster Thea Beckmann heeft de teksten voor een breed publiek toegankelijk gemaakt. In de dagelijkse omgeving is nog veel van een vrouwengeschiedenis van wonen terug te vinden. Stadswandelingen door Amsterdam, Groningen, 's Hertogenbosch, Hoorn en Leiden laten dit op levendige wijze zien. **VROUWENDOMEIN** is bedoeld voor iedereen met interesse voor vrouwengeschiedenis en de geschiedenis van wonen. Een onderwijskatern met vragen en opdrachten maakt het boek tevens geschikt voor allerlei vormen van onderwijs.

ISBN 90 6222 141 6

UITGEVERIJ SUA AMSTERDAM

Waar en wanneer is het KLOV bereikbaar?

- Schriftelijk: verzoeken om informatie kunnen altijd schriftelijk gericht worden aan ons adres:
KLOV
Keizersgracht 10
1015 CN Amsterdam
Bij het informatieverzoek is het nodig om *behalve naam en adres ook een telefoonnummer te vermelden voor eventueel overleg.*
- Telefonisch: het KLOV is alleen op MAANDAG telefonisch te bereiken van 10 tot 16 uur.
Telefoonnummer: 020-244268.
- Persoonlijk: het is ook mogelijk om 's maandags op ons kantoor langs te komen, eveneens tussen 10 en 16 uur.

Bijlage bij KLEIO nr. 9

Vormgeving: Ida Rouwenhorst

BEGINNEN

MINNEN

MOEDERS

GODINNEN

DIENTSBODES

LANDARBEIDSTERS

KIESRECHTSTRIJDSTERS

KONTAKTADRES
LANDELIJK
OVERLEG
VROUWENGESCHIEDENIS

Vrouwengeschiedenis

Wie wil weten hoe vrouwen in de middel-eeuwen het huishoudelijke werk organiseerden en combineerden met hun andere werk;
wie zich afvraagt hoe mannen de plaats van vrouwen in de gezondheidszorg overnamen;
wie benieuwd is naar de inzichten van geleerde vrouwen in bijvoorbeeld de 18de eeuw;
wie wil weten wat het aandeel van vrouwen was in de Franse Revolutie;
wie erachter wil komen of en hoe er in diverse periodes aan geboortenregeling gedaan werd;
... *die* nieuwsgierigen vinden zelden een antwoord in de gangbare geschiedenisboeken. Daarin wordt nog steeds voornamelijk verslag gedaan van de activiteiten van mannen en van datgene wat mannen belangrijk vinden.
Toch is er al heel veel onderzoek gedaan naar de geschiedenis van vrouwen. Het is echter vaak niet eenvoudig om daar kennis van te nemen. De resultaten van die onderzoeken worden immers nog maar schoorvoetend opgenomen in meer algemeen historische boeken.

Aktiviteiten van het Landelijk Overleg Vrouwengeschiedenis (LOV)

Sinds 1976 komen beoefenaarsters van vrouwen-geschiedenis vier keer per jaar bij elkaar in het Landelijk Overleg Vrouwengeschiedenis. Daar stelt men elkaar op de hoogte van onderzoek en wordt besproken hoe het historisch onderzoek naar vrouwen gestimuleerd kan worden. Eén van de belangrijkste doelstellingen van het LOV is echter ook, om de resultaten van historisch onderzoek voor een breder publiek toegankelijk te maken. Dat doet het LOV middels de volgende activiteiten:

- **de uitgave van een publikatie-reeks, getiteld 'Een tipje van de sluier'.**

De korte artikelen in deze bundels zijn geschreven voor een breed publiek en gaan over zeer uiteenlopende onderwerpen. In november 1986 verschijnt de vierde bundel in deze reeks met als titel: 'Vrouwendomein. Vrouwengeschiedenis van wonen in Nederland'. Door het ingevoegde onderwijskatern is dit boek ook geschikt voor allerlei vormen van onderwijs.

- Een andere activiteit van het LOV is het **organiseren van themadagen** die algemeen toegankelijk zijn. In 1982 was er een themadag over heksen, in 1986 een dag over geschiedenis en seksualiteit en in datzelfde jaar werd er een groot internationaal kongres over vrouwengeschiedenis georganiseerd.

- **De oprichting van het Kontaktadres Landelijk Overleg Vrouwengeschiedenis (KLOV)**

Sinds 1980 is er een adres, waar belangstellenden terecht kunnen met vragen over vrouwengeschiedenis en de activiteiten van het LOV. Dit informatiebureau is gehuisvest bij het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging te Amsterdam (adres: zie achterzijde).

Wat kan het KLOV doen?

- Het KLOV houdt **verschenen** literatuur op het gebied van vrouwengeschiedenis per thema bij. Desgewenst kunnen literatuurlijsten over bepaalde thema's toegestuurd worden. Deze lijsten betreffen voornamelijk Nederlandstalige literatuur.

Van de volgende onderwerpen heeft het KLOV literatuurlijsten samengesteld:

1. Vrouwengeschiedenis. Algemeen, theorie en discussies.
2. Vrouwen en de oudheid.
3. Vrouwen in de middeleeuwen (algemeen en subthema's: rechtspositie, huwelijk en seksualiteit, vrouwenarbeid, cultuur, religieuze vrouwen et cetera)
4. Heksen.
5. Vrouwen in de zeventiende en achttiende eeuw.
6. De eerste feministische golf.
7. Vrouwenarbeid en vrouwen en vakbeweging (subthema's: onderwijzeressen, boerinnen, dienstbodes, medische beroepen, vrouwen op kantoor, fabrieksarbeidsters, kunstenaressen et cetera).

8. Gezin en moederschap.
9. Seksualiteit en liefde.
10. Vrouwen en religie.
11. Vrouwen en gezondheidszorg (zowel werkzaam in... als konsumenten van...)
12. Vrouwen in het Interbellum, vrouwen en fascisme en vrouwen in de Tweede Wereldoorlog.
13. De tweede feministische golf.
14. Biografieën

- Leerkrachten die in hun lessen aandacht willen besteden aan vrouwengeschiedenis kunnen informeren naar **lespakketten over bepaalde onderwerpen**. Ook is het mogelijk, om langs te komen en onze mappen met lesmateriaal in te zien en te kopiëren.

- We bemiddelen bij het zoeken van **sprekers voor lezingen**.

- Het KLOV verschaft **informatie over lopend en afgerond onderzoek** met betrekking tot vrouwengeschiedenis. Als iemand een studie wil doen naar een bepaald onderwerp kan zij of hij eerst bij het KLOV informeren of daar al iets aan gedaan is.

Speciaal voor openbare plaatsen als schoollokalen, buurthuizen, bibliotheken en kulturele centra heeft het KLOV een fraai **affiche** laten ontwerpen: 'Hebben vrouwen een geschiedenis?' Dit affiche is gratis te bestellen bij het KLOV. Hetzelfde geldt voor deze **folder**: zolang de voorraad strekt kunt u die bijbestellen.

Wat doet het KLOV niet?

Als je een **werkstuk** of skriptie wilt schrijven 'over vrouwen', maar je hebt nog geen preciezer onderwerp of vraagstelling, dan kunnen wij je niet helpen.

Hoe duidelijker de vragen zijn (thema, periode, groep vrouwen), hoe beter we antwoord kunnen geven.

Hoe de Sowetostraat aan zijn naam kwam

De basis voor deze Didactica werd gelegd door Marijke Dunselman, Martin de Fockert, Govert-Jan Homburg en Willie Timmer, vier studenten die hun geschiedenisstudie aan de SOL in Utrecht afsloten met het samenstellen van een lessenserie over Zuid-Afrika. Het oorspronkelijke produkt werd op een paar scholen uitgetoetst en goed ontvangen.

Jan Schipper, SOL-docent en begeleider van studenten heeft de uiteindelijke leerlingentekst over Zuid-Afrika geschreven, waarbij hij behalve eigen materiaal ook delen heeft gebruikt van de lessenserie van de studenten. Voor de Kleio-redactie werkten Kees en Tineke Bogaerts mee.

Hoe omvangrijk deze Didactica ook is, veel moest in dit bestek onbehandeld blijven. In een volgend nummer van Kleio zal nog een overzicht van titels van achtergrondliteratuur, visueel materiaal en van nuttige adressen opgenomen worden.

Het leerlingmateriaal, een boekje met wat steviger kافت, is los te bestellen.

De prijs bedraagt f 2,75 per stuk.

Daar komen portokosten bij: 1 t/m 5 exemplaren f 5,-

6 t/m 10 exemplaren f 7,50

11 en meer stuks f 10,-

Zie voor de wijze van bestellen de advertentie achter op dit blad.

Zuid-Afrika wordt vaak genoemd in het nieuws; iedereen weet er wel iets van.

Bij navraag blijkt dat 'iets' vaak nogal beperkt, vooral waar het de geschiedenis van het land en de ontwikkeling van zijn politieke en sociale structuren geldt. De laatste jaren wordt bij onderwijsinstellingen en (Zuidelijk Afrika-)groepen vaak gevraagd naar geschikt lesmateriaal. Deze Didactica, geschreven met het oog op 3e en 4e klassen van het voortgezet onderwijs, tracht in die leemte te voorzien.

Zonder te proberen al te directe vergelijkingen te trekken tussen het specifieke geval dat Zuid-Afrika ons voorzet en de Nederlandse situatie, hopen wij zeker dat bestudering van de apartheid ook zal leiden tot discussie en plaatsbepaling ten aanzien van racisme in onze eigen samenleving. Omdat voor de Nederlandse kant van het probleem ander materiaal is ontwikkeld, beperken wij ons tot het wijzen op raakpunten.

Tenslotte levert Zuid-Afrika een (bijzonder) voorbeeld van de ontwikkelingsproblematiek, de Noord-Zuid verhouding binnen één land.

Doelen

De samenstellers van deze Didactica hopen, dat door het werken met *Hoe de Sowetostraat zijn naam kreeg* duidelijker wordt hoe de bestaande verhoudingen tussen de bewoners van Zuid-Afrika, vastgelegd in het systeem van Apartheid, in het verleden

gegroeid zijn. Het eerste grote onderdeel van de serie, het historische verhaal beslaat ongeveer de helft van het gehele pakket.

Vanzelfsprekend kan een lessenserie over Zuid-Afrika zich niet beperken tot het verleden; de hoofdstukken van het tweede deel stellen dan ook enkele belangrijke aspecten van de actualiteit aan de orde, met verwijzingen naar hun historische achtergronden: de ontwikkeling van het onderwijs voor zwarte leerlingen en de functie van de thuislanden. Het is de bedoeling dat de leerlingen het ontstaan van deze voor Zuid-Afrika typerende situaties, de laatste jaren zo vaak in het nieuws en in de nabije toekomst stellig weer in het centrum van de discussies, leren kennen, zodat ze begrijpen wat deze realiteit inhoudt voor de direct betrokkenen en wat de toekomstperspectieven zijn.

In het afsluitende gedeelte Blanke Dilemma's kunnen eerder behandelde vragen nog eens aan de orde komen en wordt de leerlingen gelegenheid geboden om in uiteraard versimpelde vorm, te komen tot een standpuntbepaling ten aanzien van dilemma's binnen Zuid-Afrika en mogelijk ook t.a.v. dilemma's m.b.t. onze eigen relatie tot de rasenproblematiek.

Teveel en te weinig

Lesgeven is altijd weer kiezen en weglaten. Wij kozen voor een geschiedenis, waarin in

ieder geval duidelijk moest worden, dat Zuid-Afrika's oudste en meest talrijke inwoners zwart zijn. Daarnaast mocht de leerling niet verdrinken in een zee van onbekend ogende namen. Zo komt het, dat de blanke geschiedenis (bijvoorbeeld de conflicten tussen Afrikaners van Nederlandse afkomst en de Engelsen) minder aandacht kregen. Van de verschillende zwarte bevolkingsgroepen kregen de Zulu's een soort voorbeeldrol toebedacht — op het gevaar af dat leerlingen nu gaan denken dat deze groep de Zuidafrikanen omvat. Verder noemen we maar zijdelings de tussengroepen van de 'Kleurlingen' en de Indiërs, zodat de verhoudingen minder genuanceerd worden weergegeven dan de situatie eigenlijk vraagt.

De lange periode vóór de komst van de blanken wordt maar kort aan de orde gesteld, de verhoudingen met het buitenland (Frontlinjstaten, Zwart Afrika, Europa, VN enz.) komen niet ter sprake.

De ontwikkeling van de apartheidsideologie, hoe gewichtig en belangrijk ook, zou voor een enigszins bevredigende behandeling veel meer plaatsruimte gevraagd hebben. Het gedachtengoed moet dus vooral duidelijk worden uit de praktijk van het 'alledaagse racisme' en uit citaten. Het culturele aspect van de ontwikkeling van de apartheid en de rol van de godsdienst komen eveneens alleen in beperkte mate aan de orde. De meeste nadruk ligt op sociaal-economische en politieke aspecten.

Taalgebruik

Bij het schrijven van Afrikaanse en met name Zuidafrikaanse geschiedenis, is het zaak te letten op de gevoelswaarde van woorden. Dat het woord 'kaffer', in de oude tijd zeer gewoon, niet meer te bruikbaar is, mag bekend worden verondersteld. Dat de benaming 'Bantoe', tot voor kort het officiële Zuidafrikaanse woord om de zwarte bevolking mee aan te duiden, nu door deze groep zelf als een zware belediging en scheldwoord wordt opgevat, is minder bekend. Het verschil tussen 'Afrikaner' (de Nederlandssprekende blanke Zuidafrikaan) en 'Afrikaan', waarmee meestal de zwarte inwoners wordt aangeduid, is ook niet steeds duidelijk. 'Kleurling' wordt door Zuidafrikanen vaak met aarzeling en een zekere gêne gebruikt; de jongeren noemen zich eenvoudig 'black'. Het woord slaat op de bevolking van gemengd blank-zwarte afkomst en heeft dus een andere lading dan het Engelse 'Coloured', waarmee in het algemeen zwarten worden bedoeld (bijvoorbeeld in de VS).

Ook niet geheel probleemloos is het woord 'stam', waarmee oudtijds Afrikaanse volken werden omschreven. Om deze wat denigrerende term (= primitief) te vermijden gebruiken wij meestal het woord 'volk', waar-

bij dan gedacht moet worden aan groepen van enkele duizenden tot honderdduizenden leden. Een stam/volk erkent gemeenschappelijke voorouders en spreekt eenzelfde taal.

Eind 18e eeuw waren de (Ned.) Boeren ongeveer 17.000 sterk in de Kaap; midden 19e eeuw telde het huidige Zuid-Afrika 300.000 blanke en 1 à 2 miljoen zwarte inwoners.

Geschiedenis en politiek

Bij de behandeling van de geschiedenis en

de actualiteit van de apartheid is gezocht naar een, binnen de mogelijkheden, evenwichtige afweging van standpunten en inzichten. Dat neemt niet weg, dat in deze zo geladen materie bepaalde keuzen zijn gemaakt. Aan de blanke oppositie in het blanke parlement en aan de ontwikkeling van de verhoudingen binnen het blanke kamp bijvoorbeeld is weinig aandacht besteed, omdat de blanke rechtervleugel veruit het invloedrijkst is. Evenmin is aan bijvoorbeeld het PAC, de afsplitsing van het ANC, veel plaats ingeruimd, omdat zijn rol in het huidige Zuid-Afrika erg beperkt lijkt. Voor wie meer informatie wenst: in het decembernummer zal een aanvullende litera-

tuuropgave gepubliceerd worden, plus een overzicht van organisaties en instellingen die zich met Zuid-Afrika bezig houden.

Wanneer U, voor de schoolbibliotheek enige jeugdliteratuur kunt aanschaffen zal het de moeite waard zijn om Toeckey Jones' *'Het ga je goed, het ga je wel'* te kopen. Enkele fragmenten eruit worden in het leerlingenmateriaal geciteerd en ook bij de opdrachten wordt ernaar verwezen (onderdeel Soweto).

Suggesties voor het opzetten van lessenserie

Kees Bogaerts

Het leerlingenmateriaal is omvangrijk: wij stellen U voor om daar zo nodig op de volgende manier mee rekening te houden:

- U kunt na de inleiding eerst alle leerlingen het historisch gedeelte laten doorwerken om hen daarna de keus te laten tussen het hoofdstuk over 'onderwijs' óf het hoofdstuk over 'thuislanden'.
- Na de introductie kunnen de leerlingen kiezen tussen óf het historische, óf, het actuele gedeelte. De klas werkt dan het grootste deel van de tijd in twee groepen.
- Tenslotte kunt U een oplossing voor het tijdsprobleem proberen te vinden in samenwerking met een collega die binnen zijn rooster ook ruimte heeft om aan dit onderwerp aandacht te geven. U kunt dan op het materiaal een soort project baseren.

Zonder al teveel pretentie geven wij U onze schatting van de hoeveelheid tijd die de verschillende onderdelen minstens zullen vragen: instap, 1 lesuur; deel I en deel II, elk ca. 4 lessen; presentaties, afhankelijk van de gekozen leerstofdifferentiatie ca. 2 lessen en afsluiting: 1 à 2 lessen.

Bij het maken van vragen en opdrachten hebben ons twee zaken voor ogen gestaan: de leerlingen moeten redelijk zelfstandig én redelijk snel met het materiaal kunnen werken. Dat hoeft niet uit te sluiten dat U zelf extra-opdrachten bijmaakt. Bijvoorbeeld op grond van Uw inschatting van het niveau van Uw leerlingen, van de beschikbare tijd, maar ook vanwege Uw eigen doelstellingen met het materiaal. Met name degenen die op veel detailpunten willen ingaan

zullen de methodiek moeten aanpassen. Wij dringen er wel op aan dat U daarbij niet te zeer gaat bezuinigen op instap en afsluiting van de lessenserie – in onze opzet de 'onversneden' klassikale onderdelen van het geheel. Voor beeldvorming en verwerking lijken zij ons onmisbaar.

Wij hebben de opdrachten niet tussen de tekst doorgedrukt; U kunt ze, al dan niet voorzien van Uw eigen aanpassingen, uit de docentenhandleiding kopiëren en aan de leerlingen uitdelen.

Als U extra-opdrachten gaat maken let U er dan wel op dat U met een teveel aan details niet de motivatie van de leerlingen ondergraaft. Wij wilden niet een schoolboektest maken die regel voor regel moet worden doorgeploegd.

Instap

Met een door fragmenten uit de bekende boeken van Penning opgebouwde impressie willen we de leerlingen in aanraking brengen met het oude, romantische Afrika-beeld dat generaties lang het denken in ons land beïnvloedde. Ze worden als het ware 'op het verkeerde been gezet': de instap loopt uit op een confrontatie met het minder romantische Zuid-Afrika van onze eigen nieuws-media.

De voor de hand liggende vraag is dan: wat is Zuid-Afrika nu werkelijk? Als het vroeger zo was, hoe komt het dan dat het er vandaag zo anders uit ziet – 'What went wrong?'

U kunt dit gedeelte het beste introduceren op een aan Uw eigen situatie aangepaste manier. Daarbij hoort U erop attent te zijn dat leerlingen in de loop van dit onderwerp beginnen te begrijpen dat achter het zwart-wit contrast tegenstellingen schuil gaan waarvoor heel wat grijpbaarder verklaringen te vinden zijn dan 'kleur'. Ook met het oog op allochtone leerlingen is het belangrijk dat U zulke inzichten benadrukt.

De teksten van Penning kunt u (gedeeltelijk) navertellen, of laten lezen. Het contrast tussen het Zuid-Afrika-beeld toen en nu kunt U beklemtonen door Uw leerlingen te vragen om naar aanleiding van het bericht uit *De Standaard* uit 1900 zelf het voorstel te formuleren van de zes gemeenteraadsleden die Kruger naar Rotterdam wilden halen, uiteraard met argumenten. Het is dan wel nodig dat U van tevoren bij Uw uitleg in de klas de leerlingen een indruk geeft, in de lijn van Penning, van het soort sentimenten dat deze vader des vaderlands opriep.

Een andere variatie op hetzelfde thema: 'Groot nieuws, Paul Kruger komt naar onze stad, stel je voor dat jij als scholier van je leraar de opdracht kreeg een opstel te

schrijven met als titel "Nederland en Zuid-Afrika", wat zou je dan schrijven?". Een minder op de fantasie beroep doende opdracht is om de leerlingen met een 70.000 stratenboek in een aantal wat grotere en oudere plaatsen in ons land (Rotterdam!) te laten zoeken naar Kruger- en de Wetstraten, Transvaalpleinen etc. ... Door middel van een bordinventarisatie kunt U, aan het eind van de instap, of eventueel ook eerder, peilen welke associaties 'Zuid-Afrika' bij Uw leerlingen oproept.

Een wat nadrukkelijker manier om leerlingen tot het uitspreken van een mening te brengen is de 'stellingenronde': groepjes leerlingen (4 à 5) krijgen een blad met prikkelende meningen, stellingen, kreten, over 'Afrika' uitgereikt waarop ze ieder schriftelijk reageren. Dat kan heel kort, door het invullen van waar/onwaar, maar ook uitgebreider, door aan de meest aansprekende stelling een eigen commentaar toe te voegen. In de eerste variant worden de reacties direct in het groepje vergeleken en besproken, in het tweede geval gaat aan zo'n bespreking nóg een schriftelijke ronde vooraf. Daarin gaan de velletjes met het eigen commentaar de groep rond en iedere leerling voegt aan het eerste commentaar zijn/haar reactie toe. Op die manier krijgt elke leerling weerwoord op de eigen eerste reactie. Dit laatste kost meer tijd, maar op die manier worden wel alle leerlingen goed bij het gesprek betrokken. Het is belangrijk dat U de tijd voor de verschillende reageerrondes goed in de hand houdt. Deze werkvorm kan ook gehouden worden naar aanleiding van een aantal cartons. Met een klassikale nabespreking sluit U een en ander af. Wanneer U zo'n meningspeiling aan het begin van de lessenserie houdt is het aardig om na afloop (laat de leerlingen hun blaadjes bewaren) deze werkvorm nog eens te herhalen: 'wat is er sindsdien veranderd, hoe denk je er nu over?'. Het is beter dat U, op grond van Uw opzet met het materiaal, zelf stellingen bedenkt, dan dat U het volgend rijtje voorbeeldstellingen zonder meer kopieert.

- Over apartheid staat zoveel in de krant, dat je er op school niet nog eens een lessenserie aan hoeft te besteden.
- Zuid-Afrika is door zijn geschiedenis een land waarmee wij extra verwant zijn.
- Het is niet goed Zuid-Afrika alleen maar af te katten: daar wonen een heleboel aardige mensen net als wij.
- Het is nodig dat Zuid-Afrika door de westerse landen zoveel mogelijk wordt geboycot.
- De zwarten zijn er nog lang niet aan afhankelijkheid toe en met al dat geweld bereik je ook niets.
- Zuid-Afrika, ik wil er niets van weten!

Deel I, Deel II - de verwerkingsopdrachten

Aansluitend op wat wij hiervoor al over de vragen en opdrachten schreven nog een enkele opmerking over de 'keuzeopdrachten' waarmee de vragen bij de verschillende hoofdstukken steeds worden afgesloten.

Deze verwerkingsopdrachten zijn merendeels uitgewerkt als 'presentatieopdrachten': dat wil zeggen ze kunnen dienen — in die gevallen waarin de leerlingen niet dezelfde stof bestudeerden — als middel om hen toch een beeld te geven van die onderdelen die ze niet zelf bestudeerden. De manier waarop U van deze opdrachten gebruik gaat maken zal dus ook afhankelijk zijn van de wijze waarop U verkoos de leerstof over de leerlingen te verdelen. De functie van de presentaties (verwerking, informatieoverdracht) zal daarom niet in alle gevallen gelijk zijn. Het is verstandig wanneer U, al naar gelang de situatie, ook Uw leerlingen daarover duidelijkheid verschaft.

Als een van de aangeboden verwerkingsmogelijkheden is de 'muurkrant' genoemd. Zeker wanneer Uw leerlingen zoiets voor het eerst doen is het belangrijk dat U hen met concrete werkaanwijzingen helpt. Bijvoorbeeld: de krant moet een naam krijgen, bestaan uit een minimum aantal berichten en commentaren, gemaakt worden volgens een van te voren gemaakte lay-out afspraak. De leerlingen moeten hun werkafspraken en de onderlinge taakverdeling op schrift stellen en zich daar dan ook verder aan houden. Bij die werkafspraken hoort ook de termijn waarbinnen het werk klaar moet zijn!

Een aantal van de foto's uit het deel over Soweto en de Thuislanden leent zich erg goed voor verwerking door middel van tableau-vivant en alter-ego (dramatische-) werkvormen (zie hierover *Geschiedenis op School*, deel 2, of het nog verkrijgbare Kleio Didactica-nummer over Dramatische Werkvormen, mei 1982). Bij de keuzeopdrachten is deze mogelijkheid niet genoemd: U moet de leerlingen er zelf op wijzen en hun zelf duidelijk maken wat precies de bedoeling ervan is. Voor het overige lijkt het ons een goed idee om de klas de opdracht te geven om, in de periode waarin aan dit thema gewerkt wordt, knipsels en andere 'sporen' van Zuid-Afrika uit de eigen omgeving te verzamelen/naar school mee te nemen.

Afsluiting en beoordeling

Bij het laatste, 'blanke dilemma's'-gedeelte

hebben wij bewust geen vragen en opdrachten aangeboden. De verwerking hiervan moet afgestemd zijn op Uw werkwijze, met Uw klas. Wij willen niet verder gaan dan het uitspreken van de wens dat U er veel discussiestof uit zult weten te halen.

De ruimte ontbreekt ons om uitgebreid in te gaan op mogelijke discussiewerkvormen als de carousseldiscussie, de driehoekendiscussie, het stellingenspel, de forumdiscussie en het wat-zou-jij-gedaan-hebben spel. Maar: voor nadere informatie kunt U terecht in de volgende twee — nuttige — boeken: 'Hoogeveen/Winkels: Het didactisch werkvormenboek' en 'Dekker: Didactische werkvormen', uitgegeven door resp. Dekker & Van de Vegt (1982) en Educaboek (1980).

Ook bij het laatste gedeelte willen wij ervoor waarschuwen dat leerlingen bij 'blanke' dilemma's kleur niet als iets op zichzelf staand zien, maar dat ze de dilemma's herkennen als de problematiek van die bevooroordeelde die zich in zo'n positie toch niet helemaal gelukkig voelen. Daar gaat het om.

Tenslotte de beoordeling — het woord 'proefwerk' is immers tot dusver nog niet gevallen! Wij stellen U voor beoordeling en cijfergeving vooral afhankelijk te laten zijn van de kwaliteit van het, bij het maken van de opdrachten, geleverde werk. U controleert in de schriften de uitgebreidheid en de zorgvuldigheid waarmee aan de vragen gewerkt is. Op eenzelfde manier beoordeelt U de keuzeopdrachten bij de verschillende onderdelen. Ons inziens moet dat voldoende zijn voor een verantwoorde beoordeling. Zorgt U er, om knoeiboel in de schriften te vermijden, wel voor dat de leerlingen de tijdbalken en de invulschema's met voldoende open ruimtes in hun schriften overnemen. Wanneer U daarbij te grote problemen verwacht kunt U misschien deze opdrachten als invulbladen, op de goede schaal, zelf aan de leerlingen uitdelen. Bijkomend voordeel: het draagt bij aan een vlot verwerkingstempo.

Wij zijn benieuwd naar Uw ervaringen!

Vragen en opdrachten bij deel I

In dit deel vind je veel historische informatie. Net als bij de informatie van Penning geldt ook hier dat het beeld dat erdoor wordt opgeroepen heel verschillend gewaardeerd zal worden. Over 'Geschiedenis' lopen de meningen vaak sterk uiteen. Zelfs een jaartallenlijstje is zelden onpartijdig.

In de tekst vind je het lijstje met belangrijke feiten uit een Zuidafrikaans schoolboek. Het nu volgend citaat komt ook uit zo'n schoolboek: *'In 1652 was die suidpunt van Afrika woest en leeg. Van Riebeeck het die fakkel van die beskawing aangesteek, en binnen anderhalf eeu brand dit al tot bij die Visrivier'.*

Wanneer je de tekst van het eerste hoofdstuk van dit historisch overzicht bestudeert zul je merken dat daarin sprake is van een andere visie op de geschiedenis van zuidelijk Afrika. Wat zijn dan de verschillen? De handigste manier om daar achter te komen lijkt ons het maken van een tijdbalk waarmee je de periode van het begin van onze jaartelling (het jaar 0) tot en met het jaar 1900 bestrijkt, en daarmee ook het eerste gedeelte van je werkboekje.

Daarnaast willen we je nog een tijdbalk laten maken, die begint in het jaar 1652 en loopt tot het jaar 1910. De jaartallen voor die tijdbalk heb je al. Het zijn de jaartallen uit het Zuidafrikaanse schoolboek (van 1652 tot 1795): neem ze meteen over en zet bij 1800 een dikke streep.

De twee tijdbalken moeten een plaats krijgen op één bladzijde van je werkschrift. Je moet er nogal wat naast noteren, schrijf dus niet met te grote letters! Teken ze in het midden van de pagina; aantekeningen maak je links en rechts ervan.

Eerste werkopdracht

Een oud land; de geschiedenis tot ca. 1800

Lees de tekst uit je werkboekje totdat je aan het eind van de 18e eeuw gekomen bent. Tijdens het lezen vul je op de linker tijdbalk alle jaartallen die je tegenkomt in, met erbij een korte aanduiding van datgene waar ze op slaan. Ook neem je in de tijdbalk, als extra-informatie, de antwoorden op die je vindt op de hieronder afgedrukte vragen bij de tekst:

1. Waarvan leefden zo'n 20 eeuwen geleden de oude bewoners van Zuid-Afrika?
2. Waarin onderscheiden de Khoi en de San zich van de andere Afrikaanse volken? Waar woonden zij?
3. Waarin onderscheidden de Bantu-volken zich van de Khoi en San? Waar vestigden

zij zich?

4. Bedenk een goede Nederlandse vertaling voor het woord 'Baaskap'; waar, wanneer en waardoor is dat ontstaan?
5. Waar, wanneer en waarom komen voor het eerst boeren en zwarten in conflict met elkaar?

Wanneer je de twee tijdbalken naast elkaar ziet ben je waarschijnlijk wel toe aan de verklaring voor het verschil in visie dat uit de twee tijdbalken spreekt. Hoe komt het dat de overzichten van 'belangrijke feiten' op zulke verschillende ogenblikken beginnen? Schrijf boven elk van de twee tijdbalken een passende titel. Laat het resultaat aan je leraar zien.

Tweede werkopdracht

*Boeren, kaffers, rooieks;
de geschiedenis van 1800 tot 1910*

Ook nu gebruiken we de tijdbalk om tijdens het lezen van de tekst de meest belangrijke punten op een rijtje te krijgen. Neem de rechter tijdbalk — daarop is het meeste ruimte — en vul daarop net zoals je hiervoor deed, de belangrijke jaartallen met de erbij horende informatie in. Daarbij geven we je opnieuw een aantal vragen, waarvan je de antwoorden verwerken moet in de rechter tijdbalk:

1. Geschillen met de Xhosa's, overwinningen op de Zulu's: waar ging het de Boeren in de 19e eeuw eigenlijk om?
2. Je kunt zeggen dat door het doordringen van 'de moderne tijd' de boeren na 1880 niet de gelegenheid kregen om zelf alle vruchten van hun overwinning op de zwarten te plukken. Wat wordt bedoeld met moderne tijd? Je kunt daarbij denken aan een aantal binnenlandse ontwikkelingen, maar ook aan invloeden die van buiten Afrika kwamen.
3. De tijdbalk eindigt in 1910; het was immers een 'witte' tijdbalk. Zulu-geschiedkundigen zouden rond 1910 nog wel drie jaartallen kunnen noemen om dit onderdeel van het historisch overzicht af te sluiten. Geef ze een plaats op de linker tijdbalk.

Als jij van die drie er één zou moeten kie-

zen als de meest belangrijke, welke zou je dan nemen; waarom?

Derde werkopdracht

De Republiek Zuid-Afrika, 1910–1985

In 1985 werd in Zuid-Afrika de noodtoestand afgekondigd; sindsdien is de rust al-lerminst teruggekeerd. Zuid-Afrika is voortdurend wereldnieuws, bedrijven trekken zich terug uit het land, regeringen nemen afstand van de Zuidafrikaanse regering...

Hoe konden tussen 1910 en nu de betrekkingen tussen blank en zwart zó verslechteren? Die vraag komt in het laatste deel van dit historisch overzicht centraal te staan. Voordat je toe bent aan het geven van een antwoord moet je natuurlijk een overzicht zien te krijgen van de informatie uit je boekje. Het begin van zo'n antwoord heb je eigenlijk al in het vorige gedeelte gevonden. Blanken en zwarten hadden aan het begin van deze eeuw heel andere startposities: op het gebied van wonen, van werk-omstandigheden en over het algemeen ook op het terrein van politieke rechten en onderwijs.

Om te zien hoe het in deze eeuw daarmee verder ging raden we je aan om het invulschema dat je hier afgebeeld ziet in je schrift — met voldoende tussenruimtes! — over te nemen en uit te werken.

ECONOMIE/ARBEID	ONDERWIJS	WONEN	SOC. RELATIES	POL. RECHTEN
ZWARTE REACTIES				
BLANKE (RE)ACTIES				

Bedenk bij deze werkopdracht een betere titel dan 'De Republiek Zuid-Afrika, 1910–1985'. Maak de titel zó dat je ermee de hele periode goed typeert.

Laat voordat je met de slotopdrachten verder gaat eerst het resultaat aan je leraar zien. Vraag ook zijn advies over de manier waarop je de slotopdracht die je uitgekozen hebt het beste kunt aanpakken. Vraag hem ook hoeveel tijd je ervoor krijgt.

Keuzeopdrachten

- A. Maak een grote, de hoofdlijnen van de Zuidafrikaanse geschiedenis verduide-

HOE DE SOWETO-STRAAT ZIJN NAAAM KREEG

Jan Schipper

Shirley
Patterson

Ik woon in Zuid-
Afrika. Bijna altijd
schijnt de zon. Vooral
langs de kust is het
erg mooi.

Ooral in ons land
vind je grote steden
met hoge flats en
prachtige winkels

Ik woon in Pretoria
in een buitenwijk. Wij
hebben een huis in een
grote tuin. Alles wordt
schoongehouden door
onze bedienden.

Mijn school is vlakbij
Het is daarbest leuk.

Later ga ik naar de
Universiteit. Als je
het mij vraagt is het
Fijn in Zuid-Afrika.
Maar er zijn ook veel
mensen die altijd wat
te klagen hebben.

Woon jij soms ook in de Paul

'Helden van Zuid-Afrika' is een boek geschreven door L. Penning, waaruit de hierna volgende fragmenten komen. Zo rond 1900 waren de Boeren, de Voortrekkers, in Nederland heel populair. Penning schreef er tientallen boeken over, die door vele lezers verslonden zijn.

De Boeren, waar al deze boeken over gaan, zijn vooral afstammelingen van Nederlandse, maar ook van Duitse en Franse Calvinisten, die zich na 1652 in Zuid Afrika gevestigd hebben.

Een Boer, onderdeel van het standbeeld van Kruger in Pretoria.

In 1835, het jaar waarin deze geschiedenis zich begint af te spelen, is de toestand voor vele Hollandse Boeren in het oostelijk deel van de Engelse Kaapkolonie onhoudbaar geworden. Waarom? Een van de belangrijkste oorzaken is wel dat zij voortdurend in het geweer moeten tegen de wilde Kafferstammen aan de grenzen, die hun woningen verbranden, hun kudden stelen, hun korenvelden verwoesten, hun leven zelfs bedreigen.

Midden in het oneindige Afrikaanse landschap ligt de boerderij van de familie Kloppers en vanmiddag is een zestigtal Boeren uit de verre omtrek hier samengekomen om de onhoudbare toestand te bespreken. De gastheer, Gert Kloppers, een breedgeschouderd, krachtig man van ongeveer vijfenveertig jaar, zit aan het boven-eind van een lange rij ruw houten tafels, opgesteld in de schaduw van drie machtige, hoge gombomen. Hij is een Hollander van de oude stempel, voorzichtig, bedachtzaam, ietwat stroef, maar onverzettelijk als de beslissing is gevallen.

Tegenover Kloppers zit Teunis Smit, ook een fors gebouwd man en een van de beste leeuwenjagers uit de Kaapkolonie. Hoewel alle Boeren hier goede scherpsschutters zijn, overtreft hij hen toch verre. Weken en maanden heeft hij ver in 't noorden van de Vaalrivier gezworven, waar geen blanke ooit kwam, en daar op olifanten gejaagd. Het is wel gebeurd dat hij met de tweede kogel de eerste dieper in het

vlees van de reus moest drijven, omdat de kogel niet zwaar genoeg was. Op meer dan tweehonderd meter weet hij, bij het stellen van het vizier van zijn geweer, de afstand op weinig centimeters na te bepalen, en vijftig leeuwehuiden hangen als even zovele trofeeën in zijn huis. Maar hij praat er weinig over, want niets vinden de echte Voortrekkers hinderlijker dan bluf. En wie zit daar, links in het midden van de rij tafels? Dat is Hendrik de Jong, een dapper, godvrezend man, ouderling van de gemeente. De achting voor hem is algemeen. Zo straks heeft hij de vergadering met gebed geopend. 't Is een gewoonte van de Boeren om elke belangrijke vergadering zó te beginnen. Zij denken dat men een zaak slecht begint als men ze zonder God begint; een ouderwets idee, maar daarom nog niet af te keuren. Toch zijn de Boeren geen heiligen en het is geen frase als ouderling De Jong straks in zijn dankgebed spreekt: 'Vergeef ons het zondige dat ook in deze uren bij ons was.'

Maar om terug te keren naar de reden van deze bijeenkomst, men wil hier dus een besluit nemen om uit de onhoudbare toestand te geraken. Wat moet er gedaan worden?

Gert Kloppers, Teunis Smit, Hendrik de Jong en alle anderen die aanwezig waren bij de vergadering besloten om weg te trekken. In totaal zijn er tussen

Inhoud

Inleiding

- 2 1. Woon jij soms ook in de Paul Krugerstraat?

Deel I

- 6 2. Een oud land
13 3. Goud onder het gras

Deel II

- 21 4. Een opstand van scholieren
28 5. Wie voelt zich thuis in een thuisland?

Afsluiting

- 38 6. Blanke dilemma's

40 Actuele informatie

De Grote Trek.

1836 en 1844 zo'n tienduizend mensen, mannen, vrouwen, kinderen en slaven naar het Noorden getrokken. Het was een vreselijk zware tocht, maar uiteindelijk vonden de Boeren een nieuw, vrij tehuis in hun eigen republieken Oranje-Vrijstaat en Transvaal.

Ook het gezin Kloppers leeft rustig en welvarend in het nieuwe land. Dirk, tijdens de Grote Trek 21 jaar oud, is nu het hoofd van de familie.

't Loopt tegen de avond, de hete, gloeiende zon neigt naar 't westen, en een paar hoge bomen, dicht bij Dirk Kloppers' landhuis 'Vredenoord', werpen reeds lange, donkere schaduwen. Kloppers' huis is lang en breed; het is gelijkvloers gebouwd. Door een brede ruimte ervan gescheiden, staat de wagenschuur er naast.

Op enige afstand bevinden zich de hutten van de Kaffers die bij Kloppers in dienst zijn. Tussen die hutten en het boerenhuis staan de kralen: open ruimten, door lage muren van klipstenen omgeven; zij dienen 's nachts tot stallen van het vee.

Vóór het huis staat een lindeboom, die schaduw biedt tegen de felle zonnestralen, en daaronder staan enige stevige houten banken.

Baas Kloppers en zijn vrouw zitten buiten.

Dikwijls moest Kloppers van huis, met het kommando tegen de Kaffers mee. Dan bleef vrouw Kloppers met enige maar halfvertrouwde Kaffer knechten alleen achter bij de kinderen. 's Avonds, als zij de kleine woelwaters naar bed had gebracht, hield zij de wacht, opdat

geen stropende Kafferbenden het vee zouden stelen. De schort gevuld met scherpe patronen, naast haar het geladen geweer — zó hield ze de wacht!

De familie Kloppers had jaren gekend van zeldzame vruchtbaarheid en jaren waarin hun velden verschroeiden van droogte; jaren waarin de veelbelovende korenvelden werden verwoest door de vernielende sprinkhanen, en hun rijke veestapel werd besprongen door de wilde dieren, gedund door plunderende Kaffers, vernietigd door de pest...

Maar Dirk Kloppers en zijn vrouw zagen in die tegenspoeden de hand van hun getrouwe God en zij geloofden dat Hij kastijdt, om daarna te zegenen. En in spijt van vele wederwaardigheden was hun bezitting steeds groter geworden en hun veestapel vooruitgegaan.

Hun kleinzoon Arie praat met huis-slaaf Columbus...

'Ik denk maar aan jouw naam. Weet jij naar wie je bent genoemd?'

'Nee, baassie,' zegt de Zoeloe-Kaffer; 'hoe zal ik dat weten?'

'Jij bent genoemd naar een van de grootste mannen die ooit hebben geleefd,' zegt Arie met een geleerde plooi in zijn leuk gezicht.

'Heb je ooit de zee gezien, Columbus?'

'Nee, baassie, nooit!'

'Kun jij je voorstellen, dat al het veld hier vóór je, water is?'

'Nee, baassie.'

'Waarom niet, Columbus?'

'Omdat het veld is en geen water, baassie.'

'Je bent een uilskuiken, Columbus, een echt uilskuiken! Hoe moet ik je nu in vredesnaam aan 't verstand brengen, wat een zee is?'

'Is ze zo breed als de grote rivier in 't noorden, waar de olifanten drinken, baassie?'

'Ja zo groot is ze,' zegt Arie; 'dat wil zeggen, vijftienduizend maal groter.'

'Zó,' zegt de Kaffer, en hij laat de lange armen van verbazing boven zijn hoofd tezamen; 'zó, baassie!'

'Over zo'n zee is Columbus, je naamgenoot, heengevaren.'

'Met een ossewagen, baassie?'

'Nee, niet met een ossewagen — met een schip!'

'Dat ken ik niet, baassie!'

'Denk dan maar aan een drijvende ossewagen!'

'Maar waar moeten ze 's avonds dan uitspannen, baassie?' Maar bij deze vraag springt Arie op.

'Schepsel, schepsel, wat ben jij dom,' zegt hij driftig. 'Jouw kop is te groot en jouw hersenpan is te dik. Er kan geen gedachte door, Columbus. Begrijp je dan niet dat ze nooit uitspannen? Zij varen dag en nacht, totdat zij de andere kust hebben bereikt.'

Een boerderij van Zuid-Afrikaanse Boeren.

In de rustige jaren na de trek waren de Boeren niet veel veranderd. Paardrijden, jagen en vechten vonden ze nog steeds erg belangrijk. Ook de vrouwen 'stonden hun mannetje'. En dat was maar goed ook. Van de Engelsen waren de Boeren niet af...

Er kwam oorlog. Een leger van Boeren, allemaal vrijwilligers, verzamelde zich. Hun leider was Paul Kruger.

Paul Kruger, president van de vrije Boerenrepubliek Transvaal.

In afdelingen van driehonderd tot vierhonderd ruiters rukken de Boeren aan, elke afdeling onder haar eigen vlag. Vóór de tent van Paul Kruger houdt elke afdeling halt, en brengt hem een eresaluut.

Kruger staat op een verhevenheid; aller ogen zijn op hem gericht.

Als kind van tien jaar heeft hij, achter de kudden van zijn vader aan, de gevaarlijke Trek van de Kaapkolonie naar de Transvaal meegemaakt. Hij heeft met zijn volk geleden en gestreden, nu al veertig jaar lang. Een huurling vlucht als er gevaar komt, maar een goede herder is nooit dichter bij zijn schapen, dan wanneer het gevaar het grootst is, en Paul Kruger is een goede herder.

Neen, de Kruger die men bij officiële gelegenheden ziet, is niet de echte Paul Kruger. De hoge hoed staat hem niet en past hem niet; het zwarte lakense pak knelt, belemmert hem in zijn bewegingen, en de brede sjaap over de borst staat theatraal, gemaakt.

Neen, dat is de echte Paul Kruger niet. Je moet hem zien, deze zoon van de wildernis, op zijn steigerend paard, midden op het onmetelijke veld, in de kledij van de wildernis, de breedgerande hoed op zijn stevige kop, het wambuis los om zijn forse leden, wijd open van voren, opdat de borst de vrijheidslucht van de Afrikaanse bergen kan inademen...

Generaal Christiaan de Wet en zijn staf. Het Boerenleger beschikte niet over uniformen. Het bestond uit vrijwilligers, uiteindelijk waren dat vrijwel alle mannen tussen de zestien en de zestig.

Daar is hij in zijn element; daar doet hij zijn moedigste daden! Vraag toch eens aan die luisterende Boeren, die nu aan zijn lippen hangen, wat hij kan, wat hij durft.

Vast is zijn hand, en zeker is zijn

schot.

Eens, door een woedende buffel achtervolgd, keerde hij zich om in het zadel, en joeg — midden in de galop — het schuimbekkende beest de dodelijke kogel door de kop.

De Standaard, 18 november 1899:

Den heer J. Visscher Frederik Hendrikstraat 182, die Maandag 16 October werd verblijd door de geboorte van een zoon heeft het kind den naam gegeven van Paul Kruger Visscher.

Het Algemeen Handelsblad, 11 december 1900:

Met diep ernstigen eerbied en grenzenloze bewondering roepen wij den hoogbejaarden Vader des Vaderlands uit de Hollandsche republieken het welkom toe. Overal waar hij zich in Nederland vertoont, zal hem op waardige wijze blijken, hoe aller harten kloppen voor hem en zijn volk, hoe heel Nederland met hem rouw draagt over zijn roemrijke dooiers en voor de overgeblevenen, voor wie hij in Europa recht komt vragen. Allerwege in Nederland zal hij ook vernemen hoe onwrikbaar er het vertrouwen is in de toekomst van het Hollandsch ras ook in Zuid-Afrika.

Het Algemeen Handelsblad, 11 december 1900:

Omtrent de ontvangst van President

Kruger door H.M. de Koninginnen wordt uit zeer vertrouwde bron het volgende meegedeeld:

De President werd tot aan de audiëntiezaal door den Kamerheer van dienst vergezeld. Toen hij binnentrad stonden de Koninginnen van haar zetels op. Met een diepe buiging naderde Kruger en de Vorstinnen reikten hem de hand ter verwelkoming en noodigden hem uit plaats te nemen op een derden fauteuil tegenover de Hare.

De Standaard, 10 december 1900:

Het dagelijksch bestuur van Rotterdam heeft, nadat een zestal gemeenteraadsleden dezer dagen daartoe een voorstel hadden ingediend, president Kruger uitgenodigd de stad te bezoeken. De datum van het bezoek is aan den President overgelaten.

De Tijd, 26 augustus 1899:

De Socialistische Geheelonthouders Propagandaclub zond aan het Comité voor de Transvaalmeeting, welke hedenavond wordt gehouden, de volgende sympathiebetuiging ter voorlezing...

De Boerenoorlog duurde met tussenpozen van 1881 tot 1902. Paul Kruger reisde enkele malen naar Europa om hulp te vragen, tevergeefs...

Maar wel was men zeer geïnteresseerd in het lot van de Boeren en de mensen juichten de president van Transvaal toe op straat, ook in Nederland. Er kwamen Paul Kruger-straten, -lanen en -pleinen, Paul Krugerclubs en een Boerenganzebord, Voortrekkerstabak en Afrikanerbuurten.

In 1902 was de oorlog voorbij, verloren door de Boeren. Maar de Engelsen hebben hen daarna goed behandeld. Al in 1910 kwam de Unie van Zuid-Afrika tot stand, waarin beide groepen dezelfde rechten kregen. Engelsen en Boeren werkten hard aan een welvarende staat. Moeilijkheden zouden ze samen het hoofd bieden. Een gelukkig bestaan wachtte de bewoners van de Unie, er waren immers kansen voor iedereen in dit land met zijn zeer rijke bodemschatten en zijn prachtige natuur. Tenminste dat dachten in het begin nog heel veel mensen.

Nu is dat allang niet meer zo. Zuid-Afrika is het land van geweld en Apartheid geworden. In 1956 kon een in ons land veel gebruikt geschiedenisboek nog schrijven dat in de Unie van Zuid-Afrika de regering door een politiek van Apartheid een oplossing meende te kunnen vinden voor de grote en ingewikkelde problemen waarvoor het land zich gesteld zag.

Sindsdien is het woord 'Apartheid' allang niet meer een aanduiding voor een politiek die problemen wil oplossen; het is de aanduiding geworden voor een politiek systeem dat in de hele wereld met afschuw gezien wordt en dat in Zuid-Afrika zelf geleidelijk een burgeroorlogs-situatie laat ontstaan.

Hoe is het zover gekomen? Tegen 'apartheid' is tegenwoordig iedereen; maar betekent dat nu ook dat je echt wat weet van de betekenis van die politiek voor het dagelijks leven, dat je de voorgeschiedenis van deze 'probleemoplossing' kent?

Dit boekje wil je de nodige informatie geven over Zuid-Afrika. Het is ingedeeld in twee delen: het eerste gaat over de geschiedenis; je komt er oorzaken van de tegenwoordige spanningen tegen. Het tweede is geschreven om je op een paar belangrijke punten duidelijk te maken wat Apartheid nu werkelijk inhoudt.

Het gaat daarbij om de volgende zaken: onderwijs, wat betekent 'zwart' zijn voor scholieren van jullie leeftijd?

Wonen en werken: je zult op tv misschien wel eens beelden van zwarte krottenwijken hebben gezien, we willen je duidelijk maken dat zulke erbarmelijke woonomstandigheden ook heel veel te maken hebben met de manier waarop zwarten in Zuid-Afrika werk moeten zoeken. Ook dat heeft alles met 'Apartheid' te maken.

Boer en Rooinekspel. Een soort ganzebord. De Boeren spelen vanuit Pretoria naar Kaapstad, de Rooineks, scheldnaam voor de Engelsen vanwege hun zeer verbrande nekken, gaan van Kaapstad naar Pretoria. Bij nr. 72/73 is de grens. De partijen komen daar beide op vijandelijk terrein en dat kan aardig wat boete kosten...

Soweto: blanke troepen bij een brandende bus, 25 april 1986.

sy-
na-
oe-
leel
rtje
rtj.
ofd-
ge-
rika
der
be-
door

Clubactie moet Paul Kruger Scouting uit de brand helpen

UTRECHT — De Grote Clubactie moet de Paul Kruger

de allerjongsten gaan ze startavond van de loten 1986 aanbrengen moment de

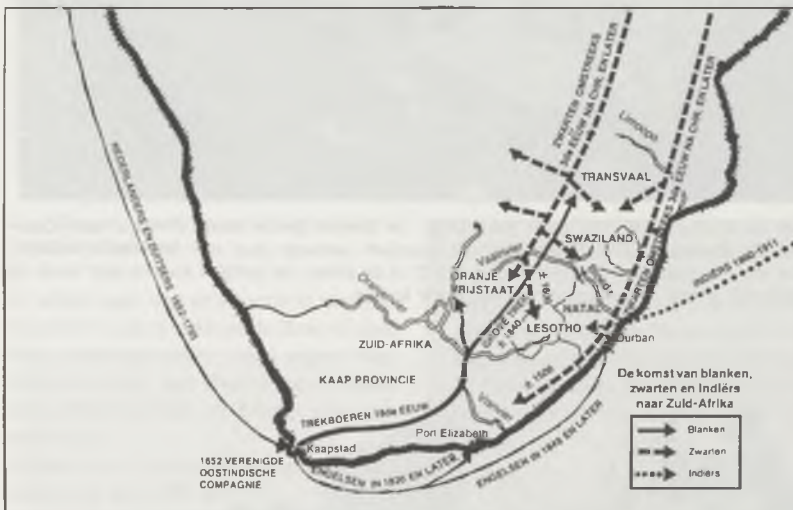
Utrechts Nieuwsblad, 23 september 1986.

Een oud land

ENKELE BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN UIT DE GESCHIEDENIS

- 1652 Eerste vestiging o.l.v. Van Riebeeck.
- 1657 Eerste vrije burgers.
- 1658 Komst van slaven uit West Afrika.
- 1688 Komst van Franse Hugenoten.
- 1706 Kolonisten verzetten zich tegen de VOC.
- 1760 Blanke jagers steken voor het eerst de Oranjerivier over.
- 1779 Eerste oorlog tegen de Kaffers.
- 1789 Tweede oorlog tegen de Kaffers.
- 1795 Eerste Engelse bezetting.

Zo ziet het historisch overzicht eruit van een bekend boek over de geschiedenis van Zuid-Afrika (C.W. de Kiewiet, *A History of South Africa*, 1972.)

Veel mensen denken, dat de geschiedenis van Zuid-Afrika begint met de komst van Hollanders en Engelsen daar. Maar de Europeanen waren niet de eersten in Zuid-Afrika.

Van de oudste inwoners weten we alleen iets door opgravingen. Archeologen hebben resten van oerbewoners gevonden die ongeveer 1½ miljoen jaar oud zouden zijn. De oudste voorwerpen, vuistbijlen, dateren van ongeveer 500.000 jaar geleden.

Veel is nog onbekend — een paar hoofdlijnen die op te maken zijn uit de vondsten: de oudste mensen leefden hoofdzakelijk van verzamelen en van de jacht, maar al vóór het begin van onze jaartelling moeten er ook herdersvolken in Zuid-Afrika geleefd hebben, die vooral schapen hielden.

De Khoi en de San

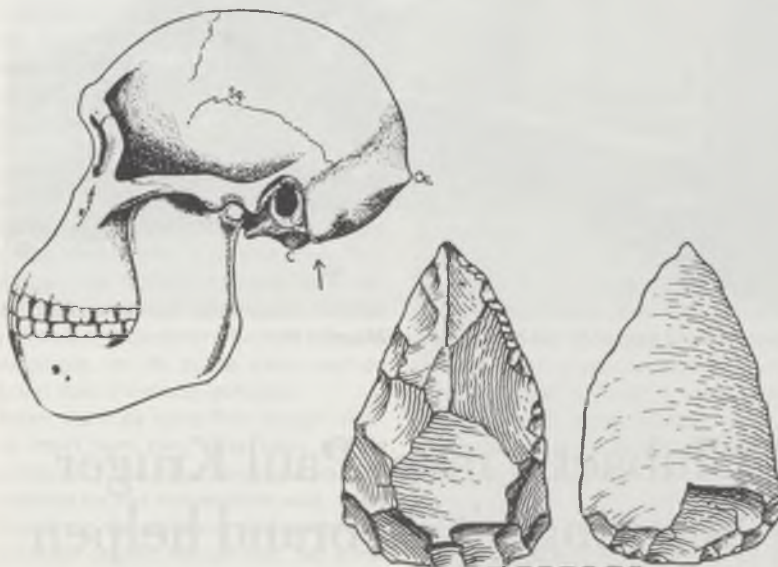
Misschien stammen van die herders de Khoi af, die vanaf de 1ste eeuw door heel Zuidelijk Afrika zwierven, maar zeker is dat niet. Toen de Hollanders in de 17e eeuw aan de Kaap kwamen, waren de Khoi de eerste Afrikanen met wie zij kennis maakten. Zij noemden deze mensen van wie zij de taal niet begrepen 'Hottentotten'.

Verspreid over heel Zuidelijk Afrika zijn dergelijke rotstekeningen te zien. 'Bushman-paintings', getekend door de San. Dat waren jagers en geduchte boogschutters.

Een heel oud jagersvolk, dat ook nu nog in het Zuidelijk deel van Afrika woont, heet de San, om hun levenswijze later door de Hollanders 'Bosjesmannen' genoemd en naar moeilijk toegankelijke gebieden verdreven.

Khoi en San hebben een geelachtige huid en verschillen ook verder (bijv. in taal) van de zwarte bevolking van Zuid-Afrika. De Khoi dreven handel met die zwarte volken en ook trouwde men wel met elkaar.

Schedel van een directe voorloper van de moderne mens, die ca. 1.5 miljoen jaar geleden leefde in Transvaal.

Stenen vuistbijl, gevonden in Transvaal.

Zwarte immigranten

De grootste bevolkingsgroep van Zuid-Afrika, die van de zwarte volken, is in kleine groepen vanuit het Noorden het land binnen gekomen. De eersten vermoedelijk tussen 500 en 1000. Zij kenden de techniek van het ijzer smelten, waardoor zij een voorsprong hadden op de Khoi en de San die nu verjaagd werden naar het Zuiden.

Groepen als de huidige Sotho en Tswana vestigden zich in het binnenland. Zij leefden vooral van de landbouw en woonden in grote dorpen bij elkaar. In de Zuidoostelijke kustvlakte, rijk aan regen en weidegrond, leefden de veehoudende Zulu en Xhosa-groepen. Zij vestigden zich daar vanaf ca. 1300. Voor deze herders was een koe een bijna heilig bezit.

Een bootsmaat over de Xhosa's

Een Nederlandse schipbreukeling, die in 1686 (onvrijwillig) een tijdlang in Natal verbleef, schreef in zijn reisverslag over de hier wonende Xhosa's:

Een Zuludorp gezien door Europese ogen. De Zulumaatschappij was goed georganiseerd en hoog ontwikkeld. Men leefde voornamelijk van landbouw en veeteelt.

Hier soude het onmogelijk weesen slaven te handelen, also sij haar kinderen of iemand van de haare om geen ding ter wereld soude willen afstaan, beminende hun onderling met een uijtstee-kende liefde en toegenegenheid.

Haar rijkdom bestaat in vee en geweer van assagajen, mitsgaders kooper en iserwerck: De schilden, kleederen en verder huisraad worden bij aflijvigheid van den Eijgenaer verbrand.

Het land is gemeen; elk weijd sijn vee en bouwd d' akkers waar 't hem lust.

Ook staat het haar vrij van een plaats na d' andere te moogen verhuysen,

mits datse binnen d' paalen van hun koninkrijk blijven. 't Land is uijt der maaten vrugtbaar en ongeloovlijk volken veerijk, 't welk oorsaak is dat de leeuwen en andere verscheurende dieren den mensch niet ligtelijk sullen anransen, gemerkt sij tam vee om te verslinden in overvloed vinden.

In hun ommegang zijn se seer minzaam, lieftaelijk en gespraakszaam. Als de vrouwen malkanderen in 5 à 6 dagen niet gesien hebben, soo omhelsen sij sig met een kus vraagende 'd eene na des anderen gezondheid, en bij d' minste ontmoeting groet d' een den anderen soo man als vrouw, jong en ouwd vragende waar van dan sij koomen, en waarheenen sij gaan, en wat nieuws sij hebben, en ofse geen nieuwe danszen of liedjes geleerd hebben. Dog diev- en logenachtigh.

Uit: Relas van Adriaan Jansz. Kind van Maaslandssluis geweest Bootsman op de fluijt Stavenesse.

assegaai = speer
gemeen = gemeenschappelijk

Tot ca. 1800 bestaan er bij deze Afrikaanse volken geen machtige vorsten of staten: men leeft in (groepen van) dorpen, de oudsten van de families nemen de beslissingen en spreken recht. Niemand had erg veel bezit of macht vergeleken met alle anderen, al kwamen verschillen wel voor.

De talen van deze verschillende volken zijn verwant en horen tot de familie van de 'bantu'-talen, die gesproken worden over een gebied van even boven de Evenaar tot aan de Zuidkust. De onderlinge verschillen zijn vergelijkbaar met die tussen Nederlands en Duits of Zweeds. Ook de godsdiensten lijken op elkaar.

Deze volken kenden geen schrift; des te belangrijker waren de mondeling doorvertelde verhalen, liederen en spreekwoorden.

Het machtige Zulurijk (ca. 1820)

Een bekende figuur in de geschiedenis van Zuid-Afrika is de Zulu-koning Shaka, die soms 'de zwarte Napoleon' genoemd wordt.

Henry Francis Fynn was een Engelse koopman, die vanaf 1819 in Zuid-Afrika woonde. In 1824 trok hij met een groepje andere Engelsen mee naar Natal. Al gauw begreep hij, dat het hele gebied feitelijk toebehoorde aan de Zulu-koning Shaka. Om handel te kunnen drijven (vooral in ivoor) moest hij toestemming van Shaka zien te krijgen. In hetzelfde jaar kreeg hij de kans

Henry Francis Fynn.

daartoe. Gelukkig voor ons beschreef hij zijn eerste ontmoeting met de gevreesde vorst in zijn dagboek:

'Terwijl Mbikwana (een minister van Shaka) een toespraak hield, zag ik op de achtergrond een man zitten die wel Shaka moest zijn en, mij tot mijn reisgenoot Farewell wendend zei ik: "Farewell, daar is Shaka". Voldoende luid om het hem te laten horen, zodat hij merkte dat ik hem had herkend...

Shaka, de zwarte Napoleon.

Toen werden olifantstanden aangedragen en voor Farewell en mij neergelegd. Daarop stak Shaka de staf in zijn hand omhoog en nadat hij ermee naar rechts en links geslagen had, verliet de hele menigte zijn plaats en vormde regimenten. Afdelingen van ieder daarvan renden naar de rivier en de omliggende heuvels, terwijl de overblijvenden een cirkel vormden en begonnen

te dansen met Shaka in hun midden. Het was een zeer opwindend tafereel, verrassend voor ons omdat wij ons niet hadden kunnen indenken dat een 'wildes' genoemd volk zo gedisciplineerd kon zijn. (...)

Shaka sprak over de gaven van de natuur. Hij zei dat de voorouders van de Europeanen ons vele gaven gegeven hadden door ons alle kennis van kunsten en handwerk te geven, maar zij hadden ons de beste gave van allemaal onthouden, namelijk een goede zwarte huid, want daarmee is het niet nodig kleren te dragen om de blanke huid te verbergen, omdat die niet prettig is om te zien. (...)

Toen kwam het gesprek op de betere kwaliteit van hun wapens; op verschillende manieren probeerde hij aan te tonen dat deze beter waren dan onze musketten. Hij beweerde dat het schild, als het vóór een aanval in water gedompeld werd, voldoende was om een van afstand afgevuurde kogel af te weren.

Toen Shaka in 1816 leider werd van de Zulu-clan (hij was 29 jaar oud), waren de Zulu's nog één van de vele familie-groepen in Noordelijk Natal. Shaka maakte van hen gevreesde soldaten. In de eerste plaats leerden de jonge mannen in alle terrein op blote voeten te lopen, zodat zij gehard raakten. In plaats van de werpspeer, die je makkelijk kon ontwijken of op je schild opvangen, voerde hij de korte stootspeer in; het gebruik daarvan werd in lange jaren van militaire dienstplicht geoefend.

Buurvolken die door dit leger werden overvallen, hadden geen verweer. Hele groepen werden ingelijfd bij de Zulu's en gingen hun naam dragen – of men sloeg op de vlucht. Sommige van die volken overwonnen op hun beurt andere groepen, lijfden vrouwen en kinderen in en vestigden zich uiteindelijk ver weg in andere delen van Afrika. Zo trokken de Ndebele weg uit Natal om zich (na 1840) te vestigen in het Zuidwesten van het huidige Zimbabwe. Door al hun veroveringen groeiden de Zulu's uit tot een groot volk voor die tijd: waarschijnlijk tegen de half miljoen mensen.

Deze periode heet 'de Tijd der Troebelen'. Grote gebieden lagen er ontredderd en kaal bij. En daar kwam een ander volk (ca. 1840), op zoek naar goede weidegronden op af: de Nederlands sprekende Boeren. Dat leidde tot nieuwe gevechten, nu tussen zwart en blank. Waar kwamen die Boeren vandaan?

De Vliegende Hollander wordt Boer

Alle schepen uit Europa op weg naar Azië passeerden de Zuidpunt van Afrika. In 1647 sloeg het Nederlandse schip de Haarlem te pletter in de Houtbaai aan de Zuidafrikaanse kust. De bemanning zocht beschutting in de dichtbij gelegen Tafelvallei en begon groenten te verbouwen om te overle-

ven. Terug in Amsterdam brachten zij verslag uit aan de Heren XVII en de VOC besloot de kans te grijpen om de Indië-vaart te verbeteren: op 6 april 1652 werd een Nederlandse vestiging gesticht aan de Zuidpunt van Afrika. Het fort aan de Kaap was bedoeld als halte- en rustplaats voor de Oost-Indiëvaarders, maar al gauw maakten VOC-dienaren zich los van de Compagnie om voor zichzelf te beginnen als boeren. De grond die zij gingen bebouwen was vanouds weidegrond van de Khoi...

Kaap de Goede Hoop en de Tafelberg.

Het scheepszegel van de VOC op Kaap de Goede Hoop.

De stichter van de Nederlandse vesting aan Kaap de Goede Hoop werd geboren in Culemborg. De Jan van Riebeeckschool daar heeft dit gebrandschilderde raam.

Boerenruzie over land voor de koeien

Een verslag uit 1659:

'Des jaers zestien hondert en negen-en-vijftigh ontstont tusschen de Kaepmans (een hottentotten-groep) en d'onzen daer te lande een heftigh oorlogh over de bezitting en toe-eigeningh van het lant ontrent de kaep, daer de Kaepmans d'onzen trachten uit te stoten; met voorwenden van aller eeuwen her dat bezeten te hebben (...) t'effens beroofden zy den onzen ook van beesten, (die zy) gerechtelijk voor koopmanschappen aen hen geruilt (hadden);

Rotstekening van de San, zij hielden zelf geen vee, dus...

(de Khoi sloegen hun slag) by ongestuimigh en regenachtigh weder, wel bewust dat dan met het geweer weinigh konde uitgerecht worden...'

Uiteindelijk wonnen de Boeren, met hun betere wapens, toch de oorlog. De zwaar gewonde Khoi-aanvoerder Eykamma wordt het Fort binnengedragen. De Nederlanders vragen hem waarom zij een oorlog begonnen waren. Eykamma antwoordt met een tegenvraag:

'waerom zy Neerlanders hun lant om ploegden en koorn op hun land zaiden, waer zy hun beesten moesten ter weide drijven en hen daer door het broot uit den mont zochten t'onttrecken? (Hij voegde daaraan toe dat de Khoi) nooit andere nochte betere weyde gehad te hebben. Weshalve geschiede zulx, voegde hy daerop, uit geen anderen inzichte als zich over het leet en ongelijk hen aengedaen te wreken... daerze die (grond) van alle eeuwen her onbemoeit bezeten (hadden) en ons in den beginnen maer toegelaten hadden, de landen te gebruiken tot een versersch-plaetse.'

Maar de laatste tijd gingen de Hollanders de grond steeds meer als hun bezit beschouwen en mochten de Khoi er niet eens meer hun koeien op weiden! Daarom had Eykamma nog een vraag:

'of (indien) ons zulx geschieden, hoe wy ons in dat stuk zouden (ge)dragen?'

En dit is het antwoord dat de Hollanders gaven:

'Zy (de Khoi) hadden, gaven d'onzen weer tot antwoordt, dit lant ontrent de kaep, door den oorlogh nu t' eenemaal verloren, en nooit derhalve hunne gedachten daer over te laten gaen hetzelfde by vrede of oorlog te zullen weder krijgen...'

Uit: Kaffrarie of Lant der Kaffers, Anders Hottentots genaemt, door dr. O. Dapper, 'T Amsterdam, By Jacob van Meur, op de Keyzersgracht, M DC LXVIII.

Samenleven aan de Kaap (1652-1800)

Zo verloren de Khoi hun land en werden zij slaven van de Boeren. Zij konden slecht tegen de westerse ziekten (o.a. pokken) en de ingevoerde sterke drank – er stierven veel van deze oorspronkelijke bewoners. Voor het werk op het land moest de VOC slaven invoeren uit West- en Oost-Afrika (o.a. uit Angola en Mozambique) en uit Maleisië en Indië. Uit de relaties tussen Boeren of Europese matrozen en vrouwen van de Khoi, Aziatische of zwarte vrouwen, werden kinderen van gemengd bloed geboren. Deze groep wordt in Zuid-Afrika de 'kleurlingen' genoemd. Wat er overbleef van de Khoi-bevolking werd in de 'Kleurling'-bevolking opgenomen.

Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw groeide aan de Kaap een slaven-

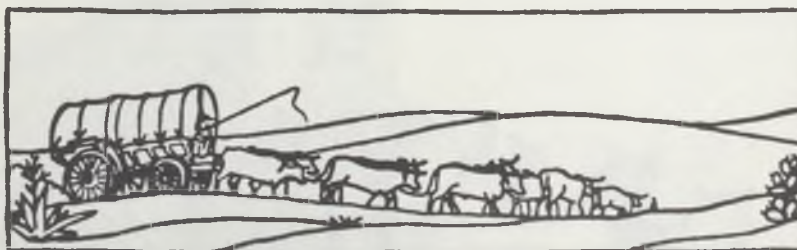
maatschappij, een ontwikkeling met grote gevolgen voor later.

Op de boerderijen en plantages (wijn!) in Zuid-Afrika waren de eigenaars blank en hun slaven bruin of zwart. Op den duur gingen de blanken dan ook denken, dat blank meer waard is dan zwart en dat zij dus moesten heersen over de Afrikanen. In het Zuidafrikaans heet dat 'baaskap'.

Uit deze oude tijd stamt het superioriteitsgevoel dat de blanken tegenover zwarten en kleurlingen hebben: deze Hollandse Calvinisten beschouwden zich als het uitverkoren volk van God in het beloofde land, omringd door wilden of heidenen die onderworpen moesten worden. Zo groeide een racistische ideologie, die in de 20e eeuw tot een systeem werd uitgewerkt.

De vrije burgers van de Kaap breidden geleidelijk hun bezit uit naar het Noorden en het Oosten, waar een vruchtbare kustvlakte lag. Veeteelt en wijngaarden vragen veel ruimte. Er kwamen Europeanen uit andere landen bij, zoals te zien valt aan achternamen als Marais, du Toit en plaatsnamen als Hamburg of Hanover. Al deze immigranten werden opgenomen in de Nederlandse groep die vaak wordt aangeduid als de 'Boeren' en namen hun taal over, die overigens wel steeds meer van het Nederlands ging afwijken. Zuid-Afrika volgde de ontwikkelingen in de Nederlandse taal niet en ook veel nieuwe ideeën uit Europa hadden weinig invloed op de Zuidafrikaanse blanken.

Op trek naar de Bloedrivier

Zuidafrikaanse postzegel met een overblijfsel van de oude Nederlandse tijd aan de Kaap, het Kasteel.

De Khoi waren geen partij voor de Boeren, maar ruim een eeuw later begon een periode van oorlogen tussen de blanken en de veel talrijker zwarte volken van Zuid-Afrika. Tegen 1770 stuitten de Boeren bij de uitbreiding van hun gebied langs de kust op de Xhosa's, zwarte veehouders die heel wat moeilijker te onderwerpen waren. Het gebied dat de Boeren intussen bewoonden, de huidige Kaapprovincie,

was heel wat groter dan het Fort met de tuinen aan de Kaap zelf. Maar ze waren er niet meer eigen baas. In 1806 had Engeland namelijk de Kaap veroverd op de Bataafse Republiek (zoals Nederland toen heette) en ze hadden zich bij de Boeren niet erg geliefd gemaakt. Niet alleen spraken ze een andere taal en hoorden ze bij een andere kerk, ook voerden zij moderne wetten in die de Boeren helemaal niet aanstonden. Zij beperkten bijvoorbeeld de willekeur van bazen in hun behandeling van knechten en voerden het Engelse rechtbanksysteem in. Omdat de moderne industrie niet goed meer met slaven kon werken en de publieke opinie in Engeland slavernij steeds sterker afkeurde, werd deze afschaffing, ook in Zuid-Afrika. Engelse zendelingen hadden daarop al lang aangedrongen, tot grote woede van de Boeren: hoe moesten ze nu aan (goedkope) arbeiders voor hun boerderijen komen?

Toen de Boeren in 1834 een stuk land van de Xhosa's hadden veroverd, moesten ze dat twee jaar later, op last van de Engelse gouverneur weer terug geven aan de zwarte boeren... Deze teruggave van land aan de 'kaffers', gesteund door de bekende zendeling dr. John Philip, deed de emmer overlopen. De Boeren besloten tot hun Grote Trek, nog steeds een heel belangrijk hoofdstuk in ieder Zuidafrikaans geschiedenisboek (1836).

Die Trek het begin

In die geskiedenis van elke land is daar baie mooi verhare, verhare wat elke kind aangryp. Een van die mooiste van almal is die geskiedenis van die Groot Trek. Dit was 'n reis uit die ou kolonie na 'n vreemde land. Dit was nie 'n gewone reis nie, want die boere het om gegronde redes en met 'n vaste doel voor oë getrek. Hulle het huis en haard verlaat om nie terug te keer nie. Hulle het die binneland gaan oopmaak om daar te woon. Ons noem hulle die Voortrekkers.

Die afskeid is swaar. Hulle het hul geboortegrond lief, die plaas wat hulle met soveel sorg opgebou het. Hulle is trots op die mooi opstal met sy woonhuis en buitegeboue, op hul vrugteboorde, op hul uitgestrekte landerye verder af en op die weiveld daaragter. In die kerkhoffie daar eenkant lê dierbares begrawe. Aan dit alles moet hulle vaarwel sê.

Al die gebeurtenisse van die Groot Trek het dus plaatsgevind in die baie kort tydperk van dertien jaar, toe die Voortrekkers op 'n soektog uit was na 'n nuwe tuiste waar daar vir hulle veiligheid en vryheid sou wees. Dit is een van die belangrikste tydperke in die geskiedenis van Suid-Afrika.

Uit: Avonture in die Geskiedenis IV, een Zuidafrikaans schoolboek.

Dingaansdag – Geloftedag

'Daar gaan ze... Rij maar an ossewa, rij maar an. De Boeren waren eenvoudige mensen, die vaak in gevaar verkeerden. Toch konden ze vaak lezen en schrijven, want ze wisten dat wie de Bijbel niet leest, iets mist, wat hij in zijn leven niet missen kan.'

Die hoge bergen in de verte zijn de Drakensbergen. Daar achter ligt Natal, dat aan koning Dingaan behoort. Verkenneren zijn er al geweest: er is veel water en gras, juist wat de Boeren nodig hebben. Als Dingaan nu maar land wil verkopen...'

In het gebied van de Zulu's aangekomen, beginnen de Boeren te onderhandelen met koning Dingaan, de opvolger van Shaka. Hier zie je een (fantasie-)afbeelding van dat overleg: Dingaan tekent een verdrag, waarbij hij een stuk land aan de blanken afstaat. Maar... kort daarna laat hij de voorhoede van de Boeren (in totaal zo'n honderd mensen) om het leven brengen, omdat hij bang is voor hun militaire kracht (februari 1838).

Intussen zijn nieuwe groepen Boeren op Trek gegaan naar het Noorden. Zij zijn bang voor de Zulu-legers, maar ook van plan de moord op hun voorhoede te wreken.

Op een zondag (9 december 1838) zijn de Boeren rustig bijeen om een preek te beluisteren. Er is geen dominee bij, maar er zijn Boeren die goed kunnen preken. De bekendste van hen is wel Sarel Celliers.

Celliers zegt: 'Mannenbroeders! Generaal Pretorius heeft me nog eens gezegd er bij allen op aan te dringen God om bijstand te bidden. Sta nu op en zeg in Uw hart mij na: O Here God, als Gij ons de overwinning geeft (op de Zulu's) dan zullen wij een kerk bouwen tot Uw eer. Wij beloven, dat wij de dag der overwinning in een boek zullen aantekenen om die bekend te maken aan onze kinderen en kleinkinderen. Iedereen zal die dag moeten vieren ter ere van God.'

Een week later volgt de vreselijke slag aan de Bloedrivier (die toen zijn naam kreeg!), waar de overmacht van de Zulu's uit elkaar wordt geschoten door de vuurwapens van de blanken.

's Morgens om 2 uur voor zonsopgang staan allen op hun post, de vinger aan de trekker van het geweer. Als het licht wordt zien ze dat het kamp om-

ringd is door wel 12.000 Zulu's. Daar klinken plotseling signalen. Als een wervelwind stormen de Zulu's op het kamp af. Luid klinkt de stem van Pretorius: 'Skiet' – en weldra hangt er een dikke kruitdamp. Het gevecht is spoedig in volle gang: nu eens deinzen de Zulu's terug, dan weer stormen ze aan als een bonte lawine.

Hier zien we hoe ze proberen vanuit een kloof het Boerenkamp binnen te komen. De wagens zijn juist op de rand van die kloof gezet om binnendringen onmogelijk te maken. Er komen zoveel Zulu's in die kloof dat ze niet meer heen of weer kunnen – velen sneuvelen. Koning Dingaan moet vluchten en wordt later vermoord.

De Boeren zijn natuurlijk blij met hun overwinning. Zij bouwden niet alleen het beloofde kerkje, maar vierten nog ieder jaar op 16 december de Geloftedag om de zege over de Zulu's te herdenken.

Het succes moedigde duizenden andere Boeren aan ook naar het Noorden te trekken: de poort naar zwart Afrika ten Noorden van de Kaap stond nu open.

Na 1945 werd dit enorme 'Voortrekkers'-monument bij Pretoria gebouwd om de heldenfeiten van de Trek te gedenken. Aan de binnenkant geven stenen beelden het hele verloop van de geschiedenis weer.

De meest conservatieve blanke Zuidafrikanen houden daar graag hun politieke bijeenkomsten. Duizenden schoolkinderen, blanke en zwarte, bezoeken het monument jaarlijks.

Invloed AWB in Zuid-Afrika groter dan getal harer leden

door Hennie Serfontein

JOHANNESBURG — De Afrikaner Weerstandsbeweging (AWB), met zijn charismatische leider Eugene Terre'Blanche, heeft zich ontwikkeld tot de belangrijkste en meest dominante kracht onder de rechtse politieke partijen en bewegingen die gekant zijn tegen de 'hervormingsgezinde' politiek van president Pieter Botha.

De bijeenkomst van twintigduizend conservatieve Afrikaners afgelopen

weekeinde bij het Voortrekkermonument was daarvan een dramatische illustratie. Het Voortrekkermonument is een heilige plaats, het Mekka van het Afrikanerdom. Terre'Blanche kreeg het meeste applaus toen hij door het publiek liep, omgeven door een erewacht van 'Stormvalken'. De 'Stormvalken', militante aanhangers van Terre'Blanche, zwaaiden driftig de vlaggen van de oude Afrikaner Republiek. Honderden op swastika's lijkende symbolen waren te zien in het publiek.

Het land verdeeld

Hun overwinning op de Zulu's leverde de Boeren niet op wat zij ervan verwacht hadden. In Natal beheersten zij de toegang tot de Indische Oceaan en dat kon Engeland, dat zich eerst niet met de oorlogen in het Noorden had willen bemoeien, niet toestaan omdat het de zeeweg naar India wilde blijven beheersen. In 1845 annexeerden de Engelsen het gebied dan ook en de Boeren laadden hun ossewagens weer op en trokken het binnenland in — alles liever dan weer onder Engels gezag te moeten leven.

Ten Westen van de Drakensbergen stichtten zij twee republiekjes: Transvaal en Oranje Vrijstaat. Daar konden zij een tijdlang rustig wonen, want voor de Engelsen was er weinig te zoeken.

De zwarte volken vochten nog lang voor hun vrijheid, maar na de Zulu's werden ook de Xhosa's, de Sotho's en alle andere zwarte volken onderworpen door Boeren of Engelsen.

Tegen 1880 was dat proces voltooid: de zwarte boeren mochten alleen nog in eigen 'reservaten' (de latere 'thuislanden') wonen.

Intussen was een nieuwe periode in de geschiedenis van Zuid-Afrika aangebroken. Met de opkomst van de mijnbouw begint de ontwikkeling van het moderne Zuid-Afrika zoals wij dat vandaag nog kennen.

In 1879 behaalden de Zulu's nog een keer een grote overwinning, tegen de Engelsen, maar de Britten haalden versterking en koning Cetshwaye moest zich overgeven.

Goudmijn in 1888.

Boeren en Rooineks

Eind 19e eeuw ontstond in Zuid-Afrika het meest uitgebreide spoorwegnet van heel Afrika. Door de opbrengsten van de mijnen en de spoorwegen kregen de Boeren in Transvaal voor het eerst een behoorlijk gevulde staatskas.

Toch konden president Paul Kruger en zijn conservatieve aanhang niet ongestoord genieten van de onverwachte rijkdom. De Engelssprekende immigranten eisten stemrecht en keken neer op de Boeren. De afkeer was wederkerig. Het was de periode van het Imperialisme en de Engelse regering besloot, dat de kleine boerenrepublieken het Engelse belang in de weg stonden.

De man met de hoed is Engeland.

In 1899 brak, o.a. door ruzie over de spoorwegtarieven, de Boerenoorlog (1899–1902) uit. Door hun militaire overmacht en door boerderijen plat te branden en vrouwen en kinderen in concentratiekampen gevangen te zetten (duizenden stierven daar), wonnen de Engelsen de oorlog. In Europa kozen veel mensen partij voor de Boeren, maar niemand kwam tussenbeide.

Solomon Plaatje, een zwarte journalist – Tswana –, was erbij toen de Boeren in 1899 de Engelsen belegerden in de mijnstad Mafeking. Hij was secretaris van een Europese journalist en hield tijdens het beleg een dagboek bij, dat 70 jaar later werd teruggevonden. In 1912 richtte hij met andere Afrikanen het ANC, het Afrikaans Nationaal Congres, op.

Blanke eenheid

De overwinning op de Boeren zat de Engelsen niet helemaal lekker. Veel landen hadden het harde Engelse optreden bekritiseerd, maar vooral: de blanken in het land zouden elkaar nog hard nodig hebben tegenover de sterk groeiende zwarte meerderheid. Een grote Zulu-opstand (1906) en het ontstaan van onafhankelijke Afrikaanse kerken die vijandig stonden tegenover de blanken bespoedigden een toenadering. Verrassend snel kwam de Unie van Zuid-Afrika tot stand, tussen de Engelse provincies Kaap en Natal aan de ene kant en de Boerenrepublieken aan de andere (1910). In de Kaapprovincie hielden de 'kleurlingen' en zwarten het beperkte stemrecht dat zij daar genoten; in de drie andere gebieden hadden 'niet-blanken' geen enkel recht: 'niet in de Staat, niet in de Kerk'.

Drie generaties Boeren die aan de grote oorlog tegen de Engelsen deelnamen. Hoe oud schat je ze?

APARTHEIDSWETTEN IN DE 20e EEUW

Een aantal van de belangrijke Zuidafrikaanse wetten en de gevolgen die deze (kunnen) hebben

Economie/arbeid

1911 Mines & Works: alleen blanken mogen bepaalde banen uitvoeren ('jobreservation').

1953 Bantu Arbeidswet: zwarte vakbonden worden niet erkend. 'Een Afrikaan die aan een staking deelneemt begaat een misdrijf'.¹

Opleidingen

1922 Wet op het Leerlingwezen: wie leerjongen wil worden in een bedrijf, heeft 7 jaar vooropleiding nodig — bijna geen zwarte jongere heeft dat.

1953 Bantu Onderwijs wet: alle scholen moeten aan de staat worden overgedragen en zijn voortaan naar ras gescheiden.

Apart wonen

1913 Naturellen Landwet: Afrikanen mogen alleen nog land bezitten

in 7 procent (na 1936: 13.7 procent) van het grondgebied van Zuid-Afrika. Dit zijn de zgn. reservaten, later bantustans en nog later thuislanden genoemd.

1945 Wet op de Bantu Stadsgebieden: 'Een Afrikaan die wettig in een gemeente woont mag vrouw of kinderen slechts bij zich laten inwonen als zij daartoe zelf aparte vergunningen hebben gekregen.' Een klein deel van de zwarte bevolking krijgt het recht definitief in de blanke steden te blijven wonen; alle anderen zijn daar tijdelijk.

1950 Wet op de Groepsgebieden: stadswijken zijn naar ras ingedeeld. 'De president kan op ieder moment per proclamatie door kleurlingen bewoond gebied aan blanken toewijzen.'

Sociale relaties

1949 Verbod op Gemengde Huwelijken: 'Een gemengd huwelijk, ook als dat in het buitenland is gesloten, is in Zuid-Afrika nietig

en niet geldig.'²

1950 Wet op de Bevolkingsregistratie: iedere inwoner van Zuid-Afrika wordt op grond van ras ingedeeld. 'Wie zegt blanke of kleurling te zijn moet dat buiten redelijke twijfel zelf kunnen aantonen.'

Van deze indeling hangt af hoeveel rechten en plichten iemand in Zuid-Afrika (niet) heeft.

1957 Onzedelijkheidswet: geslachtsgemeenschap tussen een blanke man en een niet-blanke vrouw is een misdrijf (max. 7 jaar dwangarbeid), tenzij de man aannemelijke redenen had aan te nemen dat zij blank was.²

Noten

1. Een nieuwe Wet op de Arbeidsverhoudingen (1979) erkent het recht op vakbonden en het stakingsrecht van zwarte arbeiders.

2. In 1985 is aangekondigd, dat deze wetten herroepen worden. Niet duidelijk is waar gemengd gehuwde mensen mogen wonen.

Door hun stemrecht konden de verslagen Boeren op den duur veel invloed krijgen: zij waren talrijker dan de Engelsen.

Bevoordeling van de blanken werd bekostigd door uitbuiting van de zwarte Zuidafrikanen. Een paar voorbeelden: de overheid betaalde weinig voor zwart onderwijs, zij maakte zwarte vakbonden onmogelijk en reserveerde een groot aantal banen uitsluitend voor blanken. Blanke boeren kregen subsidies, maar aan verbetering van zwarte bedrijven werd zo goed als niets gedaan.

De tegenstelling Afrikaners (Boeren) — Engelssprekenden bleef wel bestaan. Een grote overwinning was de erkenning van het Afrikaans als tweede officiële taal van het land.

Het heeft niet veel zin meer in de 20e eeuw nog te spreken van de 'Boeren'. De grote meerderheid van de Afrikaners is inmiddels fabrieksarbeider of directeur, ambtenaar of agent geworden. Maar de houding tegenover de zwarte bevolking is nog weinig veranderd. Toen zij eenmaal de macht in het parlement hadden — in 1948 won de Nationale Partij, de politieke partij van

de Afrikaners, de verkiezingen — namen zij de ene wet na de andere aan om de apartheid consequent uit te voeren.

Zwart verzet: de Heren (1900-1940)

Op 8 januari 1912 kwamen ongeveer honderd afgevaardigden van organisaties van Afrikanen in Bloemfontein bij elkaar. Zij verenigden zich in één organisatie: het Afrikaans Nationaal Congres. Dominee Dube werd president, journalist Plaatje werd secretaris; één van de actiefste leden was advocaat Izaka Seme, die in Amerika en Engeland rechten had gestudeerd. Eenheid van zwart was wel nodig, nu de blanken hun Unie hadden opgericht zonder de zwarte leiders zelfs maar te raadplegen. En de eerste wetten van de Unie, zoals de 'Mines & Works' en de 'Landwet' werkten niet erg geruststellend!

Vergeleken met het verzet zoals Dingaan dat had geboden en met de vormen van protest zoals we die nu kennen, was het verzet van het ANC vóór 1950 erg gematigd. De leiders van het ANC hadden ingezien, dat gewapend

verzet niet goed meer mogelijk was, dat de moderne tijd moderne vormen van verzet vroeg — maar welke?

Tot aan de Tweede Wereldoorlog probeerden de heren van het ANC nauwelijks om de 'gewone mensen' mee te krijgen. Ook waren zij bang voor samenwerking met de Communistische Partij van Zuid-Afrika, de enige andere organisatie die zich openlijk verzette tegen de groeiende apartheid.

Voor duizenden mensen was de politiek te ingewikkeld. Zij sloten zich aan bij kleine onafhankelijke kerken, geleid door 'profeten' die beloofden dat het blanke bewind binnenkort zou aflopen. In hun eigen kerk voelden zij zich vrij en hoopten zij op een betere toekomst — zou die ook werkelijk (zomaar) komen? Vooral als reactie op de Landwet (1913) groeide dit soort groepen enorm: er bestaan er nu zo'n 8000 van in Zuid-Afrika.

Na de Tweede Wereldoorlog: hoop en teleurstelling

Omdat Zuid-Afrika in de Tweede Wereldoorlog met de Geallieerden meevocht tegen Hitler en vóór de democratie, dachten jonge zwarte Afrikanen dat het na de oorlog in hun land ook wel beter zou worden. Juist toen kwamen de Boeren aan de macht en werd het nog veel erger... Vooral de jongeren zoals Nelson Mandela en Oliver Tambo verloren hun geduld en wilden minder voorzichtig gaan protesteren.

Na 1948, als de apartheid steeds verder wordt doorgevoerd, voert ook het ANC zijn acties op. In 1952 start de 'Defiance Campaign', waarin zwarte en Indische betogers expres in treinstellen 'slegs vir blankes' gingen zitten, hun pasjes verbrandden en de avondklok negeerden. Nelson Mandela hierover: *'Tegen het einde van het jaar waren meer dan 8500 mensen van alle rasgroepen in actie gekomen. De Campagne vroeg zware offers. Arbeiders verloren hun baan, schoolhoofden en leraren werden uit de dienst gezet, dokters, advocaten en zakenlieden gaven hun praktijk en zaak op en kozen ervoor naar de gevangenis te gaan. Het was één van de beste manieren om druk op de regering uit te oefenen en buitengewoon gevaarlijk voor de rust en veiligheid van de staat. De Campagne inspireerde ons volk en wekte het op, van een overwonnen en gewillige groep ja-zeggers tot een militante en compromisloze voorhoede van wapenbroeders.'*

Hoogtepunt van de acties in de jaren vijftig was het Volkscongres in 1955. Behalve het ANC namen hieraan organisaties van Indiërs, Kleurlingen en radicale blanken deel. Een idee van de wensen van het verzet in die tijd geeft het bekend geworden Handvest van de Vrijheid (Freedom Charter), dat nu dertig jaar na zijn afkondiging weer erg populair is in Zuid-Afrika.

Enkele passages uit het Handvest:

Wij, het volk van Zuid-Afrika, verklaren ten overstaan van het gehele land en de gehele wereld:

dat Zuid-Afrika behoort aan allen die er wonen, blank en zwart, en dat een regering slechts met recht gezag kan opeisen, indien zij haar basis vindt in de wil van het gehele volk;

dat ons volk beroofd is van zijn geboorterecht op het land, op vrijheid en vrede door een vorm van regering, die gebaseerd is op onrecht en ongelijkheid;

dat ons land nooit welvarend of vrij zal zijn totdat al onze inwoners leven in broederschap, en gelijke rechten en mogelijkheden genieten;

dat slechts een democratische staat, gebaseerd op de wil van het gehele volk, allen kan verzekeren van hun geboorterecht, zonder onderscheid naar kleur, ras, geslacht of geloof.

De blanke regering probeerde het verzet de kop in te drukken door 156 vooraanstaande leiders van hoogverraad aan te klagen. Na 5 jaar sprak de rechter echter iedereen vrij, maar het

bleef wel moeilijk iets te organiseren.

Terwijl veel Afrikaanse landen onafhankelijk werden en dat feestelijk vierden, gebeurde in Zuid-Afrika iets tragisch. Op 21 maart 1960 organiseerde het Panafricanist Congress (dat zich had afgesplitst van het ANC) een demonstratie tegen de pasjes in het plaatsje Sharpeville. Opeens begon de politie te schieten en 69 doden bleven achter op het veld voor het politiebureau.

Goed uitgezocht is die zaak (natuurlijk?) nooit. Schoot de politie uit zelfverdediging of wilde men die zwarten nu maar eens voor altijd afleren te demonstrenen?

Windstilte (1960-1976)

Na de schietpartij in Sharpeville duurde het tot 1976 voor er opnieuw grootscheeps protest opkwam. Scherpe 'veiligheidswetten' gaven de politie bijna onbeperkte macht. De leiders van het in 1960 verboden ANC en PAC werden (vaak voor levenslang) gevangen gezet en anderen vluchtten naar het buitenland om een guerrilla-oorlog voor te bereiden. Over het ontstaan van gewapend verzet door het ANC-leger Umkhonto we Sizwe (= Speer van de Natie) zei Nelson Mandela in zijn proces (1963) het volgende:

Misschien zal dit Hof het niet gemakkelijk kunnen begrijpen, maar het is een feit dat het volk al lange tijd heeft gesproken over geweld; over de dag dat zij de blanken zouden gaan bevechten en hun eigen land zouden terugnemen. Toen we ons besluit namen en daarna onze plannen uitwerkten, leefden we nog helemaal onder de indruk van het erfdeel van het Afrikaans Nationaal Congres: van geweldloosheid en rassenharmonie. We beseften dat het land in een burgeroorlog zou geraken waarin zwarten en blanken tegen elkaar zouden vechten en we bezagen de situatie met onsteltenis. Burgeroorlog kon de vernietiging betekenen van alles waar het Congres voor gestreden had. Met burgeroorlog zou de vrede tussen de rassen moeilijker te bereiken zijn dan ooit. We hebben al voorbeelden van de gevolgen van oorlogen in de geschiedenis van Zuid-Afrika. Het duurde meer dan vijftig jaar voor de meeste lidtekens van de Boerenoorlog in Zuid-Afrika waren verdwenen. Hoeveel langer zou het duren om de lidtekens van een burgeroorlog tussen de verschillende rassen uit te wissen. Een oorlog die niet gevochten kan worden zonder een

Eisen van demonstranten tegen apartheid in de jaren vijftig.

Sharpeville, 1960.

Mandela op Robbeneiland, met medegevangene Walter Sisulu, ook een bestuurslid van het ANC. Nelson Mandela werd in 1964 tot levenslang veroordeeld en heeft ondanks vele verzoeken uit de hele wereld tot nu toe geen verkorting van zijn straf gekregen. Mandela wil niet beloven dat hij zal af zien van het gebruik van geweld om een eind te maken aan de apartheid; bovendien is de regering bang voor de zeer grote populariteit die de gevangen leider nog altijd heeft.

Tegenover het blanke leger van blank Zuid-Afrika hebben de guerrillatroepen van het ANC niet veel in te brengen, maar de aanslagen zorgen wel voor onrust onder de blanken en bemoedigen iedereen die zich wil verzetten.

groot verlies van levens aan beide kanten.

Umkhonto kreeg het uitvoeren van sabotagegedaden tot doel. De leden van Umkhonto kregen vanaf het begin strikte orders op geen enkele voorwaarde mensen te verwonden of te doden bij het voorbereiden en uitvoeren van hun plannen. Het gevecht werd gevoerd met de meest gunstige vooruitzichten voor ons en met het minste risico voor verlies aan levens aan beide zijden. De eerste acties van Umkhonto vonden plaats op 16 december 1961 met aanvallen op regeringsgebouwen in Johannesburg, Port Elisabeth en Durban. Geheel volgens onze strategie was er op dat moment niemand in de gebouwen aanwezig.

Veiligheid — voor wie?

Hier een paar voorbeelden van de vele veiligheidswetten die na 1948 zijn uitgevaardigd:

1950 Wet op de Onderdrukking van Communisme; inhoudend: de Communistische Partij van ZA wordt verboden; ieder die een leer bevordert die de bestaande toestand aantast, is strafbaar; bezit van een speldje of publicatie kan voldoende zijn voor een veroordeling. De wet maakt ook banning mogelijk: zonder proces wordt de bewegingsvrijheid beperkt en talrijke verboden opgelegd.

1967 Wet op het Terrorisme; strafbaar zijn: iedere daad en geschreven of gesproken woord waardoor orde of veiligheid in gevaar komt, of welke hulp daartoe ook (bijv. iemand laten meerijden die aan een actie meedoet).

1982 Wet op de Interne Veiligheid die alle voorgaande wetten stroomlijnde. Iedereen kan opgepakt worden en zolang vastgehouden worden als de politie maar nodig vindt (detentie). Vaak worden gevangenen geïsoleerd en over hun toestand of het optreden van de politie mag zonder toestemming niet gepubliceerd worden.

Scholieren met vuilnisdeksels tegen politiekogels.

Onrust in scholen en bedrijven (Soweto)

Ongeveer tien jaar na het verbod op de grote politieke bewegingen ANC en PAC, ontstond (vooral onder studenten) een nieuwe stroming: die een Black Consciousness (Zwart Bewustzijn), die er de nadruk op legde dat zwart op zichzelf moet vertrouwen en in geen enkel opzicht minder is dan blank. 'Black man, you are on your own' was een bekend gezegde. De leider van deze stroming, Steve Biko, werd in 1977 in een politiecel om het leven gebracht. Het nieuwe zelfbewustzijn van de jongere generatie speelde een grote rol bij het uitbreken van de grote opstand van scholieren in Soweto, de zwarte stad bij Johannesburg in 1976.

Zwart Zuid-Afrika na Soweto

Na de opstand is de stemming in Zuid-Afrika veranderd. Het verzet tegen de apartheid, binnen en buiten het land, is ieder jaar toegenomen; de tegenmaatregelen van het blanke bewind worden ook steeds grimmiger. In 1977 alleen al werden 20 organisaties verboden.

Het is heel duidelijk dat na 1976 de invloed van het ANC in Zuid-Afrika sterk is gegroeid. Door de opstand in Soweto hebben ouderen en jongeren in de zwarte steden beter begrepen dat men moet samenwerken. De jeugd heeft nu vaak de leiding. Veel van de slachtoffers bij betogingen, begrafenissen en gevechten met de politie zijn jongeren. Met de invloed van de jongeren is over het algemeen het verzet tegen de apartheid ook radicaler geworden. Kleine concessies van de blanke

overheid zijn niet meer genoeg om de mensen stil te krijgen. Het gaat nu om de hele vrijheid – of oorlog.

Het radicale verzet komt nu ook niet meer alleen van scholieren en studenten. Vooral sinds 1979 werden de zwarte vakbonden een kracht, waarmee de regering rekening moet houden. Zij voerden acties voor betere lonen en werkomstandigheden, maar ook om politieke redenen. De arbeidsomstandigheden hangen immers af van politieke beslissingen: politici bepalen de verschillen tussen blank en zwart. Om het bestaan van alledag beter te krijgen, moet eerst het politieke systeem, m.a.w. de apartheid, worden afgeschaft.

Informatie over de vakbonden

1979 Na de opstand van Soweto doet een regeringscommissie voorstellen om de arbeidsonrust tegen te gaan. In 1979 maakt een nieuwe wet de *erkenning* van zwarte vakbonden mogelijk, en daarmee wordt het recht tot staken erkend.

Er ontstaan veel arbeidsconflicten.

1981 Ruim 300 vakbondsleiders gearresteerd.

1982 Dr. Aggett, een arts die voor een vakbond werkt, komt in zijn cel om het leven. In dat jaar leggen meer dan 140.000 Afrikaanse arbeiders het werk neer. Vergeleken met vroeger duren stakingen langer en doen er meer mensen aan mee.

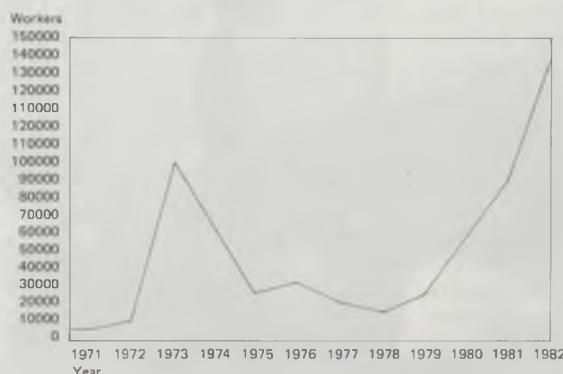
1985 Een groot aantal vakbonden richten een nationale federatie op: COSATU, het Congress of South African Trade Unions.

Deze vakbond laat sympathie blijken voor het verboden ANC.

1986 Op 1 mei en 16 juni ligt, door toedoen van de vakbonden, de hele Zuidafrikaanse economie plat.

Vakbonden voeren niet alleen actie, maar bieden ook vorming en onderwijs aan de leden.

Stakingen en werkonderbrekingen. De meeste stakers zijn zwart; onder de 141.000 stakers van 1982 bevond zich geen enkele blanke.

Bron: Official Statistics cited in various sources.

Wit Zuid-Afrika na Soweto

Geschrokken door de uitbarstingen van 1976-1977 en door de groeiende dreiging van een guerrilla-oorlog, heeft de regering van de blanke minderheid geprobeerd verschillende groepen zwarten met kleine veranderingen tevreden te stellen. Sommigen mogen het wat beter krijgen en zullen dan, hoopt president Botha, niet moeilijk meer doen over het systeem van apartheid dat blijft bestaan.

Mensen in Soweto die het kunnen betalen mogen bijvoorbeeld voortaan hun eigen huis kopen en hier en daar worden openbaar vervoer, bioscopen e.d. voor iedereen open gesteld. Het verbod op gemengde huwelijken wordt ingetrokken (maar waar mag een gemengd paar gaan wonen?). Zwarte vakbonden zijn toegestaan, maar het is nog steeds makkelijk in Zuid-Afrika om stakers te ontslaan (vooral de 'trekwerkers') of kaderleden te arresteren. Mensen zonder vakbonden (landarbeiders bijv.) zijn nu des te kwetsbaarder.

Een heel slimme zet leek de invoering van stemrecht voor Indiërs en 'Kleurlingen' (maar niet voor de zwarte meerderheid!) door de nieuwe Grondwet van 1983. Die twee groepen, ook achtergesteld bij de blanken maar altijd al beter behandeld dan de zwarte bevolking, konden nu een eigen parlement kiezen.

Deze politieke hervorming kon weinig kwaad leek het. In de eerste plaats

Affiche in Kaapstad dat oproept om niet te stemmen.

zouden de Indiërs (800.000) en Kleurlingen (2,5 miljoen) samen de blanken (4,5 miljoen) niet overtreffen. Bovendien werden allerlei maatregelen ontworpen om de blanke controle veilig te stellen. Propagandistisch was het inschakelen van deze minderheden ook een meesterzet: op ambassades in het buitenland zouden nu bijv. ook 'kleurling'- of Indiër-diplomaten benoemd worden, net als in Zuid-Afrika gekleurde ministers — ziet u wel, apartheid bestaat niet meer!

Na 1983: verzet en noodtoestand

Helaas voor de regering heeft die maatregel meer verzet opgeroepen dan er ooit geweest is in Zuid-Afrika. Niet meer dan 10 tot 20 procent van de Indiërs en Kleurlingen kwam naar de stembus. Deze duidelijke afwijzing van een maatregel die bedoeld was om het verzet tegen de apartheid te verdelen, was een groot succes voor het Verenigd Democratisch Front (in het Engels UDF), opgericht door dominee Allan Boesak. Het UDF werd gesticht om de grondwet van 1983 te bestrijden; er zijn ongeveer 600 organisaties uit het hele land bij aangesloten (vakbonden, vrouwengroepen, kerken, enz.).

Na het in 1960 verboden ANC (en PAC) en de in 1977 uitgeschakelde Black Consciousness Beweging, is het UDF de derde grote golf van verzet tegen de apartheid binnen Zuid-Afrika. Uit de keuze van de leiding (Mandela ere-lid; mevr. Sisulu, vrouw van een ander bekend ANC-lid) en door het weer naar voren halen van het Handvest van de Vrijheid, blijkt waar de sympathie van het Front ligt. Het UDF wil democratie, dus ook stemrecht voor de zwarte meerderheid: 'Een man, een stem!' Zwarten, Indiërs, kleurlingen en blanken hebben zich in het UDF verenigd om de apartheid echt af te schaffen; alleen een kleine groep kleurlingen en Indiërs wil graag profiteren van Botha's gunsten onder het huidige systeem, net als een aantal zwarte leiders (bijv. Buthelezi) Botha helpt de thuislandpolitiek uit te voeren.

'Kleurling' ambassadeur van Zuid-Afrika in Nederland

Door een onzer redacteurs

ROTTERDAM, 23 okt. — De Zuid-afrikaanse minister van buitenlandse zaken, R.F. Botha, heeft vandaag de 'kleurling' Frank Quint, een 65-jarige regeringsadviseur, tot ambassadeur in Den Haag benoemd. Quint wordt daarmee de tweede niet-blanke en de eerste 'kleurling' die ambassadeur voor Zuid-Afrika is. In september werd bekend gemaakt dat de niet-blanke jurist prof. B.D. Galu — een 'Aziat' — diplomatieke vertegenwoordiger van Zuid-Afrika bij de EG in Brussel wordt.

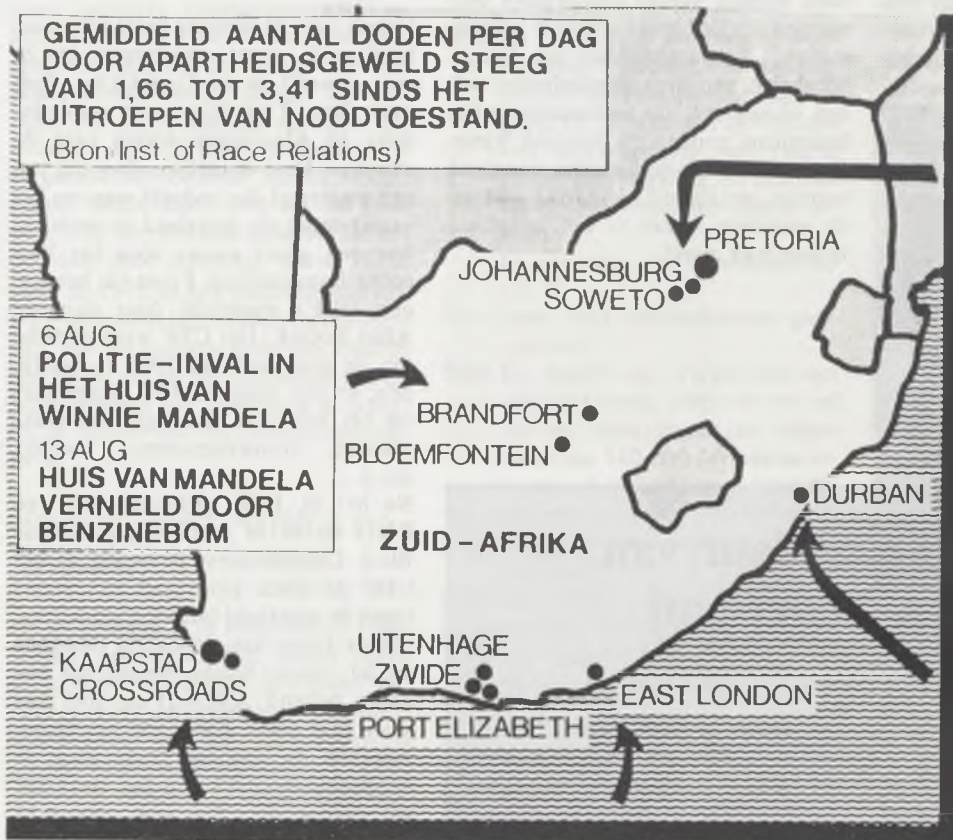
De nieuwe ambassadeur in Nederland is de opvolger van D.V. Louw, die binnenkort naar Madrid gaat. Quint werkte jarenlang als onderwijzer en onderwijsinspecteur onder de 'kleurlingen'-bevolking en heeft tal van onderwijskundige publikaties op zijn naam staan. Volgens de ambassade in Den Haag spreekt Quint primair Afrikaans en was hij medewerker van het dagblad Die Burger (de spreekbuis van de blanke Nationale Partij).

Uit: NRC 23-10-1986

Sinds 1985 zijn honderden mensen om het leven gekomen: demonstranten werden neergeschoten door de politie en collaborateurs met het blanke bewind (die een baantje van Botha accepteerden) werden geliquideerd door radicale groepen. Duizenden zijn gearresteerd, in juni 1985 is de noodtoestand afgekondigd en sindsdien verhindert de Zuidafrikaanse overheid de verspreiding van nieuws over wat er werkelijk gebeurt.

De protesten zijn hoog opgelopen. Naast de oude grieven (slechte scholen, hoge huren, lage lonen, enz.) komt nu de woede over de voortzetting van de apartheid in vermomming. Aanslagen door guerrilla-groepen nemen toe. Steeds meer landen gaan over tot boycot-maatregelen om Zuid-Afrika tot een andere politiek te brengen en

steeds meer blanke jongens ontduiken de dienstplicht of weigeren dienst. In geen enkel land durft men het meer openlijk voor de apartheid op te nemen. Maar de regering slaat hard terug.

Johannesburg e.o.

11 februari: 3000 scholieren door politie aangevallen, 1 dode en 22 arrestaties
19 februari: UDF-leiders gearresteerd
24 april: 496 stakende arbeiders gearresteerd
28 april: stakende mijnwerker gedood
20 juli: noodtoestand uitgeroepen
22 augustus: 50 kinderen van 7 tot 11 jaar gearresteerd
24 augustus: 800 scholieren gearresteerd
18 oktober: Moloise opgehangen
14 november: 500 stakende personeelsleden van Soweto's ziekenhuis gearresteerd

Durban

19 februari: UDF-leiders gearresteerd
1 augustus: Victoria Mxenge vermoord

Kaapstad/Crossroads

18-19 februari:
18 doden en 200 gewonden in Crossroads
19 februari:
UDF-leiders gearresteerd
6 juni:
politierazzia's: 342 mensen gearresteerd
26 maart:
239 demonstranten gearresteerd
7 augustus:
Politie verhindert 'Free Mandela mars',
4 doden en 11 gewonden
24 oktober: Noodtoestand uitgeroepen

Port Elizabeth

21 maart:
40 doden Uitenhage
Rouwenden beschoten met rubberkogels en traangas in Zwijde
20 juli:
Noodtoestand uitgeroepen
4 september:
Nabij East London massale inzet troepen, arrestaties en huiszoekingen

'Incidenten' 1985

Op dit kaartje staan een aantal van de opvallendste gebeurtenissen uit 1985. Niet alle, dat zou nauwelijks meer in kaart te brengen zijn.

Een opstand van scholieren

De afgelopen jaren hebben honderdduizenden leerlingen in Zuid-Afrika hun school geboycot. Vaak zie je jongeren op het nieuws in gevecht met de politie van Zuid-Afrika. Waarom? De apartheid raakt niet alleen het leven van de volwassenen. Ook op school krijgen zwarte kinderen met het systeem te maken. Dat gaat zo hard, dat er ook verzet tegen die apartheid van scholieren uitgaat. Daarbij moeten we wel bedenken, dat veel kinderen in Zuid-Afrika – vergeleken met Nederland – pas laat naar school gaan, zodat leerlingen van 18 of 19 jaar geen uitzondering zijn. Ook zijn Zuidafrikaanse zwarte kinderen vaak vroeg zelfstandig omdat ze al jong veel problemen zelf moeten oplossen.

Op 16 juni 1976 hielden scholieren uit de grote zwarte stad Soweto (bij Johannesburg) een massale demonstratie tegen het onderwijs dat zij kregen. Wat wilden zij? Lees maar!

16 juni 1976 – het begin.

Onluste en agitatie

SATERDAG 28 AUGUSTUS 1976

Onluste en agitatie

Die rol wat opstokers in die Soweto-onluste speel, word by die dag duideliker.

Aanvankelik is die Afrikaanse voertaalkwessie by swart skole aangegryp om skoolkinderen op te sweep om met protestoptogte en geweldpleging te begin.

Hoewel swart geweldpleging die afgelope twee en 'n half maand feitlik landwyd uitgekring het, het een feit

deurgaans dieselfde gebly: ruim 90 p.s. van die swart werkersmag wou nie aktief aan die geweldpleging deelneem nie.

Die stilswyendemeerderheid verkies om normaalweg werk toe te gaan om sodoende hul normale loon te kry; kortom, hulle wil werk om aan die lewe te bly. Net so is hulle gekant teen die afbrandery van skole en ander opvoedkundige inrigtings, wat hul kinders se onderrig onnodig strem.

Uit: Die Transvaler.

Wat er gebeurde:

Een leider van de mars: 'Broeders, zusters, ik vraag jullie kalm en koelbloedig te blijven. Wij hebben zojuist bericht gekregen dat de politie er aan komt. Scheld ze niet uit. Blijf beheerst en kalm. Wij vechten niet.'

Een zwarte journalist: 'Ik herinner mij dat ik naar de kinderen in hun schooluniformen keek en mij afvroeg hoe lang zij het zouden volhouden tegenover de politie. Plotseling viel vlak naast mij een kleine jongen op de grond... Zij schoten in de menigte. Er vielen meer kinderen. Er leek geen plan te bestaan. De politie vuurde er op los... Wat mij meer beangstigde dan al het andere, was de houding van de kinderen. Velen leken het gevaar te vergeten. Zij bleven de politie tegemoet rennen, ontwijkend en bukkend.'

Een voorbijganger: 'Alle kantoren van het bestuur, de postkantoren, de bierhallen en drankwinkels werden vernietigd. De oproerige kinderen wisten heel precies waarop zij hun woede, die pas goed ontvlamde door de aanwezigheid van de politie die maar schoot en kinderen doodde, moesten richten... Het zogenaamde 'plunderen' op de eerste dag was in werkelijkheid gericht op de drankwinkels. Ik zag opstandelingen die flessen in dozen meenamen en die op de straatstenen in scherven gooiden. Sommigen riepen 'minder drank, betere scholen' en 'wij willen meer scholen, geen bierhallen'; sommigen hielpen zichzelf natuurlijk aan drank.'

Een fotograaf: 'Op het moment dat ieder gebouw dat een symbool van de onderdrukking was in vlammen opging en toen de drankwinkels eraan gingen, begon de politie te schieten zonder onderscheid te maken – daarbij een groot aantal teenagers en toeschouwers neermaaiend. Honderden jongeren werden gedood. Ik werd zelf bijna neergeschoten toen ik foto's begon te maken van de politie en de smeulende gebouwen'.

Teksten op enkele spandoeken

AFRIKAANS STINKT.

ZWARTEN ZIJN GEEN VUILNISBAKKEN!

BANTU-ONDERWIJS – NAAR DE HEL ERMEE!

Hector Peterson – eerste slachtoffer van het politie-optreden in Soweto (13 jaar).

Het zou te ver voeren om de opstand die tot ver in 1977 doorging op de voet te blijven volgen. Een paar belangrijke feiten uit de maanden na juni 1976.

- In de meeste steden in Transvaal en later ook in de andere provincies, met name Kaapstad, kwamen demonstraties en gevechten met de politie voor.
- Eind augustus: een grote staking die veel bedrijven plat legde.
- In september demonstreerden scholieren in blanke wijken o.a. van Kaapstad; voor veel blanken de eerste directe kennismaking met het protest. Alle 'kleurling'-scholen werden voor een maand gesloten.* Blanke zakenlieden stelden eigen wachtposten aan die ook veel slachtoffers maken.
- In september vonden de grootste stakingen plaats die Zuid-Afrika tot dan toe gekend had.
- Na november werd het wat rustiger. In de kersttijd werden blanke winkels geboycot en geregeld werden verraders, die met de politie samenwerken, afgestraft. Soms waren er harde botsingen tussen zwarte trekarbeiders, die aan het werk wilden blijven, en de scholieren.
- In 1976 en de jaren daarna verlieten duizenden jongeren het land, omdat zij begrepen dat hun strijd zonder wapens niet te winnen viel. En

* In Zuid-Afrika worden mensen van gemengde blank-zwarte afkomst 'kleurlingen' genoemd. Deze bevolkingsgroep omvat ca. 2,5 miljoen mensen, van wie de meesten in de Kaapprovincie wonen. Indiërs (800.000) hebben ook een aparte status.

HOE KON HET ZOVER KOMEN?

Drie eeuwen onderwijs

1658 Eerste school voor slavenkinderen in Kaapstad.

Na 1800 Veel scholen opgericht door Engelse en Duitse zendelingen voor zwarte en 'kleurling'-kinderen. Een beroemde school: Lovedale.

1842 Onderwijzersopleiding opgericht aan Lovedale; een drukkerij en uitgeverij leveren boeken voor zwarte lezers.

ca. 1900 De openbare (overheids-) scholen worden steeds meer naar ras gescheiden (apart).

1916 Zwarte mensen stichten hun eigen universiteit (Fort Hare);

1921–44 Het bedrag dat de overheid uitgeeft voor onderwijs aan zwarte kinderen blijft ruim twin-

tig jaar onveranderd.

1940–45 Veel blanken zijn in het leger; zwarten stromen naar de steden om de oorlogsproductie op gang te houden; er ontstaan meer krottenwijken, veel stakingen voor betere lonen. Men ver-

wacht dat alles na de oorlog beter zal worden...

1948 De verkiezingen worden gewonnen door de Nationale Partij (van de Afrikaners). Voor het eerst wordt het woord 'apartheid' gebruikt.

Al in de negentiende eeuw ontstond een generatie zwarte intellectuelen, opgeleid aan zendingsscholen als Lovedale.

'gootsteen'-onderwijs in Zuid-Afrika hoefde voor hen niet meer.

Na de opstand van Soweto is het in Zuid-Afrika nooit meer zo geworden als het vroeger was.

Apartheid op school

We zien in het stukje 'Drie eeuwen onderwijs' dat het onderwijs voor zwarte kinderen niet ideaal was, maar dat een aantal van hen op de privé-(zendings) scholen net zulk goed onderwijs kon krijgen als blanke kinderen. In 1953 maakte de Bantu Onderwijs Wet daar een eind aan. Het was een van de belangrijkste wetten van de nieuwe regering van de Nationale Partij, die ernst wilde maken met apartheid in de hele samenleving.

HOE DACHT DE NATIONALE PARTIJ OVER HET ONDERWIJS?

Een onderwijsbrochure (1948):

'de kleurling... moet worden onderwezen volgens Christelijk Nationale principes...; slechts wanneer hij gekerstend is kan en zal hij oprecht gelukkig zijn en veilig voor zijn eigen heidense denkbepelden en allerlei andere vreemde ideologieën. Wat het nationale principe betreft geloven wij dat de kleurling rassenbewust kan worden gemaakt wanneer het principe van apartheid strikt wordt toegepast zowel in het onderwijs als in zijn kerkelijk leven.'

Premier Verwoerd (1953):

'Onderwijs voor Afrikanen moet berusten op de principes van voogdij, ongelijkheid en apartheid; het doel ervan is de ideeën van de blanke, vooral die van de Boeren die de oudste voogden zijn, in te prenten.'

Idem (1954):

'Er is geen plaats voor hem (de Bantu) in de blanke gemeenschap boven het niveau van bepaalde vormen van arbeid ... Daarom zal het hem niet baten een opleiding te krijgen die gericht is op opname in de blanke gemeenschap... tot nu toe heeft hij een schoolsysteem moeten volgen dat hem vervreemde van zijn eigen gemeenschap en hem misleidde door hem de groene weiden te tonen van de blanke samenleving, waarvan de vruchten voor hem verboden zijn.'

Na 1953 kon alleen de overheid nog voor het onderwijs zorgen en alle scholen moesten naar ras gescheiden zijn, dus aparte scholen voor zwart, blank, kleurling en Indiër van de lagere school tot en met de universiteit. De regering bepaalde nu ook de inhoud van de programma's: zwarte kinderen moesten nu maar eens leren wat goed (genoeg) voor hen was. De katholieke kerk hield nog een aantal privé-scholen op de been, maar kreeg daar geen subsidie meer voor.

De nieuwe regeling was veel mensen, vooral zwarte ouders en leerkrachten, een doorn in het oog. In 1955, op het hoogtepunt van het verzet tegen de apartheid van die jaren, verscheen het *Handvest van de Vrijheid*. Daarin stond over het onderwijs te lezen:

DE DEUREN VOOR ONDERWIJS EN CULTUUR MOETEN VOOR IEDEREEN OPENSTAAN

Het doel van het onderwijs moet zijn de jongeren hun volk en cultuur te leren liefhebben en eerbied te hebben voor hun medemensen, voor vrijheid en vrede; het onderwijs moet kosteloos zijn, verplicht, algemeen en gelijk voor alle kinderen; de kleurbarrière in het culturele leven, in het onderwijs en in de sport moet worden afgeschaft.'

Leg dat eens naast de idealen van Verwoerd. Nu, 30 jaar later, is het Handvest opnieuw erg populair onder de zwarte bevolking van Zuid-Afrika.

De talenkwestie

Heel belangrijk voor de Nationale Partij-regering was de kwestie van de talen in het onderwijs. De 'Boeren' hadden immers tegen de Engelsen o.a. gevochten voor het behoud van hun eigen taal, het Afrikaans. Voor de meesten van de 2,5 miljoen 'Kleurlingen' in Zuid-Afrika is het Afrikaans ook de moedertaal. Nu moesten ook zwarte leerlingen die taal verplicht leren. In de wet werd bepaald, dat op de lagere school les gegeven werd in de moedertaal van de zwarte leerlingen (bijvoorbeeld Zulu), maar dat in het voortgezet onderwijs twee talen gebruikt moesten worden: Afrikaans en Engels.

Jarenlang kwam daar weinig van, omdat veel leraren geen Afrikaans kenden. Maar in 1974 kregen de scholen een brief van het ministerie waarin

stond, dat met ingang van het schooljaar 1975-1976 de volgende vakken in het Afrikaans moesten worden onderwezen: Wiskunde, Maatschappijleer, Aardrijkskunde en Geschiedenis. Voor de andere vakken was Engels verplicht en voor muziek, godsdienst en gymnastiek konden andere Afrikaanse talen (Zulu enz.) worden gebruikt. Dit gold alle scholen in 'blank gebied'. Nu is het Afrikaans zeer gehaat onder de zwarte jeugd, omdat het de taal van de onderdrukker is, de taal van de apartheid. De meeste blanke politieagenten bedienen zich bijv. van het Afrikaans en dwingen zwarten in die taal te antwoorden. Bovendien maakte het gebruik van twee talen in het onderwijs het halen van goede resultaten natuurlijk niet eenvoudiger.

In het voorjaar van 1976 begonnen scholieren de lessen in het Afrikaans te boycotten. Het ministerie van Onderwijs werd gewaarschuwd dat de spanningen in de zwarte scholen hoog op liepen.

In een Zuidafrikaans jeugdboek, 'Het ga je goed, het ga je wel' spelen een zwart en een blank meisje, Becky en Candy, door een toeval met elkaar in contact gekomen, de hoofdrol. Candy is een tijdlang bevriend met Dirk, een Afrikaner, terwijl zijzelf Engels-sprekend is. Twee gesprekjes over taal in dit boek:

1. Dirk:

'Weet je,' zei hij. 'Ik hou echt van mijn taal. Vooral van gedichten in die taal. Ze ontroeren me op een manier die...'

Hij trok zijn schouders op, niet in staat zijn gevoelens onder woorden te brengen. 'Ik denk dat wat ze aan gevoel uitdrukken met in het bloed zit,' probeerde hij het met een verlegen glimlach tenslotte toch in woorden te vangen. Zonder nadenken viel Candy tegen hem uit: 'En omdat jij nou toevallig zo gek bent op die taal, vind jij dat zwarte schoolkinderen maar gedwongen moeten worden in die taal onderwijs te krijgen, of ze willen of niet. Schiet die rotzakken maar neer als ze protesteren. Hoe minder er zijn waar je mee te maken hebt, hoe beter.' Dirk kromp in elkaar alsof ze hem een klap in zijn gezicht had gegeven. 'Hoe kom je daarbij,' zei hij geschokt en boos. 'Maar heb je dan helemaal niet geluisterd naar wat ik je duidelijk probeerde te maken? Ik...'

2. Becky

'Ik ben een Zulu,' zei Becky trots. 'Maar ik spreek heel wat talen: Zulu, Xhosa, Sotho, een beetje Swazi...' Ze telde ze op haar vingers af. 'Wat nog meer?... Engels, Afrikaans...' Toen Candy bewonderend haar lippen tuitte, vroeg Becky: 'En jij?' 'Ik spreek alleen Engels,' bekende Candy.

'Spreek je niet eens Afrikaans?' Becky deed alsof ze diep geschokt was. 'De tweede officiële taal? Maar die leer je toch op school?'

'Dat weet ik. Maar ik spreek het nog steeds niet. Waarschijnlijk omdat ik er de pest aan heb,' voegde Candy er ter verdediging aan toe.

'Ik haat die taal,' zei Becky fel. 'Het is de taal van de onderdrukking, van politieagenten, regeringsambtenaren, van al die mensen die denken dat je omdat je zwart bent een *bobbejaan** bent en vinden dat je op handen en voeten voor ze kruipen moet en hun hielen likken en dat ze je onder je gat mogen trappen. "Ja baas, nee baas, ik lik je reet baas..." Ze snoof spottend. Maar toen de felheid uit haar ogen verdween, keek ze Candy een beetje benauwd aan alsof ze bang was dat ze te veel had gezegd.

Uit: Toeckey Jones, Het ga je goed, het ga je wel. Amsterdam 1981 (p. 119 en 20).

'Bantu-onderwijs' in cijfers

Je weet nu hoe de blanke regering (en het ANC) dachten over het onderwijs. Uit de volgende gegevens kun je zelf opmaken, hoe het in de periode tussen de invoering van het 'Bantoe'-onderwijs (1953) en de opstand in Soweto (1976) met de scholen voor zwarte leerlingen is gegaan.

Volgens de Zuidafrikaanse minister van onderwijs heeft het onderwijs voor zwarte kinderen zich na 1953 prima ontwikkeld. Kijk maar:

1. Ontwikkeling van 'zwarte' scholen 1953 - 1975

Totaal aantal zwarte leerlingen	Aantal leerl. in het voortgezet onderwijs
1 miljoen	1953 34.983
—	1970 122.489
3.967.441	1975 318.568

Daarnaast moet je dan wel ook de cijfers hieronder bekijken:

2. Kwantiteit en kwaliteit

Hoe ging het met al die kinderen in de 'bantoe'-scholen?

Eerst de gegevens over de kinderen die in 1962 voor het eerst naar school gingen en hoe zij het deden op school:

1962 naar school:	426.827	100 %
1965 nog op school:	226.480	53.5 %
1969 nog op school:	119.704	28 %
1974 in de laatste klas v.o.	6.732	1,58%

3. In 1977 had een blanke leerkracht gemiddeld een klas van 20 leerlingen om les aan te geven. De gemiddelde klasgrootte in de zwarte scholen was 49.

blanke klas

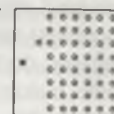
blank:

1 : 20

zwarte klas

zwarte:

1 : 49

Voor al in de grote steden groeiden in de jaren 1970-1975 de laagste klassen van het voortgezet onderwijs snel: in 5 jaar kwamen er 150.000 leerlingen bij — de aantallen scholen, leerkrachten, de hoeveelheden boeken en materiaal groeiden lang niet zo snel...

4. Hoe zou het zijn in zo'n klas les te krijgen? Wat zou die leraar ervan vinden? Niet meer dan 1 op de 4 zwarte leerkrachten was echt opgeleid om les te geven; de meesten hadden alleen

Sommige klassen tellen meer dan 49 leerlingen — hier een klaslokaal in Crossroads, de zwarte stad bij Kaapstad. In veel scholen werkt men in ploegen, de eerste lichter van 8 tot 12, de volgende van 12 tot 4.

*baviaan

Kinderen voor een illegale school in Winterveld in het thuisland Bophuthatswana.

zelf een paar jaar voortgezet onderwijs gevolgd. En dan de talen...

Een schooldirecteur over de noodzaak het Afrikaans in zijn school te gaan gebruiken: *'Ik heb een nieuwe lerares die net haar opleiding heeft voltooid in Natal. Zij kreeg bijna de hoogste cijfers voor maatschappijleer in haar eindexamens vorig jaar, maar ik kan haar niet gebruiken omdat zij geen Afrikaans verstaat, laat staan dat zij erin zou kunnen onderwijzen.'*

5. De regering betaalde (in 1977) per jaar f 1472,— voor iedere blanke scholier of student en f 107,— voor zwarte leerlingen. Zwarte ouders moeten dus veel zelf bijbetalen, maar de meesten hebben te weinig geld om zoveel te geven voor het onderwijs van hun kinderen.

En thuis huiswerk voor school maken valt ook niet mee.

Thuis huiswerk maken is ook niet alles. Crossroads.

In Soweto zijn de meeste huizen overvol en je mag blij zijn als je een bed hebt om op te lezen. Veel huizen hebben geen elektrisch licht.

Onderwijs en samenleving

De school op zich gaf al reden genoeg tot ontevredenheid. Maar er was meer, want een school staat niet los van de rest van de samenleving. We noemen kort een paar punten die de achterstand van zwarte leerlingen en de onrust in de zwarte woonwijken duidelijk maken.

Armoede

Tot 1973 kende Zuid-Afrika een sterke economische groei, waardoor veel mensen nog aan een baantje konden komen, hoe laag de lonen vaak ook waren. Daarna werd het minder (oliecrisis!), veel jongeren konden geen

werk meer vinden, er braken geregeld stakingen uit. Er heerste steeds meer werkloosheid en veel zwarte ouders verdienden te weinig om kinderen naar een goede school te sturen.

Woningnood

Een groot probleem voor zwarte mensen in de steden is het gebrek aan huizen, waardoor de woningen overvol zitten, terwijl de huren naar verhouding erg hoog zijn. Eigenaar van de huizen in Soweto is het provinciaal bestuur van het gebied, ofwel: de blanke overheid is huisbaas.

Aantal nieuw gebouwde huizen in Soweto, 1970-1975

1970	1971	1972	1973/74	1975
3.703	1.089	954	1.138	575

De huiseigenaar, de West Rand Administration Board, verhoogde de huren in jan. 1974 en in februari 1975, waardoor voor de meeste bewoners de prijs in totaal met zo'n 50 procent omhoog ging. Toch kreeg de WRAB haar meeste inkomsten uit de belasting op drank: 55,7 procent van alle inkomsten tegen 20,5 procent uit huren.

Gescheiden gezinnen

Veel gezinnen leven gescheiden omdat één van de ouders in een andere stad moet werken. Vaak gaan werkende ouders al vóór het daglicht op stap naar hun werk en komen 's avonds laat thuis. Duizenden mensen worden steeds weer gevangen gezet omdat er iets niet in orde is met hun pasje.

Onvrijheid

Zwarte mensen lopen in Zuid-Afrika aan alle kanten op tegen verboden en beperkingen. In 1975 waren vooral de jonge zwarte Zuidafrikanen erg enthousiast over de berichten uit Angola en Mozambique: in die buurlanden van Zuid-Afrika werd het blanke bewind van de Portugezen opgedoekt en de onafhankelijkheid uitgeroepen. Waarom kon dat in Zuid-Afrika niet?

Een zwarte student na de Sowetopstand van juni 1976: '... willen wij zo graag het diploma van Vorster?' Naar de hel met een papiertje! Een getuigschrift? Het getuigschrift dat wij nu willen is ons land en daarvoor zullen wij vechten tot de racisten verslagen zijn. Misdadiger Vorster — houd je papiertjes maar en geef ons ons geboorterecht terug, wij willen dat niet ruilen voor een papier van slavernij. Onderwijs op zich is goed, maar de beste opleiding voor een onderdrukt volk is revolutie.'

Gevallen - waarvoor?

Heeft de opstand van de scholieren, die zoveel slachtoffers heeft gekost, iets geholpen? Wat waren de gevolgen?

Op korte termijn zien we het volgende: al op 5 juli maakte de minister voor Bantu Onderwijs bekend, dat scholen zelf moesten uitmaken welke talen zij voor de lessen wilden gebruiken. Afrikaans bleek opeens niet meer verplicht... tot grote woede overigens van heel wat blanken. Ook werd de naam van het ministerie veranderd in Ministerie van Onderwijs en Training en ging de regering (veel) meer geld voor zwart onderwijs uittrekken. Dat geld gaat vooral op aan hogere salarissen voor zwart personeel. Scholen moeten gebouwd worden uit belastingen die de zwarte bevolking zelf opbrengt.

Om onrust in de toekomst tegen te gaan nam de blanke regering verschillende maatregelen. Aan de ene kant werden tientallen organisaties verboden, nieuwe strenge wetten ingevoerd en politie en leger versterkt. Anderzijds kregen zwarte arbeiders het recht vakbonden op te richten en in 1983 mochten de Indiër- en 'Kleurling'-groepen voor het eerst in de geschiedenis een eigen parlement kiezen. Een grote vergissing: de woede van de zwarte meerderheid werd er alleen maar groter door...

Duizenden scholieren staakten ook de volgende jaren. In september 1977 bijvoorbeeld 250.000 in totaal en die onrust is tot in 1986 gebleven, waarbij perioden van acties en afwachten elkaar afwisselen.

De resultaten:

Veel schoolverlaters

De situatie in 1982: binnen één jaar verlieten 156.558 kinderen de lagere school; bijna 200.000 waren binnen 4 jaar verdwenen, met andere woorden: ruim de helft van alle leerlingen die in dat jaar van school kwamen waren half of helemaal analfabeet. Maar ongeveer 10 procent maakte de school helemaal af. Totale aantal schoolgaande kinderen in dat jaar: 5.303.542.

Weinig eind-diploma's

Hoeveel procent van de eindexamenkandidaten er slaagde in:

1972 64 % van de 4541 kandidaten
1975 64 % van de bijna 8500 kandidaten

1976 83 %

1980 53,2%

1982 50,8% van de 72.501 leerlingen in de hoogste klassen van dat jaar.

Wat de overheid betaalt

In 1982/83 betaalde de Zuidafrikaanse regering voor het onderwijs van iedere blanke leerling ongeveer f 2.770,— en voor iedere zwarte scholier f 400,—.

De verhoudingen in klassegrootte zijn iets verbeterd:

1982 blanke klas: gem. 18,2 leerlingen
zwarte klas: gem. 42,7 leerlingen

Solomon en Dennis zoeken wat anders

Veel scholieren zagen in, dat er binnen Zuid-Afrika met protesten niet veel te bereiken viel. Sommigen vluchten omdat zij door de politie gezocht werden na de opstand van Soweto. Dat was

het geval met Solomon Mahlangu, die later bekend werd als guerrilla-strijder en in Zuid-Afrika terecht werd gesteld in 1978.

Dennis woonde in een klein stadje in Transvaal, waar hij met zijn negende jaar voor het eerst naar school ging:

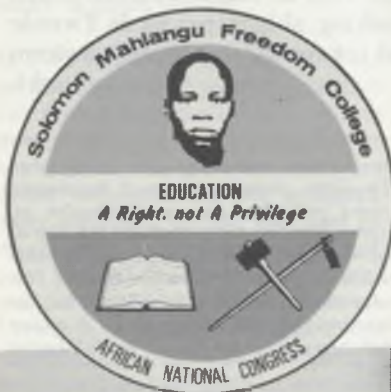
'Mijn moeder moest teveel betalen voor school, maar er was een Afrikaan in het dorp die ouders hielp. Ik was niet gelukkig in die school waar we in het Shangaan les kregen en nooit veel Engels leerden. We speelden alleen maar voetbal en moesten hardlopen. De onderwijzers en het hoofd sloegen ons voor alles – als we lawaai maakten of ons vergisten.'

In 1984 hoorde Dennis' moeder (zijn vader was omgekomen in een auto-ongeluk) van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC), de organisatie die het verzet tegen de apartheid organiseert en die in Tanzania een school was begonnen voor gevluchte Zuidafrikaanse scholieren: het Solomon Mahlangu

College. Met zijn moeder en zijn 16 jaar oude zusje vluchtte Dennis eerst naar Botswana en vandaar ging hij naar Somafco in Tanzania.

'Hier ben ik gelukkig. Ik leer nu Engels. Geschiedenis van de strijd en veel dingen die ik thuis nooit te horen kreeg. We hoeven nergens voor te betalen. Ik wil piloot worden als ik groot ben.'

Misschien wordt Dennis nog eens piloot. In Zuid-Afrika hoeft een zwart kind daarvan niet eens te dromen – uitgesloten.

SCHOOLEXAMENS IN SOWETO VERSTOORD

Johannesburg (AFP, UPI) – Zwarte militante jongeren zijn vrijdag verscheidene centra in Soweto binnengedrongen waar die dag de school-examens waren begonnen. Sommigen hadden messen en zweepen bij zich. Onderwijzers en leerlingen zochten een goed heenkomen terwijl de jongeren de examenpapieren verscheurden, aldus ooggetuigen. Op straat werden scholieren die examens wilden doen aangevallen door radicale tegenstanders van het Zuidafrikaanse onderwijssysteem.

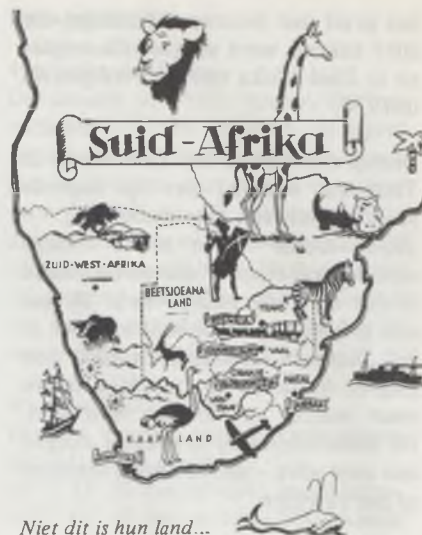
Uit: Utrechts Nieuwsblad, oktober 1986.

Wie voelt zich thuis in een Thuisland?

In het vorige hoofdstuk, onderwijs, is al duidelijk geworden dat wat er in de scholen gebeurt, alles te maken heeft met de samenleving erbuiten. Op de volgende bladzijden bekijken we Zuid-Afrika als geheel om te zien hoe de Apartheid in het groot is georganiseerd.

Daarbij gaan we uit van het begrip 'thuisland'. Al bestaat de opdeling van het land, een groot stuk voor de blanken en een aantal kleine gebieden voor de zwarte bevolking, al lang, pas na de Tweede Wereldoorlog werd die toestand tot een samenhangend systeem uitgewerkt.

Wij vinden het gewoon om na het werk thuis te komen en te wonen op de plek of in de stad die wij zelf kiezen. Wij hebben ook het recht om in ieder ander land van de EEG te gaan wonen of, na bepaalde formaliteiten, zelfs in de Verenigde Staten, Nieuw Zeeland en waar ook ter wereld.

Voor de meerderheid van de 22 miljoen zwarte Afrikanen ligt dat niet zo simpel – integendeel: wonen is daar een probleem.

Bijna 75 procent van de inwoners van Zuid-Afrika bestaat uit zwarten, maar de Unie van Zuid-Afrika is hun land helemaal niet. De blanke regering heeft hun als eigen land per 'stam' een thuisland aangewezen. Zij moeten genoeg nemen met in totaal 13,7 procent van het landoppervlak voor allemaal samen. Degenen die nodig zijn voor het werk in de mijnen (goud, steenkool) of in de fabrieken en winkels van de blanken mogen naar de steden komen en wonen daar in meestal armoedige aparte woonwijken zoals Soweto. Zij zijn daar buitenlanders, meestal niet meer dan tijdelijke contractarbeiders zonder vaste verblijfsvergunning.

In het volgende maak je dan ook kennis met 'trekarbeid', 'hervestigingen' en het verzet daartegen – alles het gevolg van de Apartheid.

Waarom apart?

Vóór de 17e eeuw was Zuid-Afrika bewoond door zwarte stammen (volken), die met hun vee door het land trokken of landbouwers waren. Toen blanken zich in Zuidelijk Afrika vestigden (Hollanders vanaf 1652; Engelsen vooral na 1800), voerden zij oorlog met de oorspronkelijke zwarte bewoners om bezit van het land. Eind 19e eeuw waren alle

De vroegere reservaten zijn in de jaren '50 onder premier Verwoerd Bantustans, zwarte gebieden, die nu thuislanden genoemd worden. Per gebied worden hier de voornaamste bevolkingsgroepen en de huidige leiders genoemd. Jaartallen tussen () betekenen, dat deze vier gebieden in dat jaar onafhankelijk zijn verklaard. De 6 andere maken nog deel uit van de Zuidafrikaanse staat.

Transkei
Bophuthatswana
Vendaland
Ciskei
Gazankulu
Kwazulu
Lebowa
QwaQwa
Ndebele
Ka Ngwane

Xhosa; president Matanzima (1976),
Tswana; Mangope (1977),
Venda; Mphephu (1979),
Xhosa; Chief Sebe (1981),
Shangaan, Tsonga; prof. Ntsanwisi
Zulu; Chief Buthelezi,
Pedi, Ndebele; dr. Phatudi,
Sotho; K. Mopeli,
Ndebele
Swazi; Chief Dhlamini,

(±) 2.920.000 inwoners
1.670.000
385.000
910.000
581.000
3.900.000
2.100.000
180.000
180.000
380.000

Thuislanden

- 1 Transkei
- 2 Bophuthatswana
- 3 Ciskei
- 4 Gazankulu
- 5 KwaZulu
- 6 Lebowa
- 7 Qwaqwa
- 8 Ndebele
- 9 KaNgwane
- 10 Venda

zwarte volken (zoals Zulu's, Xhosa's) onderworpen en teruggedreven naar kleine gebieden, die reservaten genoemd werden. De blanken bezetten grote delen van het land voor hun eigen landbouw of voor de mijnen.

Ik hoorde hoe mijn familie haar landerijen verloor, toen op een zekere morgen een Hollandse boer te paard in onze achtertuin aankwam. Met een handgebaar verklaarde hij de omliggende heuvels tot zijn gebied en verlangde dat de jonge mensen van onze familie op zijn boerderij kwamen werken. Dat gebeurde, tot dat mijn vader naar een reservaat vluchtte.

Bisschop Zulu over zijn familiegeschiedenis, interview in 1974.

In 1913 verboden zij de zwarten alle landbezit buiten de reservaten. Wie naar 'blank' gebied trok, had een pasje, een soort uitgebreid identiteitsbewijs, nodig. De (blanke) regering nam maatregelen om de blanke boeren te helpen in hun concurrentie met de zwarte boeren. Dezen verloren nu hun voorgrond en velen werden straatarm. Om toch de verplichte belastingen te kunnen betalen, moesten zij wel in dienst van de blanken gaan werken.

In 1936 werd de landwet van 1913 gewijzigd. Het land dat bestemd was voor uitsluitend zwarten, werd iets uitgebreid. De rest van het land (bijna 87 procent) was voor de blanken; het bevatte de vruchtbaarste streken, de mijngebieden en de grote steden. Op deze manier zorgde de blanke overheid ervoor dat de zwarten teruggedrongen werden in de reservaten en dat ze zich wel gedwongen zagen om voor de blanken in de landbouw en de industrie te gaan werken.

Meestal werden de arbeiders voor een jaar gecontracteerd: vrouwen en kinderen bleven achter, terwijl de man naar de stad trok. Dit systeem heet trekarbeid. De trekarbeid was en is de basis voor het thuislandensysteem.

Verwoerd en de 'onafhankelijke' Bantustans

In en na de Tweede Wereldoorlog ging het erg goed met de Zuidafrikaanse economie. De mijnbouw werd uitgebreid en nieuwe fabrieken en bedrijven schoten als paddestoelen uit de

grond. Amerikanen en Europeanen staken hun geld graag in Zuidafrikaanse bedrijven — daar werd best verdiend, want de arbeiders kregen er een laag loon.

Die arbeiders waren in grote meerderheid zwart. Zij trokken bij duizenden naar de steden in blank gebied. Tijdens de oorlog kwam dat goed uit, maar daarna leek het erop dat zwart en blank concurrenten op de arbeidsmarkt werden. Die angst bij de blanken verklaart mee de verkiezingsoverwinning van de Nationale Partij (1948) die belooft de zwarten 'op hun plaats' te zullen houden.

In 1948 kwam de Nationale Partij aan de macht. Dit is de partij van blanken van vooral Nederlandse afkomst, de Boeren. Door de Nationale Partij werd het systeem van grote apartheid nog verder uitgewerkt en nog systematischer toegepast. Iemand die naam gemaakt heeft op dit gebied is Verwoerd, eerst minister van Bantuzaken en later premier (1958–1966). De politiek van Verwoerd — politiek van 'gescheiden ontwikkeling' — heeft als grondgedachte dat zwarten hun politieke, economische en sociale kansen moeten grijpen in de hun toegewezen thuislanden, en dat zij in blanke gebieden nooit meer zullen zijn dan vreemdelingen.

Die politiek was vooral ook nodig, omdat overal in Afrika het nationalisme sterk was geworden en ook de zwarten in Zuid-Afrika al over onafhankelijkheid (van blank gezag) begonnen te spreken. 'Gescheiden ontwikkeling' klonk beter dan 'apartheid' en moest het buitenland gunstig stemmen.

Op verschillende manieren zou de blanke rijkdom door Verwoerd beschermd worden.

Punt één: zwarten mochten in blank gebied werken, maar de toevloed werd streng gecontroleerd door de arbeidsbureaus (waar een vergunning voor werk buiten het thuisland gehaald moest worden) en doordat ook vrouwen een pasje moesten gaan dragen.

Ook mochten zwarte arbeiders zich niet aansluiten bij erkende vakbonden en waren stakingen voor hen verboden. Tenslotte — en in verband met de thuislanden het belangrijkste — werd de zwarte nationalist duidelijk gemaakt, dat zij nooit ofte nimmer politieke rechten in heel Zuid-Afrika (de Unie) zouden krijgen. Wilden zij stemrecht, onafhankelijkheid? Goed, maar dan in de stukjes land die blank voor hen had uitgezocht: de 'bantustans' zouden politieke onafhankelijkheid krijgen. Dat vele honderdduizenden zwarte mensen daar nooit geweest wa-

ren, bijvoorbeeld omdat hun grootouders al naar Johannesburg verhuisd waren, deed er niet toe.

In 1959 gaf de Wet op het Bantu Zelfbestuur vorm aan deze politiek. Transkei was het eerste zwarte landje, dat onafhankelijk werd (definitief in 1976) (zie lijstje thuislanden). Zoals 'Thuisland' een mooier woord is dan 'reservaat', zo klinkt 'onafhankelijk' beter dan afhankelijk.

Hoe onafhankelijk de thuislanden zijn blijkt uit de subsidies die zij nodig hebben om het bestuur draaiende te houden. De uitgaven van Transkei en Venda worden voor ca. 75 procent door Zuid-Afrika betaald en voor Ciskei ligt het percentage zelfs boven de 80. Thuisland Bophuthatswana hoeft 'maar' voor 42 procent ondersteund te worden door het rijke buurland.

BANTU HOMELAND CITIZENSHIP ACT NUMBER 26 (1970)

Afrikanen worden burger van een thuisland door overeenkomsten tussen Pretoria en het thuisland, of door wetten die door het parlement van het thuisland zijn aangenomen.

Een wijziging van deze wet in 1974 stelt, dat een Afrikaan inwoner wordt van een thuisland als hij:

- Er is geboren.
- Er leeft.
- De taal of een dialect van een thuisland spreekt.
- Geïdentificeerd kan worden met een gedeelte van de bevolking.
- Geassocieerd wordt met een gedeelte van de bevolking door eenzelfde culturele of raciale achtergrond.

De wet stelt nogeens nadrukkelijk vast dat alle inheemse Bantugroepen vallen onder deze bepaling.

De minister van Bantuzaken, Connie Mulder zei in 1978:

'De logische conclusie van onze politiek, wat betreft de zwarte bevolking is, dat er geen enkele zwarte man zal zijn die nog een Zuidafrikaanse staatsburger is... Iedere zwarte man in Zuid-Afrika zal uiteindelijk ingedeeld zijn in een onafhankelijke nieuwe staat en er zal geen enkele morele verplichting meer zijn voor het parlement om deze mensen politieke rechten te geven.'

Vier thuislanden hebben een eigen regering gekregen, die echter maar heel weinig echte bevoegdheden heeft. De onafhankelijkheid is alleen maar schijn en bedoeld om de zwarten hun Zuidafrikaanse burgerrechten te ontnemen (ze kunnen nu b.v. geen paspoort van Zuid-Afrika meer krijgen).

De onafhankelijke thuislanden worden internationaal niet erkend als onafhankelijke staat. Alleen Zuid-Afrika erkent de onafhankelijke thuislanden en de onafhankelijke thuislanden erkennen elkaar.

De Zuidafrikaanse regering maakt handig gebruik van de 'onafhankelijke thuislanden' door alle verantwoordelijkheid op hun regeringen af te schuiven. De Xhosa's in Transkei, de Zulu's in Kwazulu, Tswana's in Bophuthatswana, ze moeten het zelf maar zien te rooien wat hun ontwikkeling betreft. De Zuidafrikaanse overheid maakt daar niet te veel werk van, want de thuislanden moeten een permanent arbeidsreservoir blijven, waaruit de blanke economie naar behoefte kan putten. Echte ontwikkeling van de thuislanden is uiteindelijk niet in het belang van Zuid-Afrika.

Dorp in Transkei in de jaren '50. Hier kwamen duizende stedelingen wonen.

Toestand in de Thuislanden

ELITE

In ieder thuisland bestaat een kleine groep zwarte politici en zakenmensen

die sterk vóór de 'onafhankelijkheid' is. Dit zijn de mannen die door Pretoria tot ministers en leiders van de zwarte landjes benoemd worden. In Transkei is dat Matanzima met zijn medewerkers, in Kwazulu heet de minister-president Gatscha Buthelezi. Hun salarissen en andere voordelen zijn groot genoeg om de politiek van de Zuidafrikaanse regering te steunen.

De president van Transkei, Matanzima, blijkt met een inkomen van 75.000 rand in 1981 zelfs de best betaalde politicus van Zuid-Afrika te zijn. Zelfs minister-president Botha van Zuid-Afrika en staatspresident Viljoen blijven met 60.000 respectievelijk 63.000 een stuk bij Matanzima achter.

Inkomensverdeling in de thuislanden

Inkomen gemiddelde bewoner van Ciskei	R 212
Inkomen president van Ciskei	R 42.808
Inkomen eerste minister van Venda	R 48.700
Inkomen chauffeur	R 1.896
Inkomen gemiddelde inwoner van Venda	R 450

GEWONE BURGERS

Door overbevolking en overbegrazing is de grond in de thuislanden uitgeput en op veel plaatsen sterk geërodeerd. Ondanks hard werken levert het land te weinig op.

In het 'thuisland' Ciskei lijdt een groot deel van de kinderen aan acute ondervoeding. In de andere 'thuislanden' is de situatie nauwelijks beter. In de afgelopen Zuidafrikaanse zomer (onze winter) bestond 55 procent van alle sterfgevallen in deze gebieden uit kinderen

Gatsha Buthelezi met aanhangers.

Centrale kraan in een plaats in KwaNdebele.

onder de vijf jaar. Nu het winter is in Zuid-Afrika, is de situatie nog slechter. Deze cijfers werden bekend gemaakt door mevrouw Ina Perlman, directrice van de Zuidafrikaanse organisatie 'Operatie Honger', die door regelmatige voedselverstrekkingen 600.000 mensen in leven houdt.

Water-verbod

In het thuisland Bophuthatswana konden mensen de prijs van 12,5 cent voor een liter veilig drinkwater niet betalen en waren aangewezen op het besmette water uit de Apiesrivier. De autoriteiten traden doortastend op. Zij verbooden het drinken van dit water!

In de rij bij het arbeidsbureau, Ciskei.

Diegenen die daadwerkelijk leven en werken in de thuislanden verdienen weinig. In Transkei zit 85 procent van deze groep onder het bestaansminimum. Een vijfde van hen verdiende maar 15 procent van dat bestaansminimum.

Voor 1980 was de schatting dat van alle thuislanden in totaal 9 miljoen mensen, ruim 70 procent van de bevolking, onder de armoedegrens leefde.

Er bestaan geen officiële cijfers over de hoogte van de werkloosheid in de thuislanden, maar tegen de 30 procent van alle mensen die kunnen en willen werken (de economisch actieven) zit

zonder werk. Wie wel werk heeft moet pendelen naar blank gebied; een minderheid vindt werk in eigen gebied. Bij de arbeidsbureaus staan dan ook vaak lange rijen te wachten op een kansje op een baan. Trekarbeid is ook niet alles, maar altijd beter dan het eeuwige wachten op een beter bestaan in je 'thuisland'.

Zwart werken in de stad

Zonder pasje ben je nergens

Het is duidelijk dat de thuislanden weinig welvarend zijn. Dat is in de apartheidspolitiek ook niet de bedoeling: In deze gebieden moet een flink aantal reserve arbeiders wonen.

De enige mogelijkheid voor een zwarte

Pasje.

man of vrouw om buiten het eigen thuisland werk te vinden ligt in het arbeidsbureau. Dit bureau biedt banen aan in de mijnen of op de blanke boerderij: ongeschoold, zwaar en slecht betaald werk. De zwarte arbeider heeft dus niet veel keus.

Wie beter werk wil zoeken, buiten het aanbod van het arbeidsbureau om, moet veel moeite doen en loopt grote risico's. Wie zonder de werkvergunning die bij de pasjes gedragen moet worden naar blank gebied gaat, is illegaal en kan ieder moment door de politie gearresteerd worden en zonder pardon (met een boete) weggestuurd worden naar zijn of haar thuisland. Ook de arbeider die invalide raakt of te oud wordt om te werken, kan gedeporteerd worden.

Een werkgever die een illegale arbeider in dienst heeft of een huiseigenaar die een illegaal gezin onderdak geeft, krijgt 5.000 gulden boete.

Voor een deel van de zwarte bevolking geldt dit niet. Een minderheid (in 1984 ongeveer 4 miljoen mensen) wordt beschermd als vaste bewoners van de blanke steden. Dit is vastgelegd in een wet van 1945. Vaste bewoners hebben meer rechten dan anderen, kunnen gebruik maken van betere huisvesting en hogere opleidingen, waardoor ze meer kans hebben op goed werk. Ook de nieuwe paswet van 1986 die sommige groepen zwarten recht geeft op het Zuidafrikaanse staatsburgerschap, lijkt vooral gunstig

Trekarbeider bij aankomst bij de 'Vaal Reefs Gold Mine', Johannesburg.

voor deze groep.

Hierdoor gaat het apartheidssysteem beter functioneren. Er wordt een soort zwarte middengroep gevormd, die redelijk tevreden is met de situatie.

Kritiek uit het buitenland wordt door dergelijke maatregelen gesust, maar de controle op de grote massa wordt meedogenlozer en harder.

PASJES

Al in de 19e eeuw moesten zwarte mannen een pasje of identiteitspapier bij zich dragen.

Zwarte Zuidafrikanen zijn strafbaar als ze hun pasje niet onmiddellijk kunnen tonen bij politiecontrole.

's Morgens een ander jasje aangetrokken en de pas is thuis blijven hangen? Dan moet je maar hopen dat er geen controle wordt gehouden, anders riskeer je een boete en een verloren dag op het politiebureau.

Aantal arrestaties i.v.m. pasjes:

1982 206.022

1983 262.904

1984 163.862

(ofwel: gemiddeld zo'n 540 arrestanten per dag alleen door de pasjeswet)

Protesten tegen de apartheid richten zich vaak tegen de gehate pasjes.

Een pas bevat naast persoonlijke gegevens zoals naam, leeftijd, burgerlijke staat en 'stam' ook een verklaring van de werkgever.

In 1986 maakte de regering Botha bekend, dat de pasjes zouden verdwijnen. Het lijkt verstandig eerst eens af te wachten wat dat in de praktijk gaat inhouden. De ervaringen van 1952 laten zien dat men beter niet te vroeg kan juichen: in dat jaar kondigde de regering een nieuwe wet af op de 'Afschaffing van passen en Coördinatie van Documenten'. Dat klonk goed, maar in werkelijkheid werd het systeem alleen maar beter georganiseerd en moesten nu ook vrouwen een pas gaan dragen — een voorrecht dat tot die tijd aan mannen was voorbehouden.

Blijven of trekken

Vaste bewoners vormen zoals we zagen een minderheid. Tweederde van de Zuidafrikanen in de zwarte woonwijken of in de woonkazernes bij de mijnen hebben een arbeidscontract voor één jaar. Na afloop daarvan moeten zij teruggaan naar hun thuislanden en proberen opnieuw een contract af te sluiten. Veel arbeiders werken jarenlang, steeds voor 1 jaar, bij hetzelfde bedrijf. Lukt het hun 10 jaar achter elkaar bij dezelfde baas te blijven, dan hebben zij een kans vaste stadsbewoners te worden.

Wordt je contract na een jaar niet verlengd, dan ben je veroordeeld tot een bestaan in een thuisland. Het is dus verstandig niet te brutaal te zijn tegen een werkgever of tegen de politie. In

Pasjescontrole.

Huisvesting van een trekarbeider.

1980 werden 1400 stakende werknemers van het gemeente-personeel van Johannesburg zonder meer in bussen gepakt en afgevoerd naar hun thuisland.

Contract-arbeiders mogen hun gezin niet meenemen naar blank gebied. Zo houdt men blank gebied zo blank mogelijk en de kosten voor die gezinnen komen ten laste van de thuislanden. De meeste mannen sturen een deel van hun loon naar hun achtergebleven gezinnen — maar soms gebeurt dat ook niet. Vrouwen en kinderen zien deze vaders hooguit één keer per jaar een paar weken; de rest van de tijd moeten ze zich maar zien te redden.

Dit systeem wordt trekarbeid genoemd: veel mannen trekken naar de steden,

waar werk voor hen is. Een groot deel van de thuislandbevolking bestaat dan ook uit onvolledige gezinnen, arbeidsongeschikten en ouden van dagen.

Staking van het gemeente-personeel van Johannesburg in 1980.

WAT TREKARBEID BETEKENT

'Ik ben Jack, oudste zoon van meneer en mevrouw B. Ik ben 15 jaar. Ik heb een jonger broertje en zusje. Mijn vader werkt in Johannesburg en mijn moeder in Maseru. Papa komt eens in de 6 maanden thuis, en mama elk weekend. Door de week moet ik voor het gezin zorgen. Als een van de kinderen ziek is breng ik het naar de kliniek of pas op het vee. Daarom kan ik niet regelmatig naar school gaan. Dat is moeilijk voor een jongen van mijn leeftijd. Zonder onze ouders hebben we geen prettig gezinsleven. We worden niet goed gevoed en krijgen niet het juiste voedsel. Zelfs als we dat kunnen krijgen weten we niet hoe we het klaar moeten maken. Als papa en mama thuis zouden kunnen komen zouden we weer een fijn gezin hebben.'

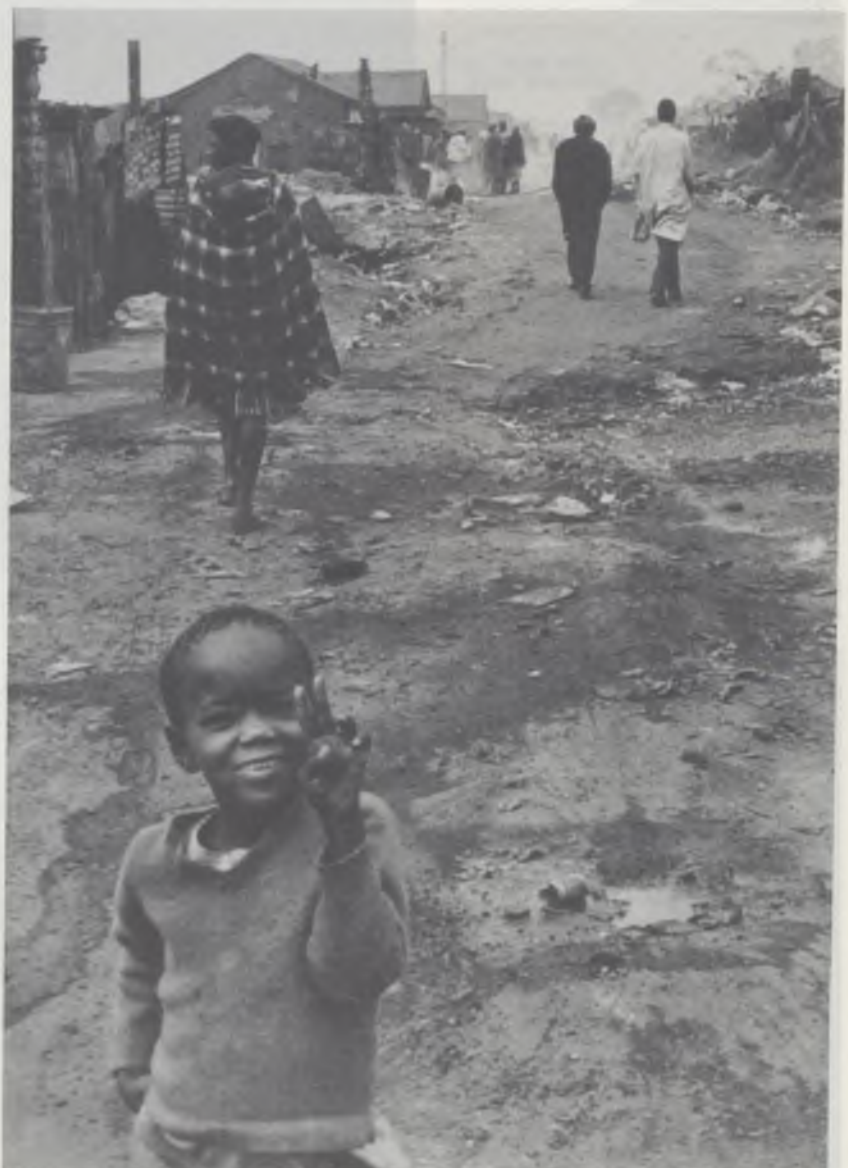
Witte plekken op de kaart

In 1886 werd voor het eerst goud gedolven bij Johannesburg: waar eerst misschien wat koeien liepen staat nu een miljoenenstad. In het begin leefden mensen van verschillende rassen min of meer door elkaar, maar vooral sinds de jaren vijftig (Verwoerd!) werden de woonwijken flink uit elkaar gehaald.

Bij Johannesburg werden de meeste oudere wijken gesloopt en de inwoners moesten verhuizen naar de nieuw ontworpen wijk South-Western Township, Soweto. De zwarte stad is inmiddels ongeveer twee keer zo groot als de blanke stad, maar op veel landkaarten vind je Soweto niet eens genoemd!

Een andere erg bekend geworden zwarte stad is Crossroads (bij Kaapstad). Oorspronkelijk was dit bijna geheel een stad voor illegale zwarte gezinnen. Veel mensen verdroegen de lange scheiding van steeds een jaar niet en vrouwen en kinderen reisden de mannen achterna naar de Kaap. In die provincie mogen vanouds eigenlijk alleen de zogenaamde 'Kleurlingen' wonen.

Crossroads betekende een levend protest tegen de gedwongen apartheid. Vandaar dat de blanke autoriteiten hardnekkig hebben geprobeerd deze wijk van de kaart te vegen. Sinds het ontstaan van Crossroads (ca. 1975) is deze stad door de regering bijna dagelijks bedreigd. Het verzet van de bewoners heeft al vele dramatische hoogtepunten gekend.

Crossroads bij Kaapstad.

Een impressie van een bedreigde stad

Omdat het mijn man niet toegestaan was om in Kaapstad te wonen – waar ik ben geboren – verloor ik dat recht na ons huwelijk ook. Mijn man werd verplicht om in een 'vrijgezellenbarak' te wonen die speciaal voor zwarte arbeiders was gebouwd. Ver van Kaapstad. Pas als hij daar tien jaar voor dezelfde werkgever had gewerkt, konden we rekenen op een pasje, waardoor we in Kaapstad zouden kunnen blijven. Maar we wilden een normaal gezinsleven. Het is dan ook de blanke regering geweest, die ons naar de illegale woonwijk Crossroads heeft gedreven. Ik wist vóór 1975 niet eens van haar bestaan af.

In Crossroads leerde ik, wat het betekent regelmatig door de politie te worden overvallen. Ik heb die wijk zien groeien met duizenden illegalen, die zich er met hun gezin vestigden. Ik heb vele verrassingsaanvallen meegemaakt. De politie komt je huis binnen en beveelt je je kleren bijelkaar te pakken, en verder buiten te blijven staan. Dan komt de bulldozer om je huisje plat te walsen. Zo werd ik eens op de trein gezet, maar we stapten er met meerdere vrouwen het volgende station weer uit en keerden terug naar Crossroads.

Citaat uit een interview met Regina Ntongana, voorzitter v.h. vrouwencomité van Crossroads.

Een blanke moeder maakt een ontruiming mee

Ik wil dat iedereen weet wat er aan de gang is. Niemand mag zich ooit verschuilen achter het 'Wij wisten het niet', zoals veel Duitsers deden na de Tweede Wereldoorlog, om zich te verontschuldigen dat ze niets gedaan hadden om de moord op de joden te stoppen. En wat doen we in Zuid-Afrika? We doen net alsof het allemaal niet zo erg is, of we denken er liever helemaal niet aan.

Toen ik in de krant las dat er sinds be-

gin september in Crossroads elke dag hutten en schuilplaatsen werden afgebroken, wilde ik er zelf heengaan om te gaan kijken. Op een regenachtige ochtend ben ik er, met mijn 18 maanden oude dochter Maude, gaan kijken. Tegen negen uur reden de eerste vrachtwagens het terrein op en geüniformeerde agenten sprongen eruit. Vrouwen begonnen te schreeuwen en te zingen. Ze reden heen en weer om onderkomens en bezittingen te beschermen. Langzaam komen ze voorwaarts, tien, twintig, dertig mensen. Sommigen lopen naar de vrachtwagens om kleine zwarte pistolen en rubberen knuppels op te halen. De niesmachine arriveert en begint een wit poeder uit te strooien.

De mensen rennen zo hard als ze kunnen. Ze dopen hun kleren in het water en houden ze voor hun gezicht. Mannen, vrouwen en kinderen rennen weg en schreeuwen in paniek. Het is allerm minst een vangspelletje, zoals de politiemannen lijken te denken. Ze rijden met zeer grote snelheid met hun auto's op de mensen in, draaien, rijden vooruit, stoppen, draaien en zetten tenslotte de niesmachine aan. Dan halen ze de honden.

Een politiemann komt bij ons staan. 'Mevrouw, de situatie is zodanig dat ik wil dat u vertrekt. Ik zeg het niet om uzelf, maar om uw kind. Het is gevaarlijk hier.' Als ik erop sta te willen blijven kijkt de agent me aan en schreeuwt met afschuw: 'Bent u een moeder?'.

Dat is het toppunt. Ben ik een onverantwoordelijke moeder omdat ik wil zien wat er gebeurt in het land, waar mijn kinderen geboren worden?

Hoef ik me geen zorgen te maken over honderden moeders in Crossroads die

Regina Ntongana.

de grootste problemen hebben omdat zij opgejaagd worden? Wat Maude en mij zo bijzonder maakt is de angst van de ambtenaren voor ons leven, terwijl ze niets geven om het leven van anderen.

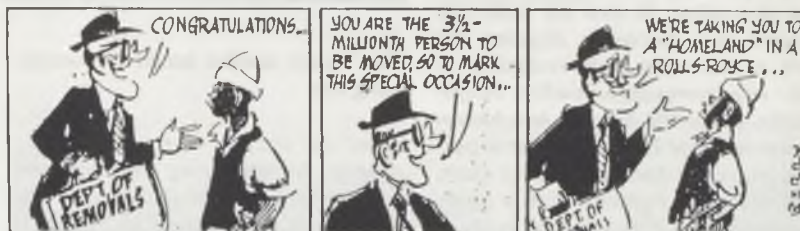
Deportaties

Wat in de zwarte stad Crossroads gebeurt is onderdeel van een algemeen beleid dat de blanke regering op tientallen plaatsen in Zuid-Afrika, ook op het platteland, toepast op de zwarte bevolking, vooral sinds 1960. De regering noemt dit het beleid van 'hervestiging': mensen worden teruggestuurd naar hun eigen thuislanden waar zij zich moeten vestigen. Anderen noemen wat gebeurt eenvoudig: deportaties.

Sinds 1960 zijn uit alle blanke gebieden in Zuid-Afrika meer dan 3,5 miljoen zwarte mensen verwijderd. Bij deze deportaties werden hele dorpen ontruimd en afgebroken. De mensen werden op vrachtwagens weggebracht. Tienduizenden landarbeiders moesten de blanke boerderijen verlaten en naar een armoedig thuisland trekken. Zo werden die overbelaste gebieden nog voller, vooral met werkzoekenden en vaderloze gezinnen.

Gezicht op Khayelitsha, een nieuwe woonwijk op 40 km van Crossroads, waarheen de overheid de bevolking goedschiks of kwaadschiks wil overbrengen. De toiletten staan er al. In de ruimten ertussen moeten de huizen komen.

Naar aanleiding van de mijlpaal, dat 3,5 miljoen zwarte mensen gedeporteerd waren, bracht het liberale Zuidafrikaanse blad The Star deze cartoon. In een diepgaande studie van alle deportaties wordt voorspeld, dat nog eens 2 miljoen mensen hetzelfde lot wacht.

Vertaling: (1) Gefeliciteerd... (2) Jij bent de 3,5 miljoenste die gedeporteerd wordt, en voor deze bijzondere gelegenheid... (3) brengen we je naar een 'thuisland' in een Rolls-Royce.

Het Gebod

Moses woonde op het erf. Hij was de zeventig allang gepasseerd — zijn doffe haar was blauw-grijs — maar zijn lichaam was verbazingwekkend elastisch en sterk. Ongeveer tien jaar eerder was hij door Mr. Rehman aangenomen om op diens kinderen te passen. Daarvoor had hij vele jaren bij een aannemer gewerkt. In een snelgroeïende stad had hij geholpen bij de bouw van woonhuizen, wolkenkrabbers, wegen en flatgebouwen, die als paddestoelen uit de grond schoten: hij had kruiwagens geduwd, gegraven, drillboren bediend, met dynamiet gewerkt.

Moses genoot een speciale status en voorrechten die niet aan gewone bedienden werden verleend, zoals het mogen eten aan de keukentafel.

Als hij niet op de kinderen van zijn werkgever paste, deed Moses allerlei klusjes voor ons, zoals voor een kleinigheid naar de winkels gaan of onze kleren bij de stomerij afhalen. Men mocht hem graag en de kinderen hielden van hem.

En toen, op een dag, kwam het dwangbevel waarin stond dat Moses Fordsburg moest verlaten. Volgens het dwangbevel was Moses in drie opzichten in overtreding: ten eerste had hij geen recht van vestiging in een gebied dat bewoond werd door Indiërs, 'kleurlingen' en enkele Chinezen; ten tweede was hij geen produktieve arbeids-eenheid meer; ten derde had hij geen document om te bewijzen dat hij in Johannesburg was geboren. Het dwangbevel stelde dat hij een 'vreemdeling' was en dat hij 'voor herhuisvesting' 'onverwijld' naar zijn 'tribale thuisland' moest gaan.

Eerst was Moses totaal in de war, maar de politie kwam verscheidene keren om hem te waarschuwen (en ook Mr. Rehman dat hij een vreemdeling onderdak verschaftte en strafvervolging riskeerde) en de strekking van het dwangbevel werd hem duidelijk.

Het eerste effect dat het op hem had was dat hij in het Gujerati in zichzelf begon te praten: 'Ze zeggen dat ik naar huis moet gaan. Naar huis? Ja, Transkei. En weet je wat ik daar zal vinden? Ze vertellen me dat er een stad is, met echte straten en echte gebouwen. Er is ook een ziekenhuis voor me...'

Als Moses zo aan het praten was, kwamen de kinderen om hem heen staan, en soms schaterden ze het uit als hij

een grap vertelde over 'thuis'. Hij slenterde onze woningen binnen en deed dan zijn beklag en iedereen had met hem te doen.

Toen de in het dwangbevel aangegeven periode verstreken was, kwam de politie weer en zei tegen Moses dat als hij niet vrijwillig wegging, hij gevangen genomen zou worden en op kosten van de staat getransporteerd naar zijn 'thuisland'. Mr. Rehman werd streng gewaarschuwd. Moses' tijd werd met een maand verlengd; als hij hierna nog op het erf was zou het recht zijn lopen nemen.

Met het vooruitzicht van zijn gedwongen deportatie kwam er geen eind aan Moses' monologen en soms schreeuwde hij hysterisch: 'Ze zeggen dat ik daar gelukkig zal zijn. Er zijn daar grote steden. En de lucht is er fris. Mijn chieft wacht op mij. O chieft ik kom eraan. O chieft...'

Iedereen probeerde een manier te bedenken om hem van het 'thuisland' te redden: sommigen waren ervoor om hem te verbergen; anderen om hem te vermommen; anderen om hem weg te brengen naar één of andere veilige plek. Maar het bleef bij ideeën. Mr. Rehman was zijn werkgever en er kon niets worden gedaan zonder dat hij er ook in verwickeld zou raken. Hij kon het niet over zijn hart verkrijgen om Moses te zeggen dat hij weg moest gaan voordat de politie kwam. Hij gaf er de voorkeur aan om de consequenties af te wachten.

Niet in staat hem te redden begonnen

ze hem cadootjes, oude kleren en geld te geven. Hij nam deze dankbaar aan, en gaf het geld uit aan ijsjes en snoep voor de kinderen.

Gedurende de laatste week sliep Moses niet meer maar ijsbeerde de hele nacht op het erf, en praatte en praatte maar, en sloeg soms op een ijzeren vat tot het op onze zenuwen begon te werken. En toen gebeurde er iets vreemds met ons. We begonnen hem te haten. Vage angsten werden in ons wakker geschud, alsof hij ons blootstelde aan iemand of iets, ons in een samenzwering betrok — hij sprak onze taal — ons bestaan bedreigde. Ondefinieerbare gevoelens begonnen ons te kwellen. Gevoelens van schuld? Van lafheid? We wilden van hem af als van een onrein

ding. Opeens ging iedereen hem uit de weg en de kinderen kregen de strenge opdracht om uit zijn buurt te blijven. Zelfs Mr. Rehman begon onze vijandigheid te voelen.

'Ik ga naar mijn thuisland', zei hij steeds weer. 'Ik ga naar mijn chieft en mijn hele volk. Er zijn daar steden! Er zijn daar parken! Er zijn daar ziekenhuizen! En er zijn daar geen begraafplaatsen!'

Toen de politie kwam op de vastgestelde dag vonden ze Moses — hangend aan een dakbalk in een wc op het erf.

Ahmed Essop
(Vertaling: Sanni Djuly)

Uit: Amandla.

Blanke dilemma's

Apartheid, daar ben je toch gewoon tegen!

Hoe komt het dat een stelsel dat zoveel afschuw oproept toch zo hardnekkig gehandhaafd en zelfs verdedigd wordt? Dat is een belangrijke vraag. Er worden verschillende antwoorden op gegeven. Het zou komen door economisch eigenbelang: de zwarten leveren goedkope arbeidskracht waar anderen hun rijkdom aan ontleen. Het zou komen door culturele verschillen: zwarten zijn 'nu eenmaal anders'. De blanken hebben elkaar zo lang aangepaard dat Zuid Afrika hún land is dat ze het idee dat ze het moeten 'afstaan' aan een zwarte meerderheid niet meer kunnen aanvaarden. Democratie is iets blanks, eventueel ook iets voor kleurlingen, maar de zwarten moeten zichzelf eerst maar eens in hun thuislanden ontwikkelen.

Blank zijn en in Zuid Afrika de 'apartheid' afwijzen en actief tegenwerken vraagt moed en vertrouwen in je eigen afwijkende standpunt. Dat is moeilijk; hoe lastig dat is willen we je voorhouden met het nu volgende rijtje voorbeelden. Zou jij dit soort confrontaties aandurven? Wanneer je bij jezelf twijfel herkent begrijp je een deel van het antwoord op het probleem waarmee de eerste regel van deze tekst begon...

Hij was een bekend rugbyspeler in Port Elisabeth, maar hij bedankte als lid, omdat zijn club 'slegs vir blankes' was en werd trainer van een zwarte ploeg. In 1985 werden veel blanke winkels geboycot door zwarte klanten, die boos waren over de nieuwe grondwet en de noodtoestand, maar in zijn winkel bleef het druk. Voor de zwarte bezoekers was hij 'een van ons'. Op een nacht brandde zijn huis tot de grond toe af — duidelijk brandstichting: ... Als zij jou eens vroegen een zwarte club te trainen?

Je bent erg muzikaal. Als zangeres in het Zuidafrikaanse Radiokoor heb je al concoursen in Kaapstad en Johannesburg gewonnen. Je hebt je ingeschreven voor het vocalisten-concours in Den Bosch — maar nu krijg je een brief terug met het bericht, dat je daar in Brabant niet welkom bent. Jijzelf bent misschien wel prima in orde, maar de organisatie kan het zich niet meer veroorloven mensen uit zo'n racistisch land als Zuid-Afrika nog uit te nodigen. Wat schrijf je terug? Praat je over die brief in je eigen land?

In 1960 was dominee Beyers Naudé een vooraanstaand man in de grootste blanke kerk in Zuid-Afrika, de Nederlands Gereformeerde Kerk. Hij was lid van het bestuur van die kerk in de grootste provincie, Transvaal. Toen nam hij deel aan een conferentie over apartheid (met mensen uit Europa erbij) die uitsprak, dat Zuid-Afrikanen van alle rassen één volk vormden en gelijke rech-

ten moesten hebben.

Kort daarna werd Naudé uit het bestuur van zijn kerk gezet, nog later mocht hij geen predikant meer zijn. Vrienden en familieleden keerden hem de rug toe, lezers schreven kwaaië brieven tegen hem in de krant en politici beschuldigden hem ervan dat hij, net als de communisten, de kerk ondermijnde.

In de jaren erna werd zijn huis eens beschoten, kreeg hij een verbod bezoek te ontvangen of de stad te verlaten ('banning') en veel Afrikaners haatten hem. Dat komt ervan.

Neill Aggett had medicijnen gestudeerd. Hij had een praktijk kunnen beginnen, maar hij werd secretaris van een zwarte vakbond (de Voedingsbond), waar niet zoveel te verdienen viel.

Al gauw hield de politie deze 'agitator' in de gaten en werd hij gearresteerd. Op 5 februari 1982 vond men hem dood in zijn cel. 'Zelfmoord', zei de politie. Triest. Maar: hij had toch ook bij een fatsoenlijke blanke vakbond kunnen gaan werken, in plaats van op deze manier zelf de moeilijkheden op te zoeken.

Erkende dienstweigeraars zijn er maar weinig in Zuid-Afrika. Het leger heeft blanke jongens hard nodig voor de oorlog in Namibië en voor het handhaven van de orde in de steden. Je moet voor 2 jaar dienen en daarna geregeld op herhaling tot je 35e jaar. Je krijgt vervangende dienstplicht (gedurende ± 3½ jaar in overheidsdienst) op grond

van bepaalde godsdienstige bezwaren, anders niet. Wie blijft weigeren krijgt 6 jaar gevangenisstraf of werkkamp, een erg hard bestaan.

Een groepje Zuidafrikanen is een campagne tegen de dienstplicht begonnen. Landverraders in de ogen van de meerderheid en je ouders denken er net zo over. Er moet door dat groepje veel risikant werk verzet worden. Doe je mee? Wil je nog met hen te maken hebben?

Het Braamfontein College is een fijne school: de meeste leraren zijn erg goed, de sportvelden en het eigen zwembad bijna de beste van Johannesburg en het percentage leerlingen dat voor de eind-examens slaagt ligt hoger dan het landelijk gemiddelde.

Nu hoor je de laatste tijd steeds van plannen de school ook open te stellen voor zwarte leerlingen uit de wijken in de buurt van de school. Officieel mag dat niet, maar soms gebeurden die dingen wel. De klassen worden dan behoorlijk vol, misschien gaan er wel leraren weg en je school krijgt vast een slechte naam.

Je vader vraagt wat jij ervan denkt.

DOMINEE SMITH 'EMIGREERT' NAAR ZWARTE WIJK MAMELODI

Door onze correspondent
ALLISTER SPARKS

Mamelodi, 7 okt. — Dominee Nico Smith van de Nederduits Hervormde Kerk is vorige week verhuisd. Zijn nieuwe woning staat op slechts vijf kilometer van zijn oude huis, maar zoals hij een paar dagen na zijn verhuizing in zijn nog niet ingerichte zitkamer peinzend opmerkt: 'Het lijkt wel of ik ben geëmigreerd. Dit is een andere wereld'. In termen van sociale afstand is Smiths reis inderdaad de langste die een vertegenwoordiger van zijn ras ooit heeft afgelegd: hij is de eerste Afrikaner die zich ooit in een zwarte woonwijk heeft gevestigd.

'Ik heb het gedaan omdat ik het als dominee van een zwarte gemeente belangrijk vond om temidden van mijn parochianen te leven', zei hij. 'Ik ben nu vier en een half jaar hun dominee. Mijn vrouw en ik kwamen hier veel, we bezochten de mensen thuis, we spraken met hen over hun leven. We hebben naar zoveel ellende geluisterd. Maar 's avonds keerden we altijd weer terug naar de veilige beschutting van de blanke wereld. We voelden ons bezoekers in plaats van mensen die hier thuishoorden.'

Voor Nico Smith is dit het eindpunt van een lange persoonlijke 'trek'. Hij groeide op in een conventioneel Afrikaner gezin, kreeg een conventionele Afrikaner opvoeding, absorbeerde de conventionele ideeën over ras, werd dominee in de invloedrijke Nederduits Hervormde Kerk die een theologische rechtvaardiging verschaft voor de apartheid doctrine, sloot zich aan bij het geheime genootschap de Broederbond en werd tenslotte hoofd van

het seminarie van zijn kerk aan de prestigieuze universiteit van Stellenbosch.

Nu, na twee jaar strijd tegen de segregatiewetten van de autoriteiten, heeft hij voor zichzelf een huis gebouwd in Mamelodi waar hij samen met zijn vrouw Ellen die als kinderpsychiater in een nabijgelegen zwart ziekenhuis werkt, zijn intrek heeft genomen.

Het overschrijden van de apartheid-barrière tussen de blanke en zwarte woongebieden van Zuid-Afrika is inderdaad zoiets als het overschrijden van een internationale grens waarbij je uit een hoog ontwikkeld land in de Derde Wereld terecht komt. Er zijn maar weinig blanken die deze grens ooit hebben overschreden. Smith: 'Soms vraag ik een blank gehoor hoevelen onder hen ooit in het buitenland zijn geweest. Dan steekt soms wel negentig procent de hand op. Dan vraag ik wie er in Mamelodi zijn geweest, en dan gaan er maar een of twee handen omhoog.'

'Veel oude vrienden denken dat ik geschift ben', zei Smith, 'ze vragen of we niet bang zijn'. Is hij bang? 'Nee', stelt hij nadrukkelijk, 'Je bent alleen maar bang voor het onbekende'. Maar Smith geeft wel toe dat het leven in Mamelodi drastisch verschilt van wat hij in zijn vorige woonplaats — de luxueuze buitenwijk van Pretoria Meyers Park — gewend was.

Mamelodi is in feite een overvol arbeiderskamp waar zo'n 300.000 zwarte arbeiders wonen die in Pretoria werken. Ze wonen in piepkleine huisjes, dicht op elkaar gebouwde vierkamerwoningjes, waar-tussen diep uitgesleten straten lopen en waarboven, om veiligheidsredenen, grote schijnwerpers zijn aangebracht. Afgezien van een voetbalveld en een begraafplaats zijn er geen openbare gelegenheden. Geen restaurants, geen bioscopen, geen

behoorlijke winkels, geen parken of speeltuinen. 'De eerste nacht hier heb ik geen oog dichtgedaan', zei Smith. 'Er heerste zo'n doodse stilte. De mensen moeten heel vroeg op om naar hun werk te gaan, en heel Mamelodi ligt tegen negen uur in bed'. Er zijn nog meer verschillen. Zoals honden die voortdurend blaffen. 'Ik weet zeker dat iedereen in Mamelodi een hond heeft'. En henen die 's ochtends kraaien: 'Ze houden kippen in hun achtertuintjes'. Maar er zongen geen vogels: 'Dat komt omdat hier geen bomen zijn'.

Ook de mentaliteit is er anders en Smith zegt dat hij nu al kan merken dat hij veranderd is sinds zijn verhuizing. 'Ik luisterde vanochtend naar het nieuws op de radio, het leek wel nieuws uit een ander land. Het was nieuws uit de blanke wereld, dat niets te maken had met de zwarte wereld waarin ik nu leef', zei hij. Hij zag president Botha op de televisie een toespraak houden en was verbijsterd. 'Hij leek agressiever dan ooit. Mijn God, dacht ik, die man gaat alle zwarten doden'.

De Smiths wilden niet dat hun huis teveel zou afsteken bij de rijen lucifersdozen, maar wilden toch enig comfort. Het antwoord was een knap ontworpen rond huis met een koepeldak, gebaseerd op een ontwerp van de Amerikaanse architect Buckmeister Fuller dat Nico ooit op een tentoonstelling in New York had gezien. Van buiten lijkt het nauwelijks groter dan de omringende huizen, maar dank zij de koepel bevat het een extra verdieping met een slaapkamer, een badkamer en studeerkamer. Beneden is een keuken, een zitkamer en een eethoek, allemaal in dezelfde ruimte, en ook is er een kleine logeerkamer. Het effect is zeer ruimtelijk. Niettemin moesten de Smiths drie kwart van het meubilair uit hun huis in Meyers Park laten opslaan.

Actuele informatie

Winnie Mandela, ANC en UDF

Winnie Mandela, geboren Madikizela, trouwde in 1955 met de zwarte advocaat Nelson Mandela. Zij kregen 2 dochters: Zindzi en Zenani. Sinds de arrestatie en veroordeling tot levenslange gevangenisstraf (1964) van haar man, hebben de Mandela's elkaar alleen maar gesproken op korte spreekuurtjes in de gevangenis. Winnie Mandela heeft zelf ook herhaaldelijk vastgezet. De laatste jaren treedt zij meer en meer op als vertegenwoordiger van gevangen ANC-leider.

Winnie Mandela: *'De grootste eer die een volk een man achter tralies kan bewijzen, is de vlam van de vrijheid brandend te houden, de strijd voort te zetten.'*

Zindzi: *'Ik heb mijn ouders alles zien opgeven voor de zaak... maar ik heb ook gezien hoe deze offers meer en meer leidden tot een verlies van juist die vrijheid waarvoor zij vochten.'*

Nelson Mandela (uit zijn rede voor de rechtbank, 1964): *'Onze strijd is gericht tegen twee verschijnselen die het leven van Afrikanen in Zuid-Afrika kenmerken en die zijn vastgelegd in een wetgeving die wij willen veranderen. Dit zijn: armoede en het gemis aan menselijke waardigheid. Wij hebben geen communisten of "agitators" nodig om ons dit bij te brengen. Boven alles willen wij gelijke politieke*

rechten omdat zonder deze rechten onze achterstand zal blijven voortduren.

Het ANC heeft een halve eeuw besteed aan het gevecht tegen racisme. Wanneer het aan de macht komt zal het die politiek niet wijzigen.

Ik heb het ideaal gekoesterd van een democratische en vrije samenleving, waarin alle mensen samenleven in harmonie en met gelijke kansen. Dat is een ideaal waarvoor ik hoop te leven en dat ik hoop te bereiken. Maar als het moet ben ik bereid voor dat ideaal te sterven.'

Informatie

Sinds 1960 is het ANC een verboden organisatie binnen Zuid-Afrika. De idealen van het ANC zijn echter heel duidelijk terug te vinden in het Verenigd Democratisch Front (Engels: United Dem. Front; UDF). Het UDF wijst de Zuidafrikaanse grondwet, waarin 'kleurlingen' en Indiërs wel, maar de zwarte meerderheid niet een parlement mag hebben, af. De eis van het UDF is: 'One man, one vote', met andere woorden, een regering gekozen door de meerderheid van alle Zuidafrikanen samen. Het UDF is een 'paraplu'-organisatie, waarvan zo'n 600 verenigingen, clubs, vakbonden lid zijn. Mensen van alle bevolkingsgroepen van Zuid-Afrika nemen eraan deel. Dit soort ideeën doet denken aan het beroemde Handvest van de Vrijheid, dat in 1955 werd opgesteld.

Nelson Mandela en de bekende blanke ds. Beyers Naudé zijn erepresidenten van het UDF, waarin verder mensen zitten die vroeger bekende ANC-leden waren.

De politieke eisen van het UDF zijn radicaal, maar zijn optreden is gematigd. Toch is het in 1986 verklaard tot 'besmette' organisatie.

Steve Biko, 'Black Consciousness' en AZAPO

Stephan Bantu Biko (1946–1977), studeerde een tijdlang medicijnen en later rechten. Hij richtte de SASO (South African Students Organisation) voor zwarte studenten op, die veel demonstraties organiseerde.

Biko werd 'geband' en herhaaldelijk gearresteerd door de politie. In 1976 werd zijn naam in één adem genoemd met die van Mandela als een van de zwarte leiders met wie Vorster zou moeten onderhandelen.

Hij stierf onverwacht in de gevangenis. Een maand na zijn dood werd een twintigtal organisaties die de apartheid bestreden verboden. De voor zijn dood verantwoordelijke agenten zijn nooit gestraft; de gevangenis-dokters die hun mond hielden over Biko's mishandeling, zijn door de Organisatie van Zuidafrikaanse medici berispt.

Uit een interview:

'Met Zwart Bewustzijn bedoel ik de culturele en politieke herleving van een onderdrukt volk. Deze hangt samen met de emancipatie van het hele Afrikaanse continent sinds de Tweede Wereldoorlog. Afrika heeft de dood van de blanke onoverwinnelijkheid ervaren. De zwarten in Afrika weten nu, dat de blanken niet voorgoed de overwinnaars zullen zijn. Ik wil de nadruk leggen op de culturele diepgang van zwart bewustzijn.

Het inzicht dat de blanke onoverwinnelijkheid voorbij is dwingt zwarten ertoe de vraag te stellen: "Wie ben ik? Wie zijn wij?" en het fundamentele antwoord dat wij geven is: "Mensen zijn mensen!" "Zwart" Bewustzijn wil dus zeggen: "Vergeet je huidskleur maar!" Een tijdlang fungeerden blanke liberalen als woordvoerders voor de zwarten, maar "Zolang de blanke libe-

ralen onze woordvoerders zijn, zullen er geen zwarte woordvoerders zijn.^{***}

Informatie

De traditie van Zwart Bewustzijn wordt het duidelijkst voortgezet door de Azanian People's Organization (AZAPO), een organisatie die enigszins te vergelijken is met het UDF. AZAPO verwijt het UDF, dat het teveel invloed van (progressieve) blanken toelaat. Ook verzet AZAPO zich tegen de grote aandacht die Nelson Mandela steeds weer krijgt; het wil zelf een socialistische koers varen. Doel van de strijd mag niet zijn het delen van het land met allen die er wonen (zoals het UDF wil), maar de teruggave van het land aan de oorspronkelijke bevolking.

Ook AZAPO heeft vaak last van invalen en arrestaties van de politie. In 1984 mocht de herdenking van de dood van Steve Biko niet doorgaan. De nieuwe grondwet en samenwerking met de blanke overheid wordt door deze organisatie, die wel sympathie, maar niet zoveel invloed heeft in Zuid-Afrika, veroordeeld. AZAPO staat dichtbij het (ook in 1960 verboden) PAC dan bij het ANC.

Boesak, Tutu en de kerken in Zuid-Afrika

Dr. Allan Boesak is predikant van de Nederduits Gereformeerde Sendingskerk (voor 'Kleurlingen'). Hij studeerde enkele jaren theologie in Nederland en werd na terugkeer in Zuid-Afrika studentenpredikant in Kaapstad. Hij is president van een organisatie van protestantse kerken over de hele wereld en richtte in 1983 het Verenigd Democratisch Front op om tegen de nieuwe Grondwet in Zuid-Afrika te protesteren.

Over de werkwijze van het UDF zei hij o.a.:

'... het UDF heeft afgelopen jaar op basis van geweldloos verzet gewerkt. Een van mijn diepste overtuigingen toen ik oprise tot vorming van het UDF was, te zien of het op dit late ogenblik mogelijk voor ons was geweldloos op te treden, of we de woede van zo velen, vooral de jongeren, in onze gemeenschap op een andere manier kunnen kanaliseren. Wij hebben de jongeren gevraagd te luisteren en tot mijn grote verrassing luisteren zij. Ja, we doen ons best. Wij kunnen niet optreden zoals Martin Luther King in Amerika deed. Wij mogen geen protestmarsen houden, dat is illegaal en loopt op bloedvergieten uit. Wij hebben niet, zoals King, bondgenoten in de regering die onze kant kiezen en het bestuur dwingen wetten te maken in ons voordeel. Wij hebben niet, zoals King, bondgenoten in de pers. (...) Mensen in Europa weten meer over wat in de zwarte wijken gebeurt en hoe de politie ons behandelde, dan het Zuidafrikaanse publiek. Veel jongeren werken mee en we hebben workshops georganiseerd, we proberen hen te trainen niet alleen toespraken voor mensen te houden, maar ook van huis tot huis te gaan tijdens de campagne. Om met mensen te spreken, hen te overtuigen, wat de nieuwe grondwet is en hoe die ons lot bepaalt en waarom we ons verzetten.' (Genève, 1984)

Desmond M. Tutu werd in 1986 gekozen tot de eerste zwarte aartsbisschop van de Anglicaanse kerk (ca. 2 miljoen leden, van wie ruim de helft zwart) in Zuid-Afrika. Hij werkte ooit als leraar, maar werd later priester. Met zijn gezin leefde hij een tijd in Engeland. In die jaren en door zijn vele reizen legde Tutu veel contacten met mensen uit andere landen. Dat kwam goed van pas toen hij de Zuidafrikaanse Raad van Kerken moest gaan leiden en hij geregeld in botsing kwam met de apartheidsregering. In december 1984 kreeg hij de Nobelprijs.

Niet iedereen is tevreden over zijn optreden. Blanke kerkleden vinden hem veel te 'politiek' en te revolutionair, terwijl jonge zwarten hem verwijten dat hij geweld afwijst en zelfs gesprekken met Botha heeft willen voeren... Bisschop Tutu heeft het buitenland opgeroepen Zuid-Afrika te boycotten.

'Er heerst burgeroorlog in Zuid-Afrika. Wij van de Raad van Kerken hebben altijd volgehouden dat wij tegen iedere vorm van geweld zijn. We zijn tegen het geweld van een onderdrukkend en onrechtvaardig politiek systeem én tegen het geweld van hen die dat systeem willen omverwerpen. (...) maar) wij hebben begrip voor hen die zeggen dat ze geen andere mogelijkheden meer zien. Het geweld dat in Zuid-Afrika wordt geïntroduceerd door mensen die door de onderdrukkers 'terroristen' en door de onderdrukten "vrijheidstrijders" worden genoemd, is niet nieuw'. 'Er is geen vrede in Zuidelijk Afrika. Er is geen vrede omdat er geen gerechtigheid is.'

Informatie. De kerken in Zuid-Afrika Na 1960, toen er geen politieke bewegingen meer bestonden om tegen apartheid in te gaan, en er nog geen sterke vakbonden opereerden, begonnen de kerken zich meer met de problemen bezig te houden.

De christelijke kerken, met vele miljoenen leden, zijn erg belangrijk in de Zuidafrikaanse samenleving; daarnaast zijn er islamieten en hindu's, maar in veel kleinere aantallen. Vanouds waren de Nederlandssprekende, protestantse, kerken steunpilaren voor de apartheidspolitiek. Vooral de grote Nederduits Gereformeerde Kerk (ruim 1,5 miljoen blanke en 1 miljoen zwarte leden) heeft veel ideeën geleverd voor de Nationale Partij, bijvoorbeeld voor het verbieden van gemengde huwelijken, invoering van het Bantu-onderwijs. De NGK heeft haar 'Niet-blanke' leden georganiseerd in aparte dochterkerken voor Kleurlingen, Indiërs en zwarte Afrikanen.

De blanke pro-apartheidskerken worden in het buitenland meer en meer geboycot.

Toen na de opstand van 1976 opnieuw tal van personen en organisaties door de overheid verboden werden, ging de Raad van Kerken een belangrijke rol spelen. In de Raad werken een aantal Engelssprekende kerken samen, in overleg met de Katholieke kerk. De Raad ging steun geven aan slachtoffers van de apartheid, bijv. aan gevangenen, aan mensen die met deportaties be-

dreigd werden. Vanzelfsprekend probeerde de regering nu ook de Raad van Kerken het zwijgen op te leggen, maar dat was niet eenvoudig. De relaties die de Zuidafrikaanse kerken inmiddels in de hele wereld hadden opgebouwd (o.a. via de Wereldraad van Kerken, Genève) gaven haar binnen Zuid-Afrika een ruggesteun.

Kerkelijke activiteiten, zoals plechtigheden bij de vele begrafenissen van de laatste jaren, durft de overheid niet zo goed aan te pakken; daarom worden begrafenissen zo vaak politieke manifestaties en leggen kerkelijke woordvoerders vaak gedurfde verklaringen af.

Invloed van de kerken op het Zuidafrikaanse nationalisme kun je ook zien in het lied dat zwarte Zuidafrikanen als hun nieuwe volkslied beschouwen: 'Nkosi Sikelel' i Afrika' 'Bescherm en zegen ons, uw kinderen, God.

Bescherm ons volk.

Maak een eind aan oorlog en onrust en bewaar ons volk'

Buthelezi en Inkatha

Gatsha Buthelezi, Eerste minister van Kwazulu, hoofd van het Zulu-thuisland Kwazulu. Hij werd daar geboren uit een aanzienlijke familie. Ook Buthelezi studeerde aan de bekende universiteit Fort Hare (Geschiedenis en Inlands Bestuur) en werd tolk voor het kantoor Bantoezaken in Durban, Natal.

In 1972 werd hij tot leider van zijn thuisland, Kwazulu, benoemd door de regering in Pretoria. Kort daarna begon hij een oude Zulu-vereniging, *Inkatha*, nieuw leven in te blazen en om te vormen tot een politieke organisatie. Dat is goed gelukt, want Inkatha is nu een flinke politieke macht, al zijn er bijna alleen Zulu's lid van.

'Als president van de Inkatha-beweging, met 1.3 miljoen betalende leden, vertegenwoordig ik een zeer aanzienlijk deel van de zwarte Zuidafrikaanse publieke opinie wanneer ik zeg dat zwart Zuid-Afrika blij is dat de EG-ministers van Buitenlandse Zaken hebben besloten voor beperkte sancties tegen Zuid-Afrika.

Er bestaat onder zwarten geen algemeen streven naar sancties van het Westen. ... alles wijst erop dat het diegenen zijn die niet door het volk tot woordvoerder gekozen zijn en de ANC-vertegenwoordiging in Ballingschap die roepen om scherpe economische sancties tegen Zuid-Afrika. Zij zijn erop gebrand de Zuidafrikaanse economie te vernietigen en het land met geweld onregeerbaar te maken. ... Sancties die arme Zuidafrikanen de laatste hoop op een geweldloze oplossing ontnemen, zijn sancties waarvoor het Westen zich zal schamen...'

Informatie

Met de andere politieke groeperingen van Zuid-Afrika ligt Buthelezi nogal overhoop. Men verwijt hem, dat hij een belangrijke post aanvaard heeft binnen het apartheidssysteem van de thuislanden. Verder heeft hij de afgelopen jaren veel kritiek laten horen op de scholierenstakingen en op het ANC. Buthelezi wil zoveel mogelijk investeringen uit het buitenland zien te krijgen voor Kwazulu en is dus woedend als bijvoorbeeld bisschop Tutu oproept tot een boycot van Zuid-Afrika.

Inkatha noemt zich een 'geweldloze' beweging, maar veel mensen kunnen het ingrijpen van haar knokploegen al niet meer navertellen. Inkatha beschikt over gewapende afdelingen, 'impi' genaamd (een woord dat al stamt uit de tijd van Shaka). Deze knokploegen hebben al heel wat concurrenten aangevallen, zoals studenten die in staking gingen of leden van het UDF.

Maar ook president Botha zit hem dwars: Kwazulu wil geen onafhankelijkheid accepteren als er niet eerst veel meer grondgebied aan de Zulu's wordt gegeven. In redevoeringen kan Buthelezi flink tekeer gaan tegen de apartheid.

Oliver Tambo, guerrilla

Oliver Tambo is verantwoordelijk voor het optreden van de guerrilla-soldaten, van wie het merendeel lid is van het ANC-leger Umkhonto we Sizwe. Hij werd geboren als zoon van een boer en studeerde aan de Fort Hare universiteit, eerst natuurwetenschappen. Later werd hij advocaat en compagnon van Nelson Mandela. Toen het ANC in Zuid-Afrika verboden werd, verzocht de leiding hem naar het buitenland te gaan en het verzet van buiten te organiseren.

Tambo is er in geslaagd internationale erkenning voor het ANC te vinden, zowel in het Oostblok als in het Westen. Al is de gewapende strijd in zijn ogen noodzakelijk, ook waarschuwde hij de 'kameraden' binnen Zuid-Afrika niet te onbezonnen op te treden tegen medewerkers van de apartheid (een groot aantal daarvan is om het leven gebracht door de bekende 'halsbanden'). (Zie Comrades tegen Witdoeke.)

Ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan van het ANC in 1982 zei Tambo: *'... de Bantustans (thuislanden) zullen het eerste doelwit zijn in de strijd om ons volk te verenigen'.*

Pieter Willem Botha

Pieter Willem Botha, geboren op een boerderij in Oranje Vrijstaat, werd als 20-jarige partij-organisator van de Nationale Partij in de Kaaprovinsie. Hij is altijd een partijman gebleven. In 1948 kwam hij in het parlement en precies 30 jaar later volgde hij Vorster op als Eerste Minister. De 14 jaren daaraan voorafgaande bouwde hij als minister van Defensie (Bijnaam: 'Piet Skiet') het Zuidafrikaanse leger uit tot een geduchte oorlogsmachine. In 1975 was hij verantwoordelijk voor een grootscheepse inval in Angola (die op een mislukking uitliep).

Onder de door hemzelf ingevoerde nieuwe Grondwet, is Botha president (met grote bevoegdheden) geworden. Hij omringt zich nog steeds met veel militaire adviseurs. Erg geliefd is Botha niet, zelfs niet binnen zijn eigen partij. Men noemt hem opvliegend, lichtgeeraakt, niet tactvol. Opvallend is, dat hij het met de zakenwereld goed kan vinden.

'De afschaffing van onnodige, beledigende, discriminerende maatregelen is geen concessie, maar louter een christelijke plicht.'

'Om de marxistische machtsuitbreiding tegen te gaan, is het noodzakelijk om een breed front van blanken en gematigde zwarten te vormen. En dat kan niet als de traditionele apartheid van kracht is... We leven in een veranderende wereld. We moeten mee veranderen of sterven.' (1979)

'(mijn regering is) niet bereid blank Zuid-Afrika en andere minderheidsgroepen te leiden op de weg naar afstand van de macht en naar zelfmoord. (...) Vernietig Zuid-Afrika en onze invloed, en dit land, zal afdrijven in paratijsdij, chaos en armoede.' (1985)

op gemengde huwelijken wordt afgeschaft. Een stuk 'kleine' apartheid (aparte loketten enz.) verdwijnt. Deze maatregelen zijn een onderdeel van zijn zijn 'totale strategie' het leger beschermt Zuid-Afrika tegen aanvallen van buiten, maar binnenslands moet een deel van de zwarte bevolking voorrechten krijgen, zodat zij het blanke bewind, stilzwijgend, zal accepteren.

De nieuwe Grondwet (1983) maakte duidelijk, dat de zwarte meerderheid geen politieke invloed in Zuid-Afrika zal krijgen. In de jaren daarna heeft Botha laten zien, dat hij een ijzeren vuist gebruikt tegen wie in verzet komt: de noodtoestand is uitgevaardigd en honderden Zuidafrikanen verloren hun leven of zitten in de gevangenis. Buur-

landen werden aangevallen (o.a. Mozambique) en door alle verzet communistisch te noemen hoopt hij de steun van president Reagan te houden.

Is Botha een 'verligte'? In ieder geval heeft een groep conservatieve politici zich van de Nationale Partij afgescheiden en een eigen (Conservatieve) partij gesticht. Een ernstig probleem voor partijman Botha. Bij iedere poging tot hervorming moet hij rekenen op toemend verzet van extreem rechts. Wat wil hij echt? Zijn beslissingen gaan dan de ene, dan weer de andere kant uit.

Commentaar van bisschop Tutu: 'Het lijkt op verandering, zonder dat hij iets verandert'.

Comrades tegen Witdoeke

Na 1976 verlieten veel jongeren Zuid-Afrika. Een deel van hen werd soldaat in het guerrilla-leger van het ANC, dat de apartheid van buitenaf aanvalt. Een van hen was Solomon Mahlangu, die in 1977 bij een schietpartij in het centrum van Johannesburg werd gevangen genomen en 2 jaar later werd opgehangen. Binnen en buiten Zuid-Afrika werd Mahlangu het symbool van het zwarte verzet.

In de zwarte steden koesteren veel jongens het ideaal aan een echte oorlog tegen de apartheidregering mee te doen. 'Wij moeten ons aansluiten bij het guerrilla-leger en zorgen dat we een Aka (AK 47, een geweer van Russische makelij) krijgen', zei één van hen kortgeleden.

'In een deel van Soweto heeft de jeugd zich georganiseerd als comrades, in straatcomités die contact hebben met de inwoners van de buurt. Dagelijks gaan ze van huis tot huis, dagelijks hebben ze 'straatbijeenkomsten' om met de bewoners te beraadslagen over te ondernemen acties. Voor de praktische zaken functioneert het zwarte gemeentebestuur niet meer.'

Aldus beschrijft dr. Beyers Naudé de comrades (kameraden) die tegenwoordig een groot deel van de zwarte woonwijken onder controle hebben.

De comrades willen nauwelijks meer luisteren naar gematigde leiders als

bisschop Tutu, die nog met de blanken willen praten. Zij willen vechten en doen dat ook geregeld.

Feller nog dan tegen de blanken gaan de comrades tekeer tegen die zwarten, die beschouwd worden als handlangers van de blanke overheid: de 'Witdoeke'. In *Crossroads*, zo vertelde één van de kameraden, kregen op één dag 11 Witdoeke een brandende autoband om hun nek, zodat zij levend verbrandden. Waarom?

De Witdoeke hadden in *Crossroads* in een paar dagen tijd (mei 1986) 20-30.000 mensen dakloos gemaakt door hun huizen in brand te steken; ruim 30 doden vielen daarbij. Al die daklozen zullen nu *Crossroads* wel moeten verlaten — net wat de regering al jaren wil. Nooit werd ook maar één van de schuldigen gearresteerd — de politie is veel te blij met deze hulp.

Geen wonder, dat de Witdoeke gehaat zijn. Nog eens dezelfde comrade: *'De gemeenschap boycot hen. Taxi's en buschauffeurs weigeren hen naar de stad te brengen. Winkeliers verkopen hun geen goederen meer. De Witdoeke willen nu vrede. Maar die zal er pas komen als de regering alle mensen hier een eerlijke kans geeft en niet probeert de politieke activisten weg te stoppen in ver afgelegene kampen...'*

De apartheidspolitiek zet mensen tegen elkaar op, ook zwart tegen zwart.

Informatie

Botha heeft sinds 1978 veel hervormingen beloofd: de zwarte vakbonden kregen meer ruimte (1979), het verbod

Kumalo Moko. .

Ik woon in Zuid-
Afrika. Ons huis staat
aan de rand van
Pretoria. Het heeft
drie kamers. Wij
wonen er met zijn
negenen in.

Ik ga nog één jaar
naar school. Daarna
wordt het te duur.
Mijn vader werkt in de
mijnen. Wij zien hem
weinig. De reis is ver.
Mijn moeder werkt in
een blanke huis hore-
ding. Als zij geen baan
heeft praten wij ver-
huden naar ons thuis-
land. Dat is in het
Noorden. We zijn daar
naguoit geweest.
Jans ga in naar Pre-
toria - een mooie stad.
Er is ook een zwem-
bad voor de blank-
en. Bij ons is dat
er helemaal niet.

HERKOMST ILLUSTRATIES

Uit:

Oliver Ransford, *The Great Trek*, London 1972 — de tekening op p. 3.
Thomas Pakenham, *The Boer War*, New York 1979 — foto's p. 4.

Boer en Rooinek, en 42 andere boeiende gezelschapsspelen uit het TV loze tijdperk, Amsterdam z.j. — spel p. 5.

W.E. LeGros Clark, *The fossil evidence for human evolution*, Chicago 1978³ — schedel p. 6.

J.M. Coles, E.S. Higgs, *The Archaeology of early man*, London 1969 — vuistbijl p. 6.

Peter Becker, *Tribe to Township*, Pantherpocket 1974 — rotstekeningen op p. 6 en 9.

John Selby, *Shaka's Heirs*, London 1971 — de illustraties op p. 7.

Jan Schipper, *Voortrekkers*, Achterblijvers. Maasbree 1981 — kaart op p. 13.

Basil Davidson, *Africa. History of a Continent*, London 1974² — de foto's op p. 14; foto p. 22 onder.

J.W. Scholte Nordholt, *Rassendiscriminatie*, Amsterdam 1962 — foto's p. 16 en p. 30 boven.

Children under Apartheid, London 1980 — foto's Soweto-opstand op p. 18, 21 en 22; foto's p. 24 en p. 31 rechtsboven.

Stichting Kairos — foto p. 5, 18, 19, 25, 30 onder, 31, 32 onder, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42.

Van de overige illustraties hebben wij tot onze spijt de herkomst niet kunnen achterhalen.

Wij danken de Stichting Kairos voor hun welwillende medewerking bij het zoeken naar passende illustraties en het beschikbaar stellen van de originele foto's.

De tekst op p. 10 en 11 bij de foto's over de Trek is afkomstig uit een schoolradioprogramma van ca. twintig jaar geleden, omroep onbekend. Het verhaal 'Het Gebod' is afkomstig uit *Amandla*, Maandblad voor Zuidelijk Afrika, nummer onbekend.

De teksten op de omslag zijn citaten uit twee verhalen van kinderen uit Zuid-Afrika die afgedrukt zijn in *Onderwijs tegen Apartheid*, Werkmap voor basisonderwijs, een uitgave van de Anti-Apartheidsbeweging Nederland te Amsterdam.

lijkende, tijdbalk om voorin de klas op te hangen. Geef niet alleen maar feiten en jaartallen, maar ook zulk verduidelijkend commentaar dat zonder moeite de hoofdzaken van de historische ontwikkelingen te herkennen zijn.

- B. Maak een muurkrant of een grote collage met daarop een verzameling van de antwoorden die je gevonden hebt op de vraag naar oorzaken en achtergronden van het apartheidssysteem. Vraag je leeraar naar gedetailleerder werkaanwijzingen.

- C. Geef in een opstel een antwoord op dezelfde vraag.

- D. Maak met een cassette-recorder een documentaire geluidsband, die de vraag behandelt hoe het mogelijk is dat sinds de tijd van Penning het beeld van Zuid-Afrika in ons land zo sterk is veranderd. Tijdens het draaien van de band kun je ook met transparanten historische feiten laten zien die belangrijk waren voor de ontwikkeling van Zuid-Afrika in onze eeuw

Vragen deel II - Een opstand van scholieren

Een scholierendemonstratie, 16 juni 1976, werd aanleiding tot een soort opstand die ruim een jaar duurde... een pijnlijke schok voor de regering van Zuid-Afrika. Hoe kon een scholierendemonstratie werken als lont in een kruitvat? Waarom wordt er in de tekst van een 'opstand' gesproken?

Wat voor mensen waren er dan bij betrokken? Waarom kwamen ze op deze manier in actie? Wat voor reacties riepen de zwarte opstandelingen op? Bereikten zij iets? Wat betekent 'apartheid' voor scholieren, voor jongeren van jullie leeftijd?

Over zulk soort vragen gaat het eerste hoofdstuk van dit deel van je werkboekje. Om zonder dat het veel tijd gaat kosten de antwoorden te vinden op deze vragen stellen we je voor om tijdens het doorlezen van de tekst gebruik te maken van het invulschema dat je met voldoende tussenruimtes in je schrift moet overnemen.

Keuzeopdrachten

- A. Werk je invulschema om tot een opstel of een grote muurkrant (groepsopdracht) die de andere leerlingen snel duidelijk maakt waarom 'Soweto' en alles wat daarmee samenhangt voor heel Zuid-Afrika zo belangrijk kon worden. Vraag, zo nodig, je leraar om gedetailleerde werkaanwijzingen.

- B. Maak een poster over het onderwijs aan de zwarte bevolking in Zuid-Afrika. Bedenk wel dat een goede poster niet alleen nuttige informatie geeft maar ook een bijzondere vormgeving nodig heeft die de aandacht trekt door een uitgekiend gebruik van kleur, vlakverdeling en lettertypes! Maak daarom eerst een ontwerpschets.

- C. Geweld, angst, revolutie: die begrippen kwam je tegen in de laatste teksten van dit hoofdstuk. De apartheid drijft mensen tot zaken waar je normaal nooit van zou dromen. Het valt niet mee om je daar echt een voorstelling van te maken ... In het boek over Candy en Becky, een blank en een zwart meisje, die ondanks alle problemen toch proberen elkaar beter te leren kennen en vriendinnen te worden, komt die vraag in een angstdroom van Candy ook naar voren. Is er geen tijd voor vriendschap meer, resteert alleen nog het geweld?

Toen had ze een afschuwelijke nachtmerrie gehad...

Ze liep door Eloff Street in Johannesburg. Mensen om haar heen begonnen agressief te doen, botsten en duwden in het voorbijgaan tegen haar op. Plotseling ontstond er een knokpartij, waarbij iedereen iedereen naar de keel vloog. Doodsbang probeerde ze weg te rennen, maar waarheen ze zich ook wendde steeds was er iemand die haar met de dood bedreigend de pas afsneed. Half hysterisch van angst dook ze tenslotte, snikkend en naar adem happend, een smalle steeg in. Ze was nauwelijks een paar meter ver of ze hoorde iemand achter zich haar naam schreeuwen. Ze bleef staan en draaide zich angstig om; daar, op de grond, lag Becky, op haar rug. Twee blanke kerels stonden over haar heen gebogen en vielen haar met hun messen aan.

'Help me,' schreeuwde Becky. 'We zijn toch vriendinnen?'

Wanhopig keek Candy om zich heen naar een wapen. Vlakbij zag ze een pistool in een plas bloed liggen. Ze griste het ding van de grond en scheldend en tierend vloog ze op de twee kerels af. Vlak voor ze bij hen was waken ze lachend achteruit en renden weg.

Becky krabbelde grijnzend overeind. 'Bedankt,' zei ze. 'Tussen haakjes, dat is mijn pistool,' en ze stak vragend haar hand uit. Met een wee gevoel van opluchting dat Becky niet ernstig gewond was, gaf ze haar het pistool terug.

'Heel erg bedankt,' zei Becky welgemeend, maar meteen daarop kreeg haar gezicht een harde uitdrukking en richtte ze het pistool recht op Candy.

'Maar... we waren toch vriendinnen?' zei Candy stomverwonderd.

'Dat is zo,' gaf Becky toe. 'Maar het is jij of ik. Voor ons allebei is er geen plaats.'

Becky stond op het punt de trekker over te halen maar Candy schreeuwde: 'Neel!... Alsjeblieft... Het is nog niet te laat... Alsjeblieft!'

Becky aarzelde.

En toen? We stellen je twee mogelijkheden voor:

'Het spijt me ontzettend' zei ze en toen ging het pistool af...

Ze nam Candy van hoofd tot voeten op. Toen liet ze het pistool zakken, kom mee zei ze, laten we maken dat we hier wegkomen...

Wat vind jij het meest toepasselijke einde voor dit verhaal? Waarom? Iemand die weinig over Zuid-Afrika weet zou zo'n verhaal misschien erg overdreven en gekunsteld vinden. Schrijf een opstel om uit te leggen dat dit verhaal juist heel veel met de Zuidafrikaanse werkelijkheid te maken heeft.

- D. Wanneer je nu eigenlijk ook zou willen weten hoe het afloopt met Candy en

"SOWETO" EEN OPSTAND:	Wat gebeurde er?	Wie waren erbij betrokken? Bij de zwarten Bij de blanken:
AANLEIDING:	Wat wilde de regering in '76?	Wat wilden/deden de scholieren in Soweto?
OORZAKEN:	In verband met onderwijs:	Overige oorzaken:
GEVOLGEN:	Voor het onderwijs:	Overige gevolgen:

Kies, wanneer je daarmee klaar bent, één van de volgende opdrachten:

Becky kun je misschien de volgende opdracht kiezen:

Leen het boek in de bibliotheek of van je leraar. Lees het zorgvuldig door en let op die tekstgedeelten die gaan over de problemen die je tegenkomt bij zo'n zwart/witte vriendschap. Kies er enkele uit:

- a houd daarover een spreekbeurt;
- b maak een geluidsband met kleine hoorspelletjes waarop je delen van het

boek inspreekt met hulp van enkele klasgenoten. Aan deze opdracht kun je dus met z'n tweeën of drieën werken. Zorg ook voor verbindend commentaar en laat een van jullie na afloop (het mag niet langer dan zo'n vijf minuten duren) nog wat over de rest van het boek vertellen. Bespreek, wanneer je deze opdracht kiest, van tevoren met je leraar hoe je dit het beste aan kunt pakken.

ke. Een voorbeeld hiervan was het boek over Candy en Becky, dat in het vorige hoofdstuk genoemd werd. Een tweede voorbeeld is de laatste tekst van dit hoofdstuk: het verhaal over Moses.

Schrijf bij dit verhaal een inleiding, zo dat de leerlingen, die niet zoals jij al de teksten over thuislanden en alles wat daarmee te maken heeft gelezen hebben, toch een goed beeld kunnen krijgen van datgene waar dit verhaal eigenlijk om gaat. Voor zo'n inleiding heb je minstens een half kantje nodig. Vraag je leraar, desgewenst, om meer gedetailleerde aanwijzingen.

Vragen deel II - Wie voelt zich thuis in een thuisland

In dit hoofdstuk vind je veel informatie over wonen en werken in apart-Afrika. Om je te helpen bij het herkennen van de belangrijkste onderdelen van de tekst raden we je aan om bij het lezen op de volgende vragen te letten:

'Waarom apart'

1. Bedenk voor de paragraaf 'waarom apart' een betere titel die duidelijk maakt 'wáárom'!! Het moet wel een echte titel zijn: pakkend en niet te lang.

Verwoerd en de onafhankelijke Bantustans'; 'Toestand in de thuislanden'

2. Tijdens de tweede wereldoorlog leek het erop dat na de oorlog de toestand van de zwarte arbeiders beter zou kunnen worden; toch pakte dat anders uit. Kun je uitleggen hoe dat kwam?
3. 'Met Verwoerd begint de apartheid' zoek een goede reden om de juistheid van deze bewering aan te tonen; daarna een goed argument om het tegendeel te beweren. Wat denk je zelf hierover?
4. Apartheid heeft veel te maken met geld, met de verdeling van de welvaart. Leg dat uit met behulp van de volgende begrippen: pasjes, arbeidsbureaus, thuislanden, vakbonden en burgerrechten.
5. Thuisland in plaats van Reservaat, Gescheiden Ontwikkeling in plaats van Apartheid... dit soort 'mooipraat' is voor de blanke regering erg belangrijk. We geven je nog enkele voorbeelden: 'Elk thuisland een eigen paspoort en eigen burgerrechten', 'Een royale salariering voor alle bestuursfunctionarissen in de thuislanden', 'ruim baan voor de ontwikkeling van de eigen zwarte cultuur'. Geef bij elke zin aan waar het daarbij eigenlijk om gaat; wat gaat er schuil achter die fraaie taal?
6. Geef bij de foto van de wachtenden bij het arbeidsbureau de toelichting die een Zuidafrikaans regeringsfunctionaris zou

geven, schrijf daarna de uitleg op die een van de zwarten zelf zou hebben kunnen geven.

7. Bedenk een pakkend onderschrift bij de cartoon van de man met de schaar.

'Zwart werken in de stad'; Blijven of trekken'

8. Je kunt, als je de tekst 'zwart werken in de stad' goed begrepen hebt drie groepen van zwarte stedelingen onderscheiden: welke?
9. Staken is voor zwarte arbeiders riskant en gevaarlijk. Kun je dat uitleggen met behulp van je antwoord op de vorige vraag?
10. 'Trek', de grote trek, is in de boerentradiëte natuurlijk een woord met een heel andere emotionele lading dan 'trek' in het woord 'trekarbeid'. Opnieuw een voorbeeld van 'mooipraat'? Kijk eens of je een ander, duidelijker, aanduiding kunt bedenken.

'Witte plekken op de kaart'; 'Deportaties'

11. Zoek in de aardrijkskunde atlas de plaats Soweto op; wordt Soweto – waar meer mensen wonen dan in Johannesburg – op andere landkaarten aangegeven? Hoe staat het met Crossroads?
12. 'Hervestiging', nog zo'n voorbeeld van 'mooipraat'; uit het cartoon kun je opmaken dat ook in Zuidafrikaanse kranten niet kritiekloos over dit soort zaken bericht wordt. Het verslag van 'de blanke moeder' maakt dat eveneens duidelijk. Ook in de literatuur, blanke en zwarte, komt de apartheid ter sprake.

Keuzeopdrachten

A. Maak een informatieve muurkrant over 'mooipraat-woorden'. Aan deze opdracht kun je het beste met enkele leerlingen samenwerken. Maak van te voren wel goede werkafspraken: wie doet wat, hoe zal de muurkrant ingedeeld gaan worden. Maak je nog gebruik van illustraties, van kleur, van opvallende titels en koppen...? Vraag zo nodig je leraar om advies.

B. Schrijf een opstel (individuele opdracht) of maak een muurkrant (groepsopdracht), waarmee je leerlingen die jouw teksten niet lezen toch goed duidelijk maakt wat in Zuid-Afrika allemaal samenhangt met het woord 'thuislanden'. De tekst van het opstel moet minstens twee kantjes lang zijn, voorzien zijn van een titel, een inleiding en een conclusie. Je kunt het geheel ook langer maken door het toevoegen van illustraties. Gebruik voor elke pagina een nieuw vel papier – de achterkanten blijven dus onbeschreven.

Wanneer je gaat meewerken aan een muurkrant moet je onderling van tevoren wel goede werkafspraken maken: hoe wordt het vel ingedeeld, wie schrijft welk bericht, op wat voor manier wordt van kleur, van illustraties gebruik gemaakt... Voor nauwkeuriger werkaanwijzingen kun je natuurlijk bij je leraar terecht.

C. Maak met behulp van een cassette-recorder een geluidsbandje met een documentaire over Crossroads. Je kunt de twee ooggetuigen-teksten bijvoorbeeld omwerken tot interviews, die door twee meisjes worden ingesproken, daarnaast heb je dan nog een commentaarstem/stem van een interviewer nodig. Deze opdracht kun je dus het best met z'n drieën maken. Het bandje mag niet langer duren dan vijf minuten, het moet buitenstaanders goed duidelijk maken wat daar aan de hand is, en waarom dat allemaal zo gebeurt.

KLEIO KRANT

Erasmus-herdenking Rotterdam

Enkele punten uit het programma

Tentoonstellingen

Museum Boymans-van Beuningen, Mathenesserlaan 18-20

'Erasmus, zicht op een geleerde in zijn tijd'. 11 november 1986 t/m 18 januari 1987. Toegang: f 2,50.

Gemeentebibliotheek, Afd. Zeldzame Werken (3e verdieping)

Hoogstraat 110

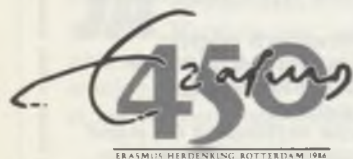
'Bewaren en behouden: restauratie van banden uit de Erasmuscollectie'. 15 oktober t/m 15 december. Toegang: vrij.

Archiefwinkel Rotterdam, Coolsingel 89

'Rotterdam en Erasmus'. 7 november 1986 t/m 4 februari 1987. Toegang: vrij.

Rotterdamsch Leeskabinet/ Erasmus Universiteit, Expositieruimte complex Woudestein, Burg. Oudlaan 50

'Ten tijde van Erasmus... macht, opvoeding, onderwijs en wetenschap'. 10 t/m 30 november. Toegang: vrij

Erasmiaans Gymnasium

Rotterdams oudste stadsschool (gesticht in 1328!) herdenkt haar naamgever Erasmus onder meer met:

- Een educatief project, getiteld 'Erasmus-Rotterdam: toen en nu', samengesteld door docenten, leerlingen en hun ouders en tentoongesteld in de Gemeentebibliotheek. 10 t/m 28 november.
- Een expositie op het Gymnasium, Wytemaweg 25, van Erasmusiana uit eigen bezit.

Muziek uit de tijd van Erasmus zondag 16, 23 en 30 november. In de Aula van Museum Boymans-van Beuningen, aanvang steeds 13.30 uur (elk concert duurt ± één uur).

Uitvoerenden o.m. Eveline Juiten, luit; The Royal Consort,

gamba-ensemble; vocalisten van de productie 'Erasmus en de muziek'.

De toegang is gratis voor de in het museum aanwezige bezoekers (max. 225 personen).

Herdenkingsuitgave

Ter gelegenheid van de Erasmusherdenking verschijnt een rijk geïllustreerde herdenkingsuitgave, getiteld 'Erasmus, De actualiteit van zijn denken'. Het boek bevat een biografie van Erasmus; de teksten van de publiekslezingen; een bijdrage over Erasmus en de muziek uit zijn tijd, aansluitend bij de concertserie; een bijdrage over Erasmus, getekend, geschilderd en geprent, die aansluit bij de tentoonstelling In Museum Boymans-van Beuningen. Vanaf 10 november is het boek (200 blz.) verkrijgbaar in de boekhandel. Prijs f 49,90. Uitgever: De Walburg Pers. Productie: Uniepers.

Fullbright Beurzen

Voor Nederlandse docenten en deskundigen bij het voortgezet onderwijs, de lerarenopleidingen en in leerplanontwikkeling zijn beurzen beschikbaar voor 1 jaar lesgeven, korte oriëntatieprogramma's en zomerprogramma's in 'American Studies' in de Verenigde Staten.

geografie, economie, maatschappijwetenschappen, kunstonderwijs.

- volledige betrekking en minimaal 5 jaar leservaring
- zeer goede beheersing van de Engelse taal
- leeftijd tot 50 jaar.

Periode:

schooljaar 1987-1988

Toelage:

aanvullend op het Nederlandse salaris + toelage voor (gezins)reiskosten.

Oriëntatie Amerikaans onderwijs individueel programma

Bestemd voor deskundigen bij het (voortgezet) onderwijs, lerarenopleiding en/of leerplanontwikkeling.

Vereist:

- gedegen kennis van en ruime ervaring in het Nederlands (voortgezet) onderwijs, de lerarenopleiding of leerplanontwikkeling
- actief betrokken bij de ontwikkelingen in het Nederlandse onderwijs, waarbij kennis van de methoden en praktijk van het Amerikaanse onderwijs gewenst is
- leeftijd tot 50 jaar

'American Studies' Zomerprogramma's

1. Aan de Universiteit van Minnesota in Minneapolis
 - 2 maanden — groepsprogramma bestemd voor docenten die aspecten van de Amerikaanse samenleving in hun onderwerp (kunnen) betrekken.

ten van de Amerikaanse samenleving in het onderwijs (kunnen) betrekken en die actief geïnteresseerd zijn in de leerplanontwikkeling.

Vereist:

- onderwijsopdracht in Engels, geschiedenis, aardrijkskunde of maatschappijwetenschappen
- interesse en deskundigheid in leerplanontwikkeling
- leeftijd tot 45 jaar

Periode:

5 weken in juli-augustus 1987

Toelage:

\$ 1.075 huisvesting, collegegeld, reiskosten

3. Aan de New York University

- groepsprogramma — 6 weken bestemd voor specialisten in leerplanontwikkeling, studieleiders bij lerarenopleiding, auteurs van studieboeken

Vereist:

- gedegen kennis en ervaring in de ontwikkeling van leerplannen waarbij aspecten van de Amerikaanse samenleving aan de orde zijn
- leeftijd tot 50 jaar

Periode:

6 weken in juli-augustus 1987

Toelage:

\$ 1.275 plus huisvesting, collegegeld en reiskosten

Verdere informatie en formulieren zijn aan te vragen bij: Netherlands America Commission for educational Exchange, Nieuwe Spiegelstraat 26, 1017 DG Amsterdam, tel. 020-242435.

Nieuw licht op de Gouden Eeuw

Onder de titel 'nieuw Licht op de Gouden Eeuw, Hendrick ter Brugghen en tijdgenoten' brengt het Centraal Museum van 14 november 1986 t/m 11 januari 1987 een expositie over vroeg 17de eeuwse Nederlandse schilderkunst. Het accent zal liggen op het werk van Hendrick ter Brugghen.

De tentoonstelling wordt een van de belangrijkste exposities ooit in het Centraal Museum gehouden. Zij is bedoeld om het grote publiek kennis te laten maken met

	aantal	sluitingsdatum
Lesgeven - 1 jaar uitwisseling	10	15 dec 1986
Oriëntatie Amerikaans onderwijs	3	1 febr 1987
American studies zomerprogramma	7	1 febr 1987

Lesgeven (1 jaar uitwisseling)

Programma:

Nederlandse en Amerikaanse docenten ruilen gedurende 1 schooljaar letterlijk van functie; zij nemen elkaars lestaak over en wonen in elkaars huis en gemeenschap. De Nederlandse docent behoudt zijn Nederlandse salaris en secundaire arbeidsvoorwaarden.

Vereist:

- eerstegraads bevoegdheid in het voortgezet onderwijs of het hoger beroepsonderwijs, in het bijzonder de lerarenopleiding, bij voorkeur in Engels, geschiedenis,

Vereist:

- onderwijsopdracht in geschiedenis, aardrijkskunde, sociale wetenschap of Engels
 - minimaal 4 jaar onderwijspraktijk
 - leeftijd tot 45 jaar
- Periode:
1 juli — 31 augustus 1987
- Toelage:
\$ 2.585 verblijfsbeurs, collegegeld, reiskosten

2. Aan de New York University
 - groepsprogramma — 5 weken bestemd voor docenten die aspecten van de Amerikaanse samenleving in hun onderwerp (kunnen) betrekken.

een inzicht dat is gegroeid in kunsthistorische kringen na de oorlog, namelijk dat de Utrechtse schilder Hendrick ter Brugghen moet worden gerangschikt in het rijtje van topschilders uit de Gouden Eeuw.

Iedereen kent de namen van meesters als Rembrandt, Vermeer en Frans Hals, maar slechts weinigen weten dat zij in sterke mate zijn beïnvloed door de vernieuwingen die mede door Ter Brugghen werden geïntroduceerd in de Nederlandse schilderkunst. Om die reden zal het werk van Ter Brugghen worden gepresenteerd in samenhang met een aantal zeer zorgvuldig geselecteerde schilderijen van Nederlandse tijdgenoten.

Hendrick ter Brugghen heeft geruime tijd doorgebracht in Italië. Daar raakte hij sterk onder de invloed van meesters als Michel Angelo, Merisi da Caravaggio, Bartolomeo Manfredi en Orazio Gentileschi. In zijn eigen tijd, de 17de eeuw, werd Ter Brugghen geroemd als een van de grootste schilders. Voor zijn schilderijen werden hoge bedragen betaald en zij vonden hun weg naar de collecties van vorsten en andere vermogende verzamelaars. Later zou men, onder invloed van een veranderende smaak minder gunstig oordelen over Ter Brug-

ghens kunst. De 19de eeuw, op zoek naar het 'typische Hollandse' in de Nederlandse schilderkunst van de Gouden Eeuw vond het werk van Hendrick ter Brugghen en de andere Utrechtse navolgers van Caravaggio, te Italiaans. Pas nu beginnen wij in te zien dat hun werk geen slaafse nabootsing is, maar wel degelijk een eigen karakter heeft en daarbij van internationale allure is.

De tentoonstelling 'Nieuw Licht op de Gouden Eeuw, Hendrick ter Brugghen en tijdgenoten' zal ongeveer 80 schilderijen van 25 kunstenaars omvatten. Musea en privé-collecties uit Europa en Amerika stelden belangrijke bruiklenen beschikbaar.

Centraal Museum Utrecht, 14 november 1986 t/m 11 januari 1987.
Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig, 12 februari t/m 11 april 1987.

Bijeenkomst over basisvorming in het VO

N.a.v. de SLO-publikatie 'Wat zouden ze krijgen in het voortgezet basisonderwijs?'

Voor wie?

- Voor iedere docent in de eerste fase van het voortgezet onderwijs, die zich wil oriënteren op vragen als:
 - * wat gaat er de komende jaren veranderen op het gebied van leerinhouden?
 - * wat wil de regering eigenlijk?
 - * hoe kan ik op mijn school inspelen op de ontwikkelingen?
 - * zijn er al concrete ideeën waarmee ik verder kan?
- Voor iedere docent in het VBaO die ondersteuning zoekt bij het ontwikkelen van leerinhouden/leergebieden.
- Voor iedere docent in het voortgezet onderwijs die zich interesseert voor de ontwikkelingen op het gebied van leerinhouden.

Opzet van de bijeenkomst
SLO-medewerkers geven informatie over de publikatie 'Wat zouden ze krijgen in het voortgezet basisonderwijs (VBaO)?'. Daarnaast wordt uitgebreid ingegaan op het praktische nut van deze publikatie, niet alleen voor het VBaO, maar ook voor 'gewone' scholen. Dit alles mede in het licht van het WRR-rapport 'Basisvorming in het onderwijs'.

Waar en wanneer?

De bijeenkomst vindt plaats op woensdag 26 november a.s. van 13.30-16.30 uur in het ROIC (Regionaal Onderwijs Informatie Centrum) van de CLZ, Campus 2-4 in Zwolle.

Inlichtingen/opgave

U kunt zich telefonisch opgeven voor deze bijeenkomst bij de CLZ-Nascholing, telefoon 038-699412; of schriftelijk aan: CLZ-Nascholing, Antwoordnummer 2126, 8000 VB Zwolle (een postzegel is niet nodig). Ook voor nadere inlichtingen kunt u hier terecht.

Bij de tijd

De nieuwe geschiedenismethode voor de basisschool

Bij de tijd. De nieuwe methode geschiedenis voor groep 1 t/m 8 van het basisonderwijs. Een methode, die een logisch en levendig beeld geeft van de ontwikkeling van de mens. De leerstof gaat uit van drie typen samenlevingen: een nomadische, een agrarische en een industriële.

Bij de tijd is zowel chronologisch als thematisch opgezet.

De combinatie van werkvormen is verrassend nieuw.

Elk leerblok kent een verhalend, informatief, onderzoekend en evaluerend gedeelte.

Bij de tijd brengt een logische verbinding tot stand met maatschappelijke verhoudingen en geestelijke stromingen. Staatsinrichting is een integraal bestanddeel van de methode.

Bij de tijd is begrijpelijk en levendig geschreven, stimuleert tot zelfstandig werken en maakt een goede lesplanning mogelijk.

De bijbehorende handleiding stijgt door zijn brede opzet ver uit boven het gebruikelijke toelichtingsniveau en munt uit door een grote praktische bruikbaarheid. Graag sturen wij u meer informatie of een zichtzending. Daarvoor kunt u ons bellen of schrijven.

Nog nooit was geschiedenis zo logisch, levendig en leuk

malmberg

UITGEVER DEN BOSCH

UITGEVERIJ MALMBERG / POSTBUS 233 / 5201 AE DEN BOSCH / TEL: 073-215565

NIEUWE SCHOOLTV-SERIE: DE EERSTE WERELDOORLOG

Op dinsdag 18 november 1986 (Ned. 2) wordt 's morgens tussen 10.30 en 12.00 uur de nieuwe vierdelige schooltv-serie 'De Eerste Wereldoorlog' uitgezonden.

Speciaal voor scholen met een videorecorder worden de vier tv-programma's achter elkaar uitgezonden. Elke aflevering duurt ongeveer 25 minuten. De nieuwe schooltv-serie, bestemd voor leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, sluit aan bij een onderwerp dat tijdens geschiedenislessen uitgebreid aan de orde komt.

Een volledige behandeling van alle aspecten van deze oorlog is met vier tv-programma's niet realiseerbaar.

De samenstellers, Gerda Jansen Hendriks, Wim A. van der Spek,

Hans C. Hanneman en Rob van Vuurde, geven wel extra aandacht aan het ontstaan en de oorzaken van deze oorlog. Ook de gevolgen van het vredesverdrag komen uitgebreid aan bod, omdat ook in de lessen hierop meestal de nadruk wordt gelegd. De schooltv-serie gaat vergezeld van een handleiding met verwerkingsbladen voor de leerling. Deze bladen zijn rechtevrij om op school te kopiëren en uit te delen. Te bestellen met onderstaande bestelbon of telefonisch via 035-19544 (tijdens kantooruren).

Vanaf 20 oktober a.s.:

SOWJET-UNIE 1924-1964

Vanaf maandag 20 oktober a.s. om 10.30 uur (Ned. 2) start het zesdelige tv-project 'De Sowjet-Unie 1924-1964', bestemd voor examenklassen MAVO/HAVO/VWO.

De serie gaat vergezeld van CSE-katernen: één voor MAVO-leerlingen en één voor HAVO/VWO-leerlingen. Te bestellen bij Malmberg (073-215565), NOT (035-19544) of via de boekhandel.

BESTELBON

Voor de docent geschiedenis

JA

ik heb belangstelling voor het nieuwe schooltv-project 'De Eerste Wereldoorlog', waarvan de vier tv-programma's op dinsdag 18 november 1986 worden uitgezonden via Ned. 2. Hierbij bestel ik het volgende begeleidend materiaal:

_____ ex. handleiding met verwerkingsbladen a / 6,95 per stuk

naam v. d. school _____

ter attentie van _____

adres _____

postcode _____ plaats _____

telefoon _____

Stuur de ingevulde bestelbon in een enveloppe zonder postzegel naar:

NOT, afd. verzendingen,

Antwoordnummer 111, 1440 VB Purmerend.

nederlandse onderwijs televisie

De NOT is een ideële non-profit organisatie, bedoeld om mede met behulp van het massamedium televisie bij te dragen tot goed onderwijs.

KLEIO

Onder de titel KLEI-DIDACTICA geeft de VGN leerlingenmateriaal uit dat na te bestellen is

Nog leverbaar zijn:

- KD 1 'n Land zonder Leerplicht
KD 2 Van Sodom tot Rhijnauwen

Dit zijn leerlingenboekjes met stevige kافت, geniet, ca. 24 blz.

Prijs:

- 1 t/m 4 ex. f 5,- per stuk
5 t/m 10 ex. f 3,50 per stuk
11 t/m 20 ex. f 3,- per stuk
meer dan 20 ex. f 2,50 per stuk
Alles inclusief porto.

- KD 6 Over Leven
KD 8 Suriname
KD 11 Het Algemeen Kiesrecht in Prenten

- KD 12 De lange weg naar Ulongué. Een kleine geschiedenis van Mozambique

Dit zijn leerlingenboekjes met stevige kافت, geniet, ca. 36 blz.

Prijs:

- 1 ex. f 5,50 per stuk
2 t/m 10 ex. f 4,50 per stuk
meer dan 10 ex. f 3,50 per stuk
Alles inclusief porto.

- Mini-Didactica 2 De Gemeente
Mini-Didactica 3 Verkiezingsaffiches in Nederland vanaf 1917.

Dit zijn leerlingenboekjes van 20 pagina's, voorzien van multiperforatie; geen stevige omslag.

Prijs f 1,50 per stuk.

Er komen portokosten bij; voor 1 t/m 5 ex. f 5,-, voor 6 t/m 10 ex. f 7,50, voor 11 en meer ex. f 10,-.

Losse nummers van KLEIO kosten f 7,50.

Van oude jaargangen zijn nog een aantal nummers leverbaar. U kunt die kopen voor f 3,- (incl. porto). Misschien is er nog iets leuks bij uit de tijd dat u geen lid was!

Bijvoorbeeld:

- Nr. 3/1984 – Kleiotopia, themanummer met leerlingenmateriaal over een aantal utopieën in het verleden.
Nr. 8/1982 en nr. 8/1983 – themanummers waarin 'het vak' ter discussie wordt gesteld en reacties daarop.
Nr. 10/1983 – Meerkeuzevragen.
Nr. 3/1983 – artikelen over techniek in het verleden.
Nr. 1/1982 – artikel over differentiatie door F. Dijkstra en F. Buitink.
Nr. 8/1981 – leerlingenmateriaal over de Oudheid: kaartjes les 'Atlantis' en 'Spartacus, een slavenopstand in de klas'.
Nr. 7/1981 – artikel 'Differentiatie, sociaal leren en geschiedenis op het Ashramcollege'.
Nr. 11/1980 – Speciaal nummer Jeugdliteratuur.

U kunt bestellen door overmaking van het betreffende bedrag op postgiro 128701 t.n.v. Penningmeester VGN in Den Haag. Vergeet niet het gewenste nummer en de hoeveelheid op te geven.

De levertijd bedraagt ca. drie weken. Voor 'spoedbestellingen' kunt u contact opnemen met de redactie van Kleio tel. 03408-83576.

Uw plaats aan de stormram is nog vrij

Verkiezingsaffiches in Nederland vanaf 1917

Geschiedeniswinkel Groningen

Klei-Didactica nr. 3

GESCHIEDENIS IN DE LAGERE KLASSEN

VAN HET ALGEMEEN VOORTOETZEL ONDERWIJS

BRUNO A.B. EN ONDERBOUWINGEN
SAMENGEVOEGD ONDERWIJS
DOOR P.A.T. DEBES EN J.C.M. DEBES

Uitgeverij KLEIO, Den Haag, 1979

f 13,50

Frank Merten

MINI-DIDACTICA nr. 2

